

Võru Linnavolikogu 21.11.2007. a määruse nr 67
„Võru linna arengukava aastani 2027“
Lisa

VÕRU LINNAVOLIKOGU

VÕRU LINNA ARENGUKAVA AASTANI 2027

Võru 2007

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1 KASUTATUD PÕHIMÕISTED.....	7
2 VÕRU LINNA HETKEOLUKORD JA TULEVIKUVÄLJAVAATED.....	9
2.1 ASEND JA TERRITOOORIUM.....	9
2.2 AJALOOLINE PÄRAND JA KUJUNEMISLUGU	9
2.3 VÕRU IDENTITEET.....	11
2.4 RAHVASTIK JA ASUSTUS.....	12
2.5 ETTEVÕTLUS JA TÖÖTURG	15
2.6 MITTETULUNDUSTEGEVUS	20
2.7 KOHALIK OMAVALITSUS.....	21
2.8 KOHALIKU OMAVALITSUSE HALDUSALA.....	31
2.8.1 MAAKASUTUS, TERRITORIAALNE PLANEERIMINE JA EHITUSTEGEVUS	31
2.8.2 MAJANDUS JA TEHNILISED INFRASTRUKTUURID	35
2.8.3 HARIDUS	37
2.8.4 VABA AEG.....	49
2.8.5 TERVISHOID	54
2.8.6 SOTSIAALNE KAITSE.....	55
2.8.7 TURISM	58
2.9 VÄLISKESKKONNA MÕJUD VÕRU LINNA ARENGUL.....	61
2.10 KOONDHINNANG VÕRU LINNA OLUKORRALE JA TULEVIKUVÄLJAVAADETELE	62
3 VÕRU LINNA ARENGUSTRATEEGIA.....	64
3.1 VISIOON 2027	64
3.2 KOHALIKU OMAVALITSUSE MISSIOON.....	64
3.3 ARENGUFILOSOOFIA	64
3.4 ARENDUSTEGEVUSE LÄBIMURDEVALDKONNAD.....	66
3.5 VALDKONDLIKUD EESMÄRGID	66
4 TEGEVUSKAVA 2015-2019	69
5	96
6 ARENGUKAVA TÄITMISE HINDAMINE JA AJAKOHASTAMINE	97
7 KASUTATUD MATERJALID	98

TABELID JA JOONISED

Tabel 1. Võru linna ettevõtete jaotus suuruse järgi 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)	15
Tabel 2. Võru linna ettevõtete jaotus tegevusalade kaupa 2004-2007	16
Tabel 3. Võru linna 10 suurimat ettevõtet töötajate arvu alusel (01. jaanuaril 2007; andmed: Võru LV).....	18
Tabel 4. Tulumaksu laekumine 2007-2011	27
Tabel 5. Tasandusfondi §4 lg1 laekumine 2007-2011.....	28
Tabel 6. Tulud 2007-2011	28
Tabel 7. Kulud 2007-2011	29
Tabel 8. Tulud ja kulud 2008-2011	32
Tabel 9. Katastris registreeritud maa ja selle jagunemine omandi alusel 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: ESA, Maaamet).....	32
Tabel 10. Võru linnas kehtestatud detailplaneeringud ja väljastatud projekteerimistingimused 2003-2007 (Andmed: Avaliku Teabe Portaal)	34
Tabel 11. Linnatänavate pikkus 2006.a. lõpu seisuga (ESA).....	36
Tabel 12. Linnatänavate kvaliteet 2006.a. lõpu seisuga (ESA).....	36
Tabel 13. Eluruumid arv ja pindala 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: Ehitisregister)	38
Tabel 14. Võru linna lasteaiad 2006 (Andmed: Võru LV).....	40
Tabel 15. Üldhariduskoolid Võru linnas 2006 (Andmed: Võru LV).....	42
Tabel 16. Huvitegevuses osalevate õpilaste arv Võru koolides 2006. (Allikas: Võru LV).....	49
Tabel 17. Võrumaa Keskraamatukogu statistika 2004-2006 (Allikas: Võrumaa Keskraamatukogu)	53
Tabel 18. Muuseumide külastatavus 2004-2006	53
Tabel 19. Võru linnas tegutsevad kogudused 2006	54
Tabel 20. Võru linna regulaarsed spordiüritused	55
Tabel 21. Peamised Võru linna elanikke teenindavad spordirajatised Võru linnas ja maakonnas.....	55
Tabel 22. Sotsiaaltoetuste liigid ja maht, 2004-2006	58
Joonis 1. Võru linna arendamise mudel	6
Joonis 2. Võru linna rahvastik 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV).....	12
Joonis 3. Sünnid ja surmad Võru linnas 2004-2006 (Andmed: Võru LV)	13
Joonis 4. Rahvaarvu muutumine 1989-2007 (ESA).....	13
Joonis 5. Võru linna rahvastiku vanuseline koosseis 2007. aasta 01. jaanuari seisuga (Andmed: Võru LV)	14
Joonis 6. Võru linna ettevõtete arv tegutsemisvormi järgi 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV).....	15
Joonis 7. Ettevõtjate arv 100 elaniku kohta ja struktuur töötajate arvu alusel (ESA statistiline profiil, 2006)	16
Joonis 8. Ettevõtjate struktuur tegevusala järgi (ESA statistiline profiil, 2006) ..	17
Joonis 9. Mitte-eluhoonete arv Võru linnas ja Võrumaa valdades 2006. aasta lõpul (Andmed: Ehitusregister)	17
Joonis 10. Ettevõtluses hõivatute arv Võru linnas 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)	18
Joonis 11. Füüsilise isiku tulumaksu laekumine elaniku kohta 2006.a. ja laekumise muutus kohalikesse eelarvetesse 2000-2006 (Rahandusministeerium)	19
Joonis 12. Registreeritud töötute arvu muutus 2005-2007 (Tööturuamet, aprilli lõpu seisud).....	19
Joonis 13. Mittetulundusühingute ja sihtasutuste arv 100 elaniku kohta (ESA statistiline profiil, 2006)	20

Joonis 14. Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute jaotus tegevusala alusel (Võru LV, 22.12.2006 seisuga)	21
Joonis 15. Võru linna kohaliku omavalitsuse struktuur	22
Joonis 16. Võru linna eelarve 2004-2007.....	23
Joonis 17. Võru linna eelarve tulud 2004-2007.....	23
Joonis 18. Võru linna eelarve kulud 2004-2007	24
Joonis 19. Kohaliku eelarve kulude maht elaniku kohta ning mahu muutumine 2000-2006 (Andmed: Rahandusministeerium)	25
Joonis 20. Kohalike eelarvete tulude struktuur 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)	26
Joonis 21. Kohalike eelarvete kulude struktuur majandusliku sisu alusel 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)	26
Joonis 22. Kohalike eelarvete kulude struktuur tegevusalade alusel 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)	27
Joonis 23. Katastris registreeritud maa jagunemine sihtotstarbe alusel 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: ESA, Maaamet).....	33
Joonis 24. Kasutusloa saanud eluruumide pindala 2004-2006 (Andmed: Ehitisregister)	34
Joonis 25. Kasutusloa saanud mitteeluruumide ruumala 2004-2006 (Andmed: Ehitisregister)	35
Joonis 26. Võru lasteaedades käivate laste arv lasteaedade kaupa 2004-2006 (Andmed: Võru LV)	39
Joonis 27. Väljastpoolt Võru linna Võru lasteaedades käivate laste arv ja Võru linna laste arv lasteaedades väljaspool Võru 2004-2006 (Andmed: Võru LV).....	40
Joonis 28. Võru linna koolide õpilaste arv 2004-2006 (Andmed: Võru LV).....	45
Joonis 29. Väljaspool Võru linna elavate Võru koolides käivate õpilaste arv (Andmed: Võru LV)	46
Joonis 30. Võrus linna õpilaste arv, kes käivad koolides väljaspool Võru linna (Andmed: Võru LV)	46
Joonis 31. Võru linna õpilaste arvu prognoos 2007/2008-2010/2011. (Andmed: Võru linna haridusametuse võrgu arenguprogramm 2007-2011)	47
Joonis 32. Võru linna munitsipaalhuvikoolides õppijate arv 2004-2006. Allikas: Võru linn.	50
Joonis 33. Majutatute arv Võru maakonnas	61
Joonis 34. Võru linna tasakaalustatud arengu mudel.....	68

SISSEJUHATUS

Võru linna arengukava on linna juhtimise keskne dokument, millest lähtuvalt toimub ühiselu korraldamine linnas. Prioriteetseks küsimuseks on linna terviku ja tema eri valdkondade tasakaalustatud arengu kujundamine, mis võtab aluseks linnale seadustega määratud kohustused ja linnaelanike põhjendatud nõudmised ning arvestab linna sise- ja väliskeskkonna seoseid ja nende võimalikke arenguid tulevikus.

Arengukava koostamise nõude sätestab Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) § 37, milles määratletakse arengukava mõiste, tuuakse välja selle seosed teiste arengudokumentidega ning sätestatakse arengu kavandamisel ja arengukava elluviimisel nõutavad toimingud.

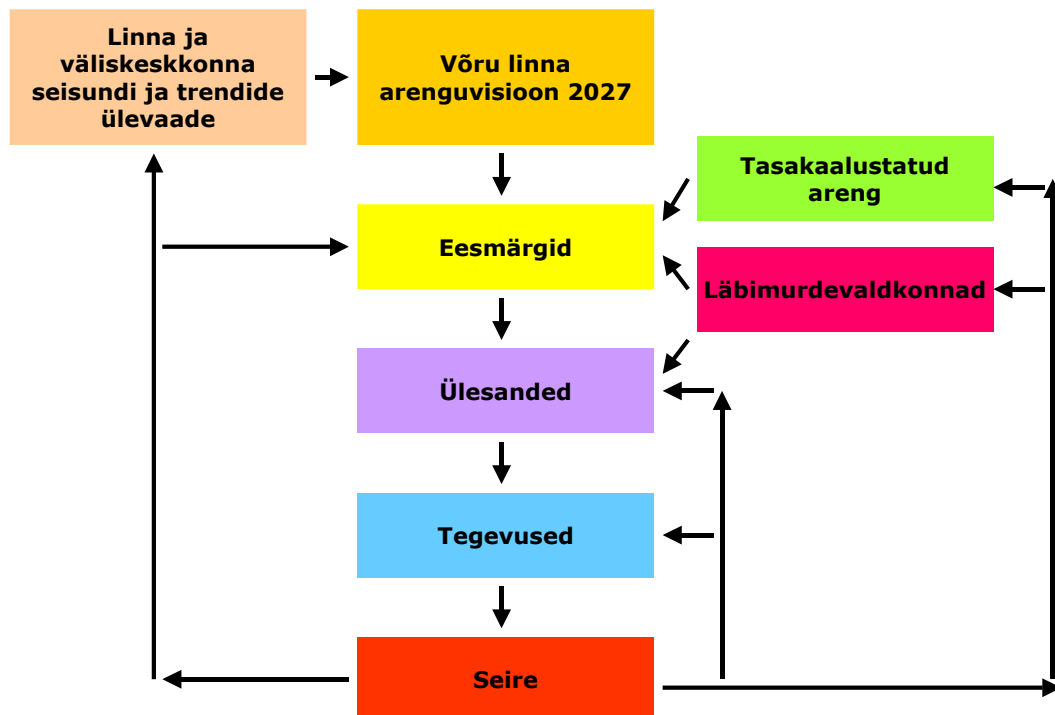
Käesolev Võru linna arengukava: strateegia 2027 ja tegevuskava 2007-2011 on edasiarendus varasemast Võru linna arengukavast, mille põhiversioon pärineb aastast 2002. Arengukava uuendamisel lähtuti järjepidevuse põhimõtte sisseviimisest. Arengukava ajaline pikkus aastasse 2027 lähtub KOKSis seatud nõudest, et kui linnal „... on pikemaajalisi varalisi kohustusi või neid kavandatakse pikemaks perioodiks, peab arengukava olema nimetatud varalisi kohustusi käsitlevas osas kavandatud selleks perioodiks“. Linna arengukava alusel juurutatakse strateegiapõhine järjepidev linna arengu seire, mis peaks hõlmama ka kõiki linna arengudokumente.

Võru linna arengukava koostamisel kasutati Konsultatsiooni- ja koolituskeskuse Geomedia OÜ metoodikat¹. Peamisteks töövormideks arengukava koostamisel olid dokumentide analüüs, linnavalitsuse ametnike ning tema hallatavate asutuste töötajate koosolekud. Samaaegselt viidi läbi ka Võru linna avalikud arenguseminarid, millest olid oodatud osa võtma kõik, kellel oli soov osaleda Võru linna tuleviku kujundamisel. Seminaridel osalenute nimed on toodud lisas 1. Töömaterjalidega oli soovijatel võimalik tutvuda Võru linna kodulehel. Arengukava läbis ka avaliku väljapaneku, mille jooksul kõigil linnaelanikel oli võimalus teha arengukavasse ettepanekuid. Kõiki kohapealseid tegevusi koordineeris Võru linna arendusosakonna juhataja Aivar Nigol. Arengukava põhiteksti koostas Geomedia OÜ projektijuht Triin Noorkõiv ja strateegia seadmisel aitasid konsultant Rivo Noorkõiv ja analüütik Veiko Sepp. Võru linna eelarve ja investeringutega seotud arvutused tegid Võru linna rahandusosakonna juhataja Kerstin Tammjärv ja OÜ Geomedia projektijuht Karin-Liis Kapp. Kuna arengukava koostamisega viidi samaaegselt läbi ka Võru linna üldplaneeringu tegemine, siis on mitmed töödes kasutatud materjalid kattuvad, kuid koos moodustavad ühtse aluse Võru linna sihipäraseks suunamiseks.

Arengukava kaasajastamise käigus toodi välja viimastel aastatel Võrus toimunud muutused, analüüsiti nende arengute seoseid üldiste trendidega Eestis ja arutleti Võru linna võimaliku tuleviku üle pikemas perspektiivis-

¹ Karin-Liis Haljaste, Aado Keskspaik, Rivo Noorkõiv, Andrus Pirso, Veiko Sepp (2007). Arengukaval põhinev kohaliku omavalitsuse arendustegevus. Arengukava kui Euroopa Liidu Struktuuritoetuste aruka kasutamise eeldus. 244 lk. Geomedia OÜ ja Siseministerium.

mis on need positiivsed arengutegurid, mis toetavad linna arengut ja millised on vajakajäämised, millele edaspidi kindlasti linnas tähelepanu pöörata. Võru linna arengu koondhinnang on esitatud SWOT-analüüsi põhjal, mis koostati avaliku seminari käigus. Aruteludel püstitati lähiaastate eesmärgid ja sõnastati ülesanded ning tegevused, mida on oluline lähiaastatel ellu viia. Arengukava koostamisel lähtuti strateegilise arendamise kontseptsioonist, kus strateegilised valikud tuginevad olukorra analüüsile, visioonile ja missioonile linna soovitud arengust. Strateegilisel tasandil tehtud otsused on aluseks konkreetsetele tegevustele perioodiks 2007-2011. Arengukava ülesehituse loogikat kirjeldab allpool esitatud Võru linna arendamise mudel (joonis 1).

Joonis 1. Võru linna arendamise mudel

Võru linna arengukava koosneb sisukorrast, tabelite ja jooniste nimekirjadest, sissejuhatuses, kasutatud põhimõistete seletusest, Võru linna olukorra analüüsist, arengustrateegiast, tegevuskavast, arengukava elluviimise seirest, kasutatud materjalide loetelust ja lisadest.

Arengukava teksti kokkupanijad tänavad kõiki arengukava koostamise protsessis osalenuid, kes oma mõtete ja nõuga abiks olid.

1 KASUTATUD PÕHIMÕISTED

Arengudokument – kohaliku omavalitsusorgani poolt kehtestatud ja tema hallatava ametiasutuse või valdkonna tulevikku kavandav dokument, milles on esitatud käsitletava valdkonna olukord, soovitatavad muutused ja selle saavutamise sekkumisloogika põhiseisukohad koos tulemuslikkuse saavutamiseks vajalike ettepanekutega.

Arengukava – arengustrateegiast lähtuv omavalitsusüksuse pika- ja lühiajalise arengu eesmärgede määratlev ja elluviimise võimalusi kavandav normdokument. Eesti *Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele* tuginedes peab kohaliku omavalitsuse arengukava sisaldama omavalitsuse majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise keskkonna ning looduskeskkonna analüüsi, mis tasakaalustatult arvestab arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi. Arengukava on aluseks erinevate eluvaldkondade arengu integreerimisele ja koordineerimisele ning omavalitsusüksuse eelarve koostamisele. Arengukava ajaline ulatus on vähemalt kolm eelseisvat eelarveaastat, kui sellega ei kaasne pikemaajalisi rahalisi kohustusi. Volikogu vaatab arengukava läbi hiljemalt iga aasta 1. oktoobriks ja võtab vastu otsuse selle täitmise ja vajadusel muutmise kohta.

Arengumudel – olemasoleva olukorra analüüsil põhinev ning arenguvisionist ja eesmärkide saavutamisest lähtuv üldine terviklahend.

Arengustrateegia – omavalitsuses kokku lepitud eesmärkide saavutamise üldine teostustee, mis arvestab omavalitsuse tugevaid ja nõrku külgi ning väliskeskkonnast tulenevaid võimalusi ja ohtusid. Arengustrateegia teostamine lähtub üldjuhul visionist.

Arengunäitajad – näitajad, mille alusel saab iseloomustada omavalitsuse sotsiaalset, kultuurilist ja majanduslikku edenemist ning loodus- ja tehiskeskkonna seisundit, selle muutumist.

Elukeskkonna kvaliteet – rahvusvahelises käsitlustes iseloomustavad elukeskkonna kvaliteeti tervis (näiteks arstiabi kättesaadavus ja kvaliteet, erivajadustega inimeste hooldus), haridus (näiteks õppekavade kvaliteet, asjatundlikud ja motiveeritud õpetajad, õpilaste arv klassis, kooli turvalisus, lihtne juurdepääs informatsioonile, lastele meelepärane koolielu), transport (näiteks ühistranspordi peatus kuni 10 minuti jalutuskäigu kaugusel, taskukohane piletihind, eraldi teed jalakäijatele ja jalgratturitele, turvaline liikluskorraldus), looduskeskkond (näiteks saastatuse madal tase, tagatud heakord, rohealad), töö (näiteks tegevusalade mitmekesisus, madal töötus, turvaline töökeskkond), elamiskulu (näiteks kinnisvara maksumus, soodsad kaupade ja teenuste hinnad), turvalisus (näiteks tagatud julgeolek, sõbralikud naabrid, politsei kiire reageerimine), mitmekesised vaba aja veetmise võimalused (näiteks puhkealad, spordiplatsid).

Huvirühmad (asjalised) – üksikisikud või institutsioonid, kelle poolt kavandatav tegevus avaldab otsest või kaudset mõju arengule linnas.

Klaster – formaalne või mitteformaalne koostöövõrk, mille eesmärgiks on kohapealse väärtusahela arendamine suuremate eelduste või potentsiaaliga tegevusvaldkondades, mis ühtlasi suurendaksid kohapeal töökohtade arvu, elanike sissetulekuid ning pakutavate kaupade ja teenuste konkurentsivõimet.

Linnaregioon (linnastu) – teineteisega igapäevaselt seotud linnaliste asustusala ja puhvertsoonide territoriaalne kogum. Rahvastiku ja ettevõtluse koondumine ja nende lähestikku paiknemisest tulenev eelis võimaldab efektiivset infrastruktuuri ja teenuste ühiskasutust ning soodustab kapitali, kaupade ja tööjõu liikumist ja kättesaadavust. Nn aglomeratsioonihädad, nagu keskkonna saastumine, maa hinna kasv jms, käivitavad detsentraliseerivad protsessid, mille tagajärjel elamine, tööstus, töökohad paigutuvad keskusest väljapoole, tuues kaasa aglomeratsiooni laienemise.

Missioon – organisatsiooni olemasolu lühipõhjendus, mis peab siduma inimesed ühte ideoloogilisse kogukonda. Tavapäraselt missioon vastab küsimusele: miks me oleme?

Risk – väliskeskkonnast ja kohaliku omavalitsuse üksusest endast tulenev tõenäosuslik areng, mille tagajärjed võivad takistada või muul viisil mõjutada volikogu ja täitevvõimu ning munitsipaalasutuste ja valla koostööpartnerite edukust saavutada arengukavas püstitatud visioon ja eesmärgid.

Säästev areng – areng, mis tagab nii praegu kui tulevikus inimesi rahuldava elukeskkonna ja majanduse arenguks vajalikud ressursid looduskeskkonda oluliselt kahjustamata ning looduslikku mitmekesisust säilitades.

SWOT-analüüs – meetod protsessi, nähtuse, olukorra vms eri külgede analüüsiks. Tuleneb ingliskeelsete sõnade (*strengths* 'tugevused', *weaknesses* 'nõrkused', *opportunities* 'võimalused', *threats* 'ohud') algustähtedest.

Visioon – tulevikupilt, mida tahetakse teatud ajaks saavutada ning mille nimel tehakse (kohaliku omavalitsuse poolt) jõupingutusi.

2 VÕRU LINNA HETKEOLUKORD JA TULEVIKUVÄLJAVAATED

2.1 ASEND JA TERRITOORIUM

Võru linn paikneb Eesti kaguserval Võrumaa põhjaosas Otepää ja Haanja kõrgustiku vahel kulgevas Hargla-Võru orundis. Linna pindala on 13,2 km², mis hõlmab ka viite kaunist järve - Tamulat, Kubijat, Kubjia paisjärve, Kubjia veskijärve ja Mustjärve. Loodest ja põhjast piirab Võrut Eesti pikim jõgi Võhandu.

Võru linn on Võru maakonna, kus elab 38 271 elanikku (01.01.2007, ESA), administratiivne ja majanduslik keskus. Võru linna ümbritseb 4500 elanikuga Võru vald, teised lähimad vallad on Lasva, Sõmerpalu ja Rõuge.

Strateegiline positsioon on Võrul aga Eesti-Vene ja Eesti-Läti riigipiiride lähedusest tulenevalt. Linna läbib rahvusvaheline transiidikoridor Tallinn-Tartu-Võru-Luhamaa maantee, mis on Võru elanikele ühendusteks Eesti kahe suurema linnaga ning seal paiknevate teenuste ja transpordiühendustega. Raudtee ühendab Võru linna Petseri ja Pihkvaga idas ning Antsla, Valga ja sedakaudu ka Lätiga, läänes.

Võru linna kaugused suurematest linnadest maanteede kaudu on järgmised: Põlva – 25 km, Tartu – 72 km, Valga – 71 km, Pihkva – 84 km, Tallinn – 256 km, Riia – 240 km.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linn asub atraktiivses looduskaunis piirkonnas, mille kättesaadavust toetavad head transpordiühendused. Eesti suuremate linnade ja naaberriikide linnadega on olemas nii maantee- kui ka raudteeühendus.
- Võru on pealinnast Tallinnast kõige kaugem maakonnakeskus, mis määrab tema suhtelise perifeersuse Eesti riigis.
- Eesti riigi kontekstis on linnal strateegiline eelis Läti ja Vene piiride lähistel ning Tallinn-Tartu-Luhamaa maanteel. Linna arengut toetab Pihkva ja Riia suhteline lähedus, mis võimaldavad rahvusvahelist koostööd ja riigisisest logistilist positsioneerimist.

2.2 AJALOOLINE PÄRAND JA KUJUNEMISLUGU

Vanim arheoloogiline leid praeguse Võru linna territooriumilt, mis annab tunnistust inimtegevusest, kuulub keskmisesse kiviaega, ligikaudu IV aastatuhandesse enne Kristust. Võrumaa asustuse hälliks on Võhandu jõe kaldail olnud asulakohad: Kääpa, kus elati 5000 aastat tagasi; Villa, kus elati 4500 tagasi ja noorimana Tamula asulakoht, mis oli kasutusel III aastatuhande viimasest veerandist kuni II aastatuhande I veerandini enne Kristust ning kust pärineb Eesti vanim peiteleid.

1322. aastast pärinevad esimesed teated Kirumpää linnuse kohta, mis rajati Tartu piiskopkonna idapiiri kaitseks. Kivilinnuse ümber tekkis ulatuslik kaupmeeste-käsitöölise asula, omataoliste hulgas pindalalt üks suuremaid. Tänapäevane Võru linn asub sellest kilomeetri kaugusel lõunas. Kirumpää hävis lõplikult 1656. aastal ühe järjekordse Vene-Rootsi sõja ajal. Kirumpää on olnud sõdade tallermaa, linnus ja selle juurde kuulunud maad on kuulunud Saksamaale, Venemaale, Poolale. Poola võimu päevilt, aastast 1590 pärinevad ka esimesed teated linnuse naabervalduse, Võru mõisa (Veremoiza) kohta. Peale Põhjasõda, kui algas nn Vene aeg, kinkis tsaarina Jelizaveta Petrovna osa linnusevaldusest krahv Bestuev-Rjuminile. Kirumpää maid müüdi ja osteti, Müllerite perekonnale kuulumise ajal sai ühe Mülleri tütre omanduseks ka Võru mõis. Müller müüs mõisa von Mengdenile, kellelt omakorda osteti Võru mõis uue, vastrajatud maakonna keskuseks. Siit algab Võru linna oma lugu.

1783. aastal moodustati tsaarina Katariina II korraldusel Tartu maakonna lõuna- ja kaguosast uus maakond keskusega Vana-Koiola riigimõisas (Kirumpäh-Koiküll). Mõne aja pärast andis Katariina II Riia kindralkuberner Georg von Brownele loa osta linna rajamiseks Võru eramõis. Võru linna sünnipäevaks loetakse 21. augustit 1784, kui ilmus kindralkubeneri dekreet teatega, et rajatava linna asukohaks saab Võru mõis ja linn hakkab kandma Võru nime.

1785. aastal kinnitati linna suuruseks 307 ha, samuti kinnitati linna plaan korrapärase täisnurkselt ristuvate tänavatega, mis on tänini säilinud koos vanemas hoonestuses domineerivate ühekordsete puumajadega. Nimetatud ajalooline tänavavõrk ja ehituslooliselt huvitav puitarhitektuur ongi saanud Võru väärtuseks ja omapäraks. Samuti meenutavad linna algaastaid kesklinnas paiknevad luteri (1793) ja õigeusu (1804) kirikud.

Kodanikke registreeriti Võrus asutamisele järgnenud 1785. aastal 67, kellest 47 sakslast, 19 venelast ja 1 rootslane. Esimene eesti rahvusest kodanik registreeriti aastal 1791. Aastal 1902 valiti Võru linnavolikokku esimeste eestlastena Adam Tiganik ja Johan Lauri.

Kuulsaim võrulane läbi aegade on olnud Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882), kes elas ja töötas siin linnaarstina aastail 1833-1877. Võrus pani ta kirja ka eesti rahvuseepose "Kalevipoeg". Kreutzwaldile kuulunud valdustes asub täna memoriaalmuuseum. Ajaloolises linnapargis Tamula kaldal seisab Lauluisale pühendatud mälestussammas (autor Amandus Adamson).

Võru on olnud kuulus koolilinn. 1830-1840ndatel aastatel olid tuntud H. Krümmeri erakool-pansionaat ja Genge kõrgem tütarlastekool. XIX sajandi teisel poolel töötas siin seitse kooli 31 õpetaja ja 317 õpilasega. 1917. aastal alustas tööd Naiskäsitöökool, 1925. aastal Võru Tööstuskool. Aastail 1921-1930 tegutses Võru Õpetajate Seminar, kus üheks pedagoogiks oli Johannes Käis.

1867. aastal asutati Võru Vabatahtlik Tuletõrje Selts, 1881. aastal Laulu- ja Mängu Selts "Kannel". 1927-1948 töötas Võrus kutseline teater. 1926. aastal oli Võrus üheksa raamatukogu ja ilmus kaks ajalehte; mitmesuguseid seltse ja ühinguid oli 36.

XIX sajandil ja XX sajandi esikümnenditel arenes Võrus väikelinlik väikeettevõtlusel põhinev majanduselu. 1889. aastal sai Võru

raudteeühenduse Riia ja Pihkvaga. 1899. aastal peeti esimene telefonikõne Tartuga, 1915. aastal jõudis linna elektrivalgus. 1926. aastal oli Võrus 31 tööstusettevõtet, 79 käsitöökoda, 5 panka, 4 võõrastemaja ja restorani, 3 sauna ja 148 kaubandusettevõtet. 1930ndatel hakati Kubija piirkonnas tähelepanu pöörama puhke- ja turismimajandusele.

1940. aastaks oli Võru elanike arv kasvanud 6600 inimeseni. Nõukogude perioodil rajati Võru linna suurettevõtted - mööblivabrik, gaasianalüsaatorite tehas, piimatoodete kombinaat, ehitusettevõtted, jalatsivabrik jm. Linna elanikkond kolmekordistus. Ehitati mitu uut paneelalaturajooni (Võrusool Luha tänava ja Nõõrimaal Vilja tänava piirkonnas), Liitval ja Kubijal kujunesid välja individuaalmajade rajoonid. Selle tulemusena teiseses ka Võru linnapilt - sisse rändas palju maarahvast, kes kandsid uut kultuuri ja identiteeti; väikesest puulinnast sai uuema aja kohane kivilinn.

Nõukogude plaanimajandusliku korra järgne aeg tõi kaasa tõsised majanduslikud ja sotsiaalsed väljakutsed. Eesti iseseisvuse taastamine andis Võrule uued võimalused positsioneerimiseks ja osavõtuks üleilmastumises.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linnal on rikkalik kultuuripärand ja kujunemislugu. Võrul on tähendusrikas koht Eesti kultuuriloos läbi Kreutzwaldi ja Eesti rahvuseepose. Piirkonnal on ajaloolised seosed Läti, Saksamaa, Poola ja Venemaaga.
- Võru linn on näide XVIII sajandi linnaplaneerimisest ja arhitektuurist ning Nõukogude-aegse ekstensiivse tööstuse arendamisega kaasnevast linnakorraldusest väikelinnas.
- Võru linna arengutee on olnud südi väikelinna arengutee, kus on toimunud aktiivne linnaelu ümberkorraldamine, mis on haaranud majanduse, sotsiaalelu ja looduskeskkonna kujundamise. Võru on maakonnakeskus, millel on väga tähtis roll piirkonna arengus.
- Võru linna väljakutseks on võimalused ühendada pärandkultuur modernse elulaadiga, mis arvestab mastaabiefekti, kultuurilugu ja keskkonda väärtustavat elulaadi.

2.3 VÕRU IDENTITEET

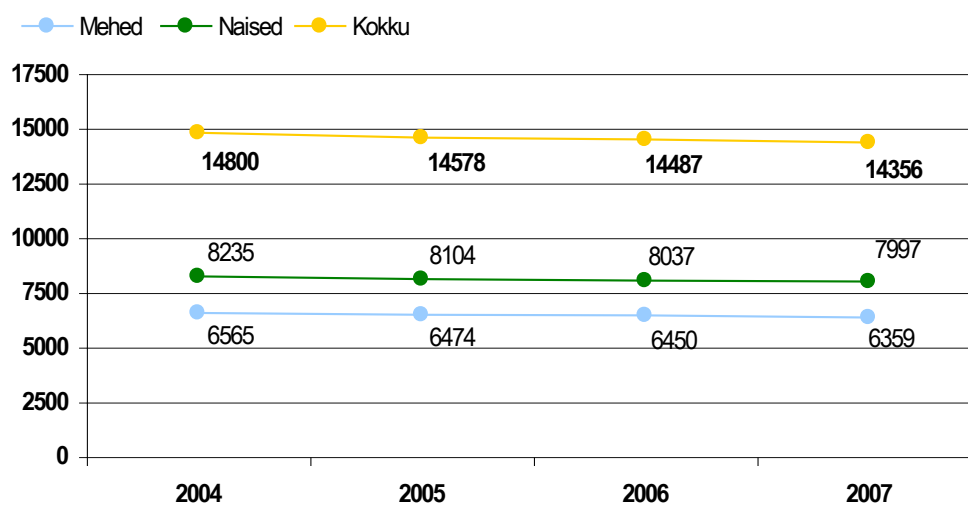
Võru linna tunnuslause „Üts ummamuudu liin” rõhutab linna omapära ja soovi toetuda üldises arengus oma ajaloolistele juurtele. Võru linn seob ühelt poolt Võrumaa rikkaliku kultuuripärandi ja teiselt poolt pürgimuse linnastuvasse maailma. Rände tulemusena on elanikkond maalt liikunud maakonnakeskusesse, mis on toonud linna traditsioonilist ja konservatiivsemat ellusuhtumist, samas kui võib oletada, et uuendusmeelsemad on liikunud linnast eelkõige prestiižikeskustesse Tartusse ja Tallinna. Võru Instituudi poolt läbi viidud Kagu-Eesti etnosotsioloogiline uuring (1998) näitas, et võrulase eneseidentifikatsioon oli 67%-l linnaelanikest vanuses 25-64 eluaastat. Kuna paljudel Võru

elanikel on mingi oma maakoht, vanematekodu või lapsepõlvepaik, mis taastoodavad põlisusest tulenevaid harjumusi, siis on Võru omamoodi kogukonnaga, mis tasandab maalist ja linnalist elulaadi. Kui ametiasutustes kuulab *võro kiilt* vähe, siis Võru tänavaolukordades ja kultuurielus võib *ummamuudu* asju kohata päris sageli. Seega ilmneb Võrus väikelinnalik mentaliteet ja eluviis.

2.4 RAHVASTIK JA ASUSTUS

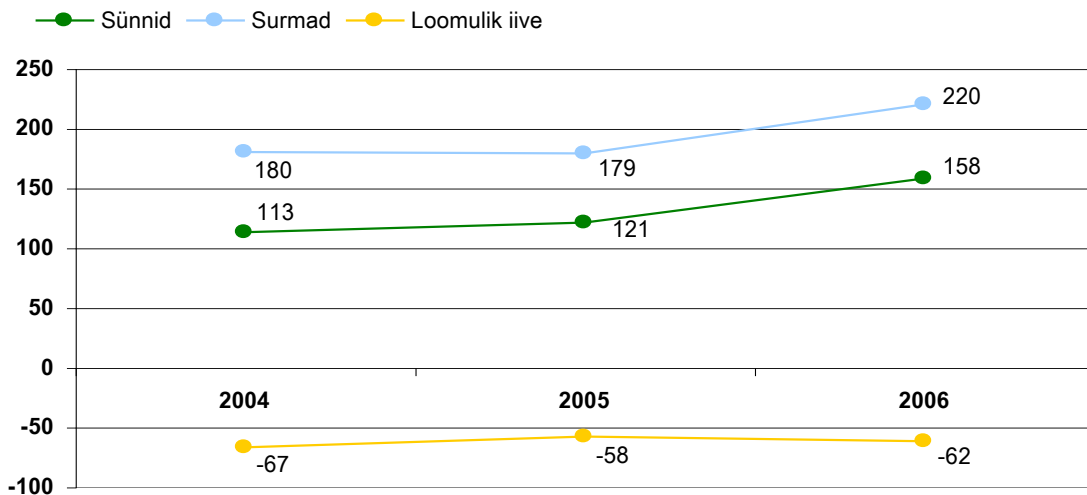
Võrus elas rahvastikuregistri andmetel 2007. aasta 01. jaanuari seisuga 14 356 inimest. See moodustab ligikaudu 40% Võru maakonna rahvastikust ning seab Võru Eesti 33 linna seas elanike arvu järgi 10. kohale ja rahvastikutiheduse järgi 11. kohale. Seega on Võru tüüpiline keskmise suurusega maakonnalinn Eestis.

Rahvastiku arengut Võru linnas aastatel 2004-2007 iseloomustab joonis 2. Nimetatud perioodil on elanike arv langenud 3% ehk enam kui 400 inimese võrra – st ligikaudu 4 korda kiiremini sama ajavahemiku Eesti kogurahvastiku kahanemistempost.

Joonis 2. Võru linna rahvastik 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)

Negatiivne loomulik iive on üks rahvaarvu vähenemise põhjustest. Uue aastatuhande algus tõi kaasa aasta-aastase sündide arvu kahanemise kuni 2005. aastani, mil esmakordselt uuel milleeniumil oli sünde eelnenud aastast rohkem (vt joonis 3). Surmade arv on samal perioodil vähesel määral kõikunud, jõudes 2005. aastal uue aastatuhande madalaima tasemeni, ent tehes 2006. aastal taas märkimisväärse tõusu. Loomulik iive kirjeldab Võru linna rahvaarvu vähenemist aastatel 2004-2006 187 inimese võrra, st ligikaudu 40% ulatuses.

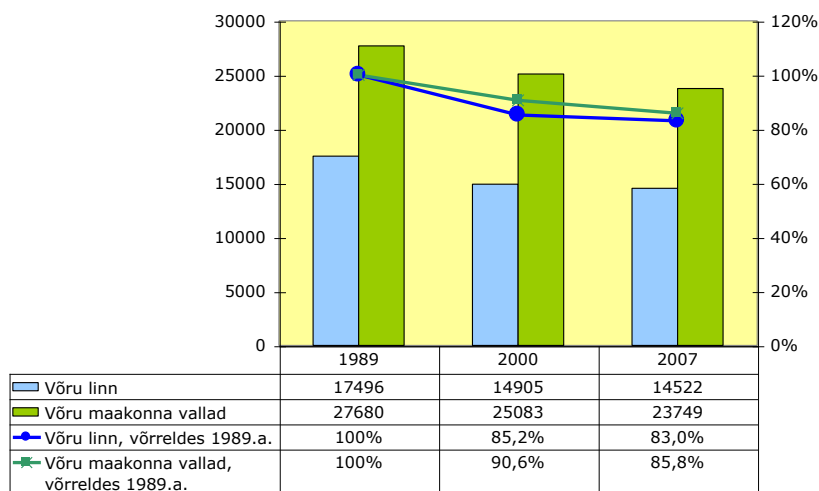

Joonis 3. Sünnid ja surmad Võru linnas 2004-2006 (Andmed: Võru LV)

Oluline tähtsus Võru linna rahvaarvu muutumises on negatiivsel rändesaldol. Väljarännet statistiliselt kirjeldava rändesaldo väärtus sõltub peamiselt kahest komponendist:

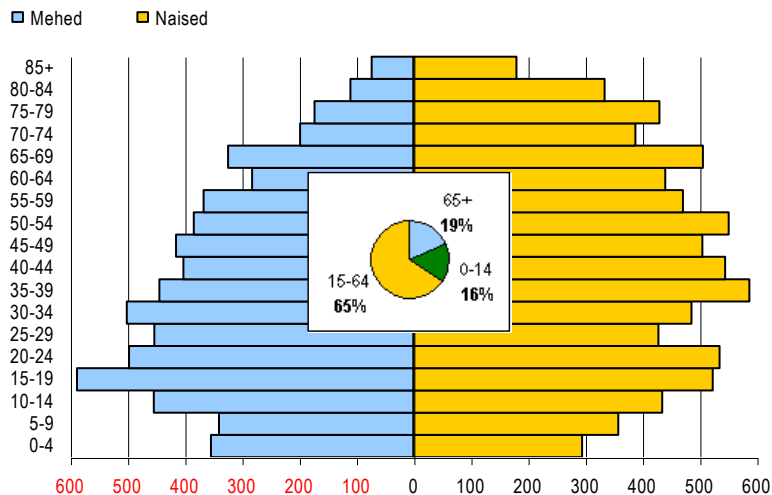
- Elanike tööränne, mis on tingitud eelkõige sellest, et atraktiivseid töökohti on endiselt Võrus vähe ja töökoha leidmisega väljaspool Võru linna tuleb sageli ette võtta ka elukoha vahetus.
- Elanike õpiränne, mis seondub Võrust pärit noorte asumisega õppima kutse- ja kõrgkoolides.

Pikemajaliste rahvastikutrendide vaatlus näitab, et elanikkonna kiirem kahanemine toimus 1990ndatel aastatel. Võrdlusest Võrumaa valdadega nähtub, et elanike arvu langus Võru linnas on olnud kiirem ja seda eriti just 1990ndatel. Uuel aastatuhandel on Võru linna rahvaarvu kahanemine oluliselt aeglustunud, samas kui maakonna valdades on see jätkunud varasemas tempos.

Joonis 4. Rahvaarvu muutumine 1989-2007 (ESA)

2007. aasta 01. jaanuari rahvastiku vanuselist koosseisu Võrus kirjeldab joonis 5. Vanusekoosseisu iseloomustab sarnaselt kogu Eestile vähenev noorte osatähtsus. Tööelisi on linnas 9404, mis moodustab 65% rahvastiku koguarvust; pensioniealisi on 2716 (19%) ja alla 15-aastaseid lapsi 2236 (16%).

Joonis 5. Võru linna rahvastiku vanuseline koosseis 2007. aasta 01. jaanuari seisuga (Andmed: Võru LV)

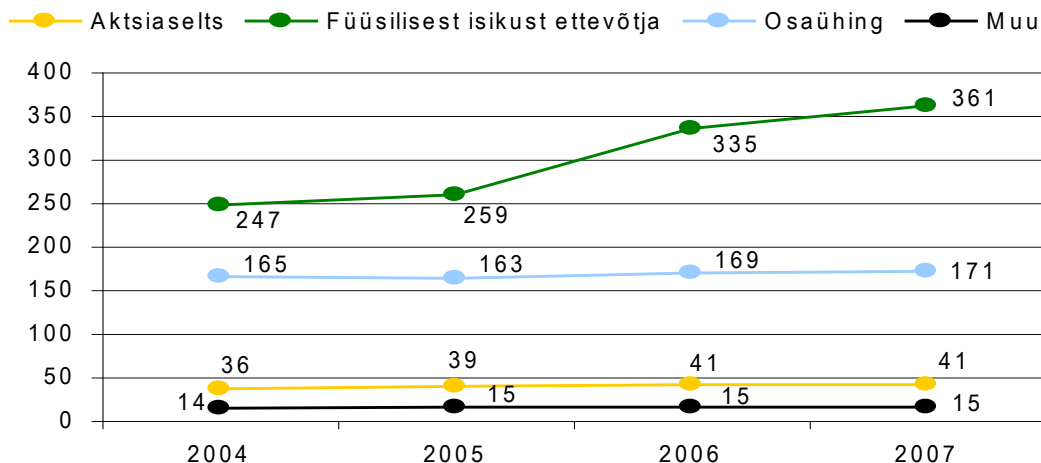
Ülalpeetavate määr on 53 mittetööelist iga 100 tööelise elaniku kohta (Eesti keskmine ülalpeetavate määr 2006. aastal oli 47). Naissoost elanikud on Võru linnas ülekaalus enam kui 1600 isikuga (naisi on 20% rohkem kui mehi); mehi on rohkem vanusegruppides 0-4, 10-19 ja 25-34.

Kokkuvõte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru on nii rahvastiku arvult kui -tiheduselt tüüpiline keskmise suurusega maakonnalinn Eestis.
- Viimase nelja aastaga on Võru linna rahvaarv vähenenud kiiremini Eesti rahvaarvu üldisest kahanemisest. Viimase 18 aasta võrdlus näitab, et rahvastikuarvu kahanemine Võru linnas on ületanud maakonna valdade oma.
- Lisaks loomulikule negatiivsele iibele määrab Võru linna rahvaarvu sisserännet ületav väljaränne. Viimastel aastatel on rahvaarv stabiliseerunud, kuid mõõdukalt kahanev.
- Naissoost isikuid on Võru linnas 20% rohkem kui mehi. Selle üheks põhjuseks on meeste ja naiste keskmise eluea suur erinevus.
- Täna Võrus on 65% elanikkonnast tööeline ja iga 100 tööelise isiku kohta on 53 mittetööelist; ülalpeetavate määr on Eesti keskmisest suurem.
- Võru elanikkonna vananemine jätkub.

2.5 ETTEVÕTLUS JA TÖÖTURG

Võru linna majanduse struktuuri kujundavad 2007. aasta 01. jaanuari seisuga ligikaudu 600 ettevõtet, sh 361 füüsilisest isikust ettevõtjat, 171 osaühingut ja 41 aktsiaseltsi. Tulundusühistute (5), täisühingute (5), usaldusühingute (2) ja välisfirma äriühingu filiaalide (3) arv on püsinud viimase nelja aasta jooksul praktiliselt muutumatuna, oluliselt on kasvanud füüsilistest isikutest ettevõtjate arv (vt joonis 6).

Joonis 6. Võru linna ettevõtete arv tegutsemisvormi järgi 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)

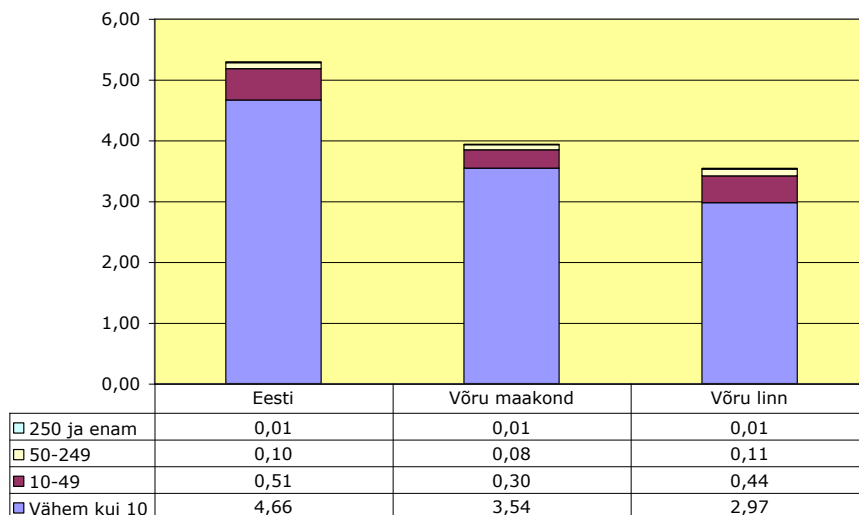
Füüsilistest isikutest ettevõtjate suur osakaal on seotud ka ettevõtete suurust puudutavate näitajatega. Võru linnas on 85% ettevõtetest mikro- ja väikeettevõtted, kusjuures aastatel 2004-2007 on firmade arv suurenenud vaid mikroettevõtete arvelt – nii väike-, keskmise suurusega kui ka suurettevõtete arv on püsinud muutumatuna (vt tabel 1). Nelja aastaga on registreeritud 126 uut mikroettevõtet.

Tabel 1. Võru linna ettevõtete jaotus suuruse järgi 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)

Ettevõtte suurus	2004	2005	2006	2007
Mikroettevõtted (kuni 9 töötajaga)	226	240	324	352
Väikeettevõtted (10-49 töötajat)	141	141	141	141
Keskmise suurusega ettevõtted (50-249)	93	93	93	93
Suurettevõtted (üle 250 töötaja)	2	2	2	2
Kokku	462	476	560	588

Statistikaameti ettevõtjate statistilise profiili andmed näitavad, et ettevõtlusaktiivsus linnas jääb alla nii maakonna kui eriti riigi keskmisele tasemele. Võrreldes maakonna üldise tasemega on suhteliselt suurem 10-49 töötajaga ettevõtete arv. Suurte, üle 50 töötajaga ettevõtete osakaal on linnas võrdne riigi keskmise tasemega.

Tegutsevate ettevõtete hulgas on esindatud peaaegu kõik EMTAKi tegevusalade klassifikaatori põhilised tegevusalad, va kalapüük ja mäetööstus. Firmade jagunemine tegevusalade vahel on viimase nelja aasta jooksul olnud suhteliselt stabiilne; oluliselt on kasvanud vaid ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenindust pakkuvate ettevõtete arv (vt tabel 2).

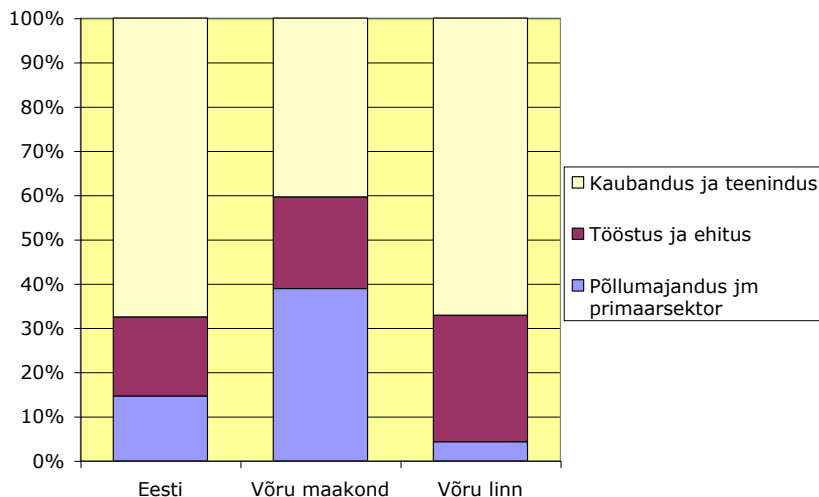
Joonis 7. Ettevõtjate arv 100 elaniku kohta ja struktuur töötajate arvu alusel (ESA statistiline profiil, 2006)

Kõige rohkem on Võrus hulgi- ja jaekaubandusettevõtteid (2007. aastal 289) ning eelpoolmainitud ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenidusfirmasid (214), mis moodustavad kokku 85% ettevõtete koguarvust. Arvukuselt kolmandal kohal on töötleva tööstuse ettevõtted, mida on kokku 24.

Tabel 2. Võru linna ettevõtete jaotus tegevusalade kaupa 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)

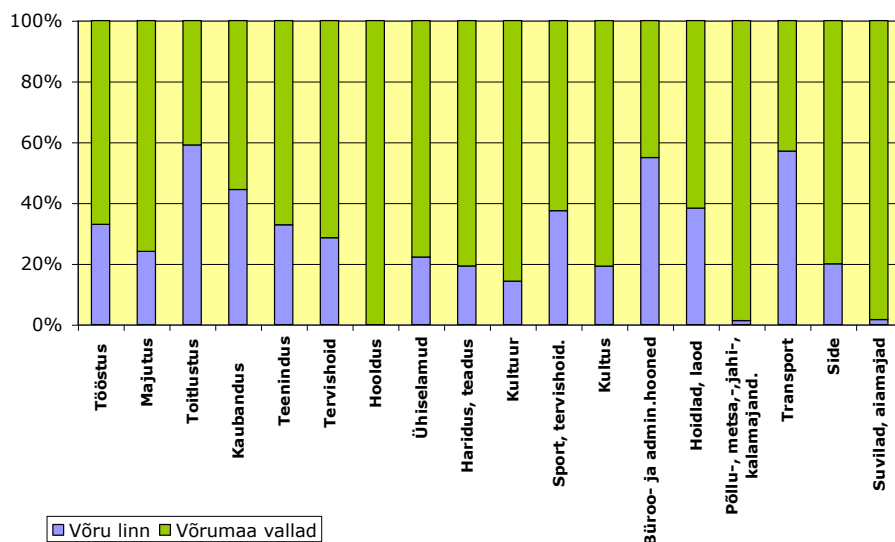
Tegevusala	2004	2005	2006	2007
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja -rataste, isiklike tarbeesemete ja kodumasinade remont	267	271	289	289
Muu ühiskonna-, sotsiaal- ja isikuteenidus	113	120	185	214
Töötlev tööstus	23	25	25	24
Ehitus	19	19	19	19
Haridus	10	10	10	10
Veondus, laondus ja side	10	10	10	10
Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	4	5	6	6
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	5	5	5	5
Finantsvahendus	3	3	3	3
Hotellid ja restoranid	3	3	3	3
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	2	2	2	2
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	2	2	2	2
Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	1	1	1	1
Kokku	462	476	560	588

Võrdlus maakonna ja riigiga näitab, et kaubandus- ja teenindusettevõtete osakaal linnas on võrdne riigi tasemega ning ületab oluliselt maakonna taset. Tööstus- ja ehitusettevõtete osakaal linnas ületab nii Eesti kui ka maakonna keskmist taset.

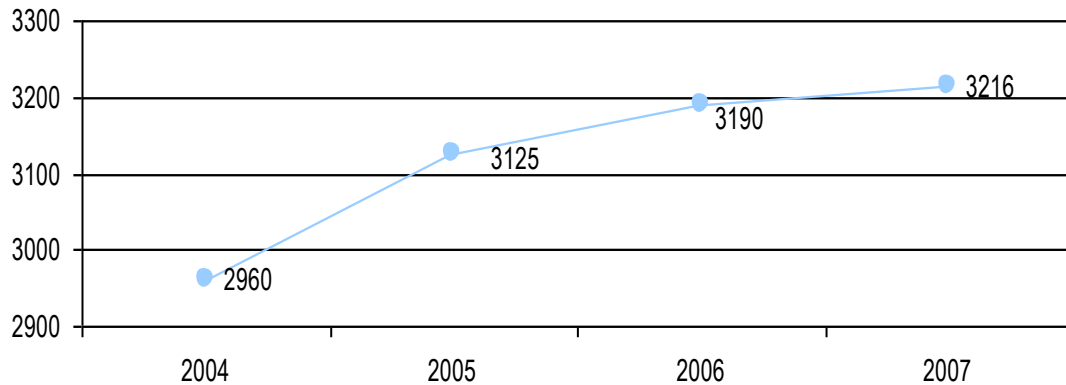
Joonis 8. Ettevõtjate struktuur tegevusala järgi (ESA statistiline profiil, 2006)

Mitte-eluhoonete arvu võrdlus näitab, et Võru linnas paikneb üle poolte Võrumaa toitlustus-, büroo- ja administratiivhoonetest ning transpordi valdkonnaga seotud hoonetest. Samuti asub Võrus üle kolmandiku maakonnas paiknevatest spordi-, tervishoiu, teeninduse ja kaubanduse hoonetest, samuti tööstushoonetest ja hoidlatest.

Joonis 9. Mitte-eluhoonete arv Võru linnas ja Võrumaa valdades 2006. aasta lõpul (Andmed: Ehitusregister)

Ettevõtete arvuga koos on Võru linnas aasta-aastalt kasvanud erasektoris töötavate inimeste arv. 2007. aasta 01. jaanuaril on ettevõtluses hõivatuid 3216, st ligikaudu 10% rohkem kui 2004. aasta alguses (vt joonis 10). Võru tööealiste koguarvust (9404) moodustab see kolmandiku.

Joonis 10. Ettevõtluses hõivatute arv Võru linnas 2004-2007 (01. jaanuari seisuga; andmed: Võru LV)

Rohkem kui saja töötajaga ettevõtteid on Võru linnas neli ning nendes töötavad 827 inimest, st üks neljandik kõigist ettevõtluses hõivatutest. 10 suuremat ettevõtet, millest enamik on tööstusettevõtted, on tööandjateks 36,4% ettevõtluses hõivatutele (vt tabel 3).

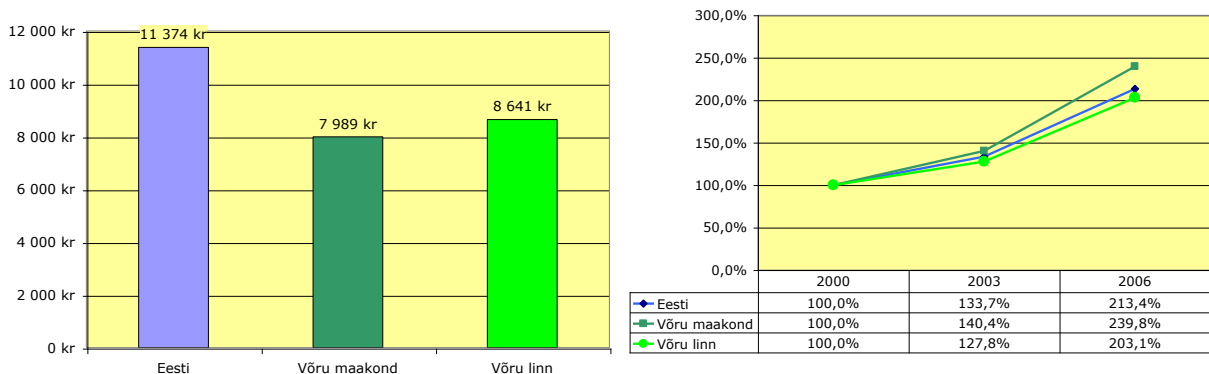
Tabel 3. Võru linna 10 suurimat ettevõtet töötajate arvu alusel (01. jaanuaril 2007; andmed: Võru LV)

Ettevõtte nimi	Töötajate arv	Põhitegevus
Võru Tarbijate Ühistu	360	Kaubandus
Wermo AS	245	Mööblitööstus
Võru Juust AS	111	Juustutööstus
Abris AS	111	Jalatsitööstus
Semuehitus AS	84	Ehitus
Sirje AS	71	Mööblitarvikute tootmine
Võru Seeder OÜ	57	Mööblitööstus
Selista Ehitus OÜ	51	Ehitus
Tootmisbaas OÜ	45	Ehitusmaterjalide tootmine
Võru Hallid AS	35	Metallkonstruktsioonide tootmine
Kokku	1170	

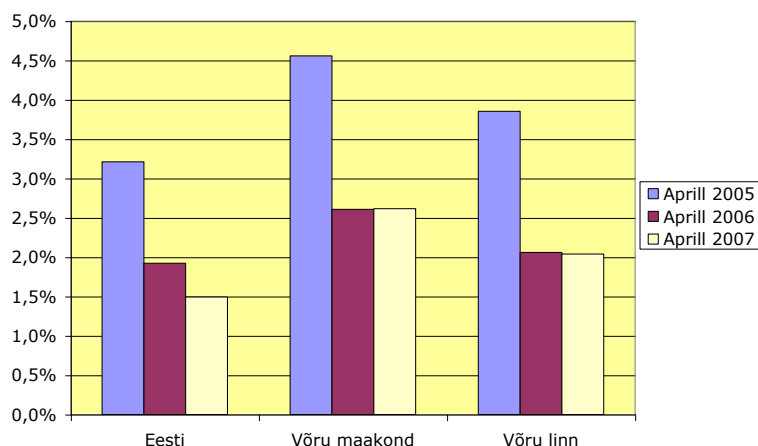
Geograafiliselt on Võrus välja kujunenud kolm põhilist tööstuspiirkonda: Pikk tänav, Räpina maantee ja Antsla maantee. Kaubandus ja teenindus on koondunud peamiselt kesklinna piirkonda. Võrus on kaks tööstusala (Võrukivi ja Võrusoo) ja ettevõtluse toetusmeetmeid vahendab Võrumaa Arenguagentuur, mis kuulub üleriigilisse tugivõrgustikku.

2005. aasta jaanuaris sai alguse ettevõtjate ja linnavalitsuse ümarlauad, kus kohtuvad erinevad ettevõtjategrupid ja linnavalitsuse liikmed. Arutatakse üleskerkinud väljakutsete üle ning räägitakse seadusandluse uuendustest. Vaatluse all on olnud mitmesugused teemad kaubandustegevuse seadusest kuni energeetika ja küttemajanduse oleviku ja tulevikuni Võru linnas, toidlustusasutuste ja teenindustevõtete probleemidest ettevõtlikonkursi ning reklaami ja reklaamimaksu tutvustamiseni.

Elanike töö tulemuslikkust nii ettevõtetes kui ka avalikus sektoris näitab kaudselt tulumaksu laekumine. 2006.a. andmed näitavad, et linna tase ületas üle 600 krooni maakonna keskmist taset, kuid jäi alla riigi keskmisele tasemele - moodustades sellest 76%. Tulumaksu laekumise muutus on olnud enam-vähem samas tempos riigi keskmise tasemega kuid jäänud alla Võru maakonna keskmisest tasemest.

Joonis 11. Füüsilise isiku tulumaksu laekumine elaniku kohta 2006.a. ja laekumise muutus kohalikesse eelarvetesse 2000-2006 (Rahandusministeerium)

Joonis 12. Registreeritud töötute arvu muutus 2005-2007 (Tööturuamet, aprilli lõpu seisud)

Töötuse tase registreeritud töötute arvu alusel jääb Võru linnas 2% 15-64 aastase elaniku kohta, mis on pool protsendipunkti rohkem kui Eestis

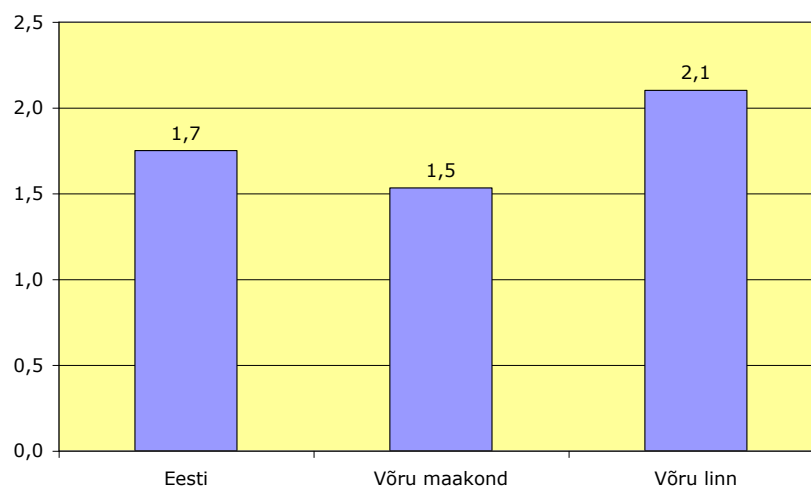
keskmiselt ja pool vähem kui Võru maakonnas. Oluline langus toimus vahemikus 2005-2006. Viimasel aastal on töötute osakaal olnud stabiilne.

Kokkuvõte Võru edasise arengu kontekstis

- Võrus tegutseb täna ligikaudu 600 ettevõtet, millest 60% on füüsilisest isikust ettevõtjad ja 85% on mikro- või väikeettevõtted.
- Linna ettevõtlusaktiivsus ja elanike sissetulekud jäävad riigi keskmisest tasemest oluliselt madalamale.
- Ettevõtete arvu kasv on toimunud füüsilisest isikust ettevõtjate arvelt, kes asutavad mikroettevõtteid.
- Kõige rohkem on linnas hulgi- ja jaekaubandusettevõtteid ning teenuseid pakkuvaid firmasid.
- Ettevõtluses hõivatute arv moodustab ligikaudu kolmandiku linna tööealisest elanikkonnast, sellest omakorda kolmandik on hõivatud Võru töötajate arvult suurimates tööstusettevõtetes.
- Soodsad tingimused ettevõtluseks (tööstusalad, vaba maa arendustegevuseks, ettevõtluse tugistruktuur, Vene-Läti piiri lähedus, tööjõud).

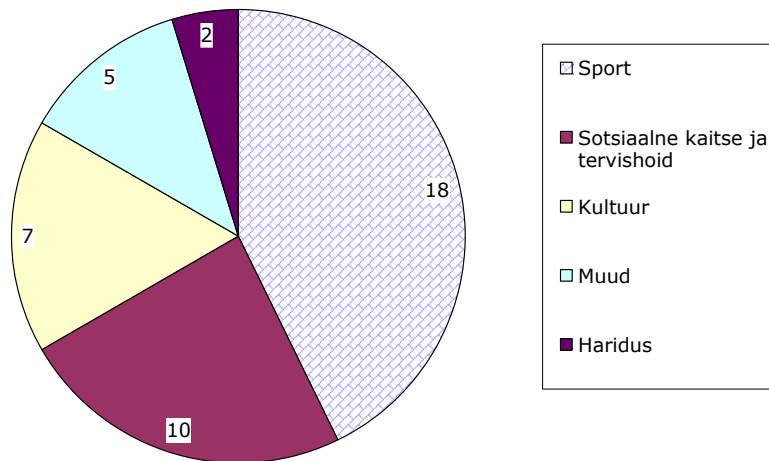
2.6 MITTETULUNDUSTEGEVUS

Võru linnas oli 2006. aasta lõpu seisuga registreeritud 300 mittetulundusühingut ja 5 sihtasutust. Suhtarvuna ületab linna mittetulunduslik aktiivsus riigi ja maakonna keskmist taset.

Joonis 13. Mittetulundusühingute ja sihtasutuste arv 100 elaniku kohta (ESA statistiline profiil, 2006)

Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute jaotus näitab, et kõige enam mittetulundusühinguid on spordi, sotsiaalse kaitse ja tervishoiu valdkondades.

Joonis 14. Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute jaotus tegevusala alusel (Võru LV, 22.12.2006 seisuga)

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linnas on aktiivne organiseeritud mittetulundusala tegevus, mis viitab kodanikuühiskonna poole aktiivses pürgimises, kuid ka vajadusele lahendada elulisi küsimusi kodanike iseorganiseerumise teel.

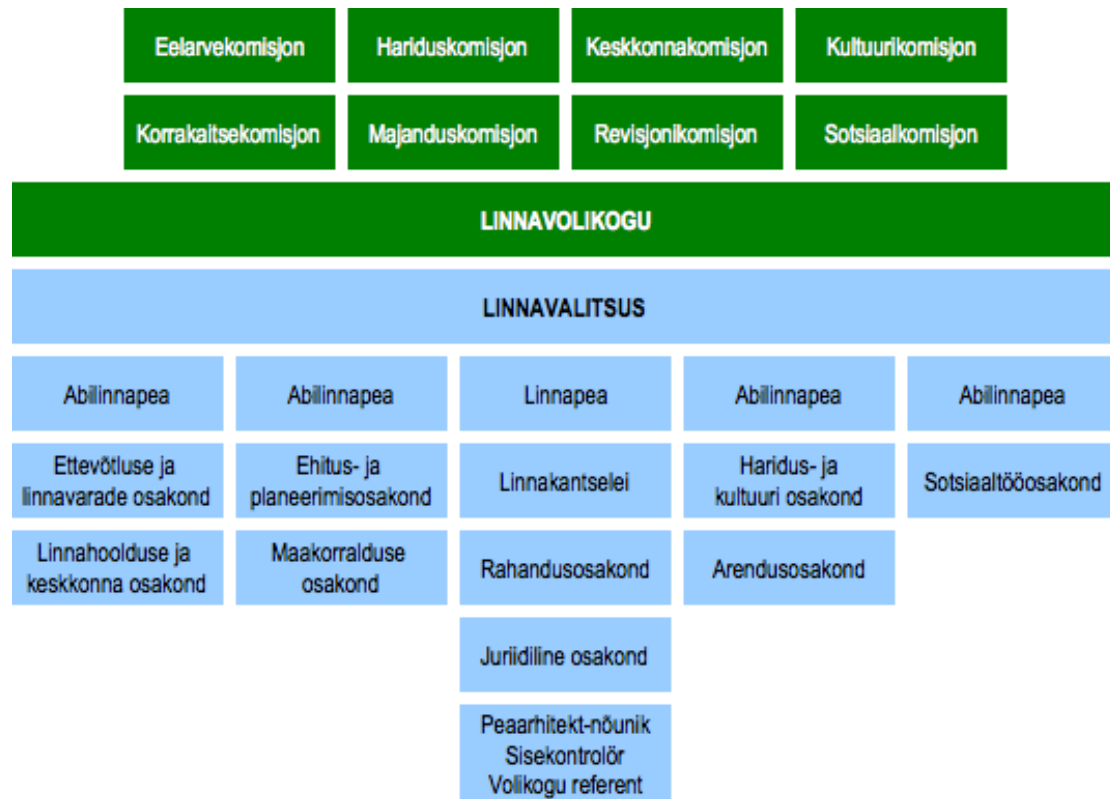
2.7 KOHALIK OMAVALITSUS

Vastavalt Eesti Vabariigi Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele teostub kohalik omavalitsus demokraatlikult moodustatud esindus- ja võimuorganite kaudu, samuti kohalikes küsimustes rahvaküsitluse või rahvaalgatuse teel. Võru linna hääleõiguslike elanike poolt valitud esinduskoguks on Võru Linnavolikogu.

Võru Linnavolikogul on 21 liiget ja kaheksa komisjoni. Linnavolikogu ainupädevuses on muuhulgas linnaeelarve vastuvõtmine ja muutmine, kohalike maksude ja soodustuste korra kehtestamine, toetuste andmise ja linna eelarvest finantseeritavate teenuste osutamise korra kehtestamine, linnavara valitsemise korra kehtestamine, linna arengukava vastuvõtmine ja muutmine, laenude jt varaliste kohustuste võtmine, linna poolt äriühingu ja sihtasutuse asutamine, rahvakohtunikandidaatide valimine, linnapea valimine ja linnavalitsuse struktuuri kehtestamine.

Võru Linnavolikogu poolt moodustatud täitevorgani, Võru Linnavalitsuse korraldada on kõik kohaliku elu küsimused: sotsiaalabi ja -teenuseid ning vanurite hoolekanne, haridus ja noorsootöö, kultuuri- ja sporditegevus, elamu- ja kommunaalmajandus, heakord, veevarustus ja kanalisatsioon, ühistransport, teede ja tänavate korrashoid, territoriaalplaneerimine. Võru

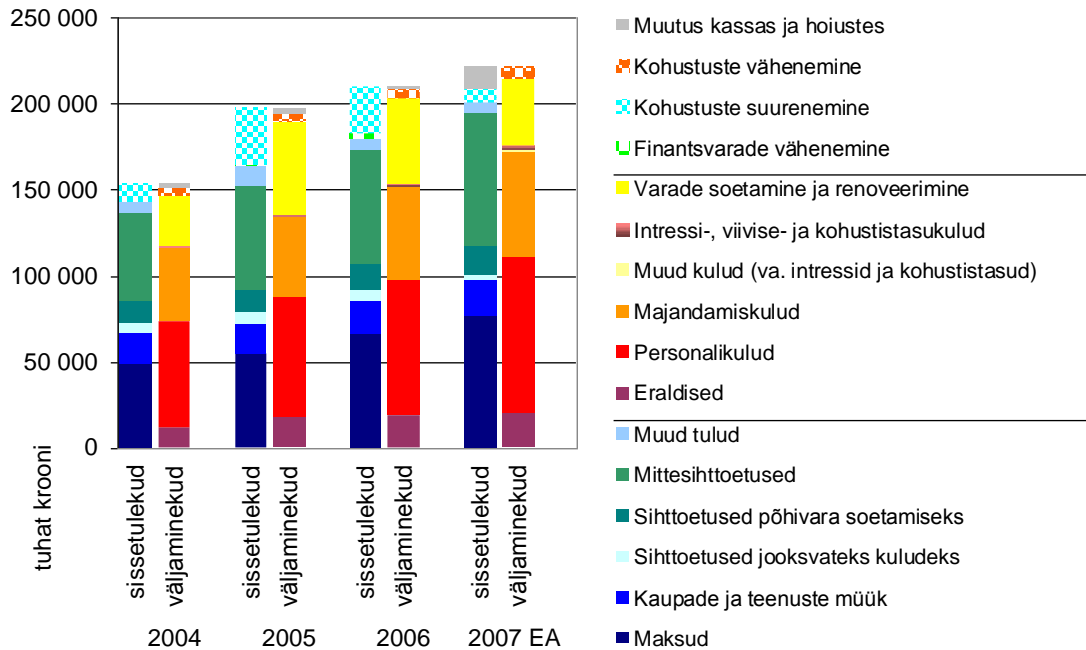
Linnavalitsusel on viis liiget, keda toetavad ametnikud – kokku 63 ametkohta. Ülevaate Võru linna kohaliku omavalitsuse struktuurist annab joonis 15.

Joonis 15. Võru linna kohaliku omavalitsuse struktuur

Avalike teenuste pakkumine toimub läbi kohaliku omavalitsuse asutuste hariduse, kultuuri ja sotsiaaltöö valdkonnas. Noorsootöö edendamiseks on loodud mittetulundusühing. Võru linna omandisse kuuluvad AS Võru Soojus ja AS Võru Vesi (2 aktsiat kuulub ka Antsla vallale).

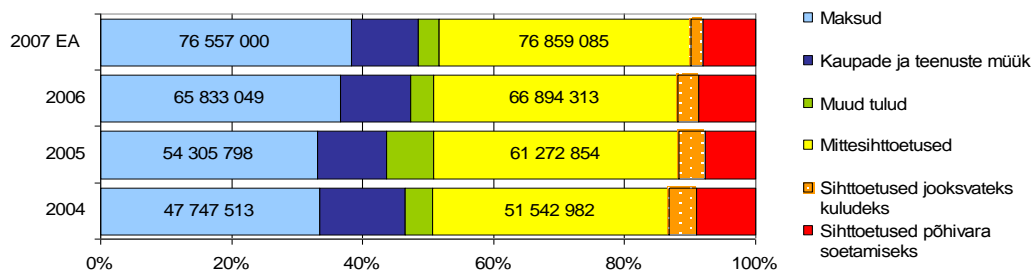
Võru linna eelarve maht on kasvanud pidevalt (joonis 16). Ajavahemikul 2004-2007 on tulud kasvanud 142 mln kroonilt 200 mln kroonile, seejuures puhastatud eelarvetulud 124 mln kroonilt 181 mln kroonile. Samal ajavahemikul on kulud kasvanud 146 mln kroonilt 214 mln kroonile. Koondatuna ülatavad perioodi kulud tulusid enam kui 66 mln krooni võrra. Puudujääki on peamiselt finantseeritud laenude võtmisega – antud ajavahemikul on kokku laenu võetud 78 mln krooni ulatuses. 2007. aasta alguse seisuga on võlakohustusi 68 mln krooni eest.

Joonis 16. Võru linna eelarve 2004-2007

Püsivalt moodustavad tuludest ½ toetused. Sihttoetused põhivara soetamiseks on kasvanud 13 mln kroonilt 16 mln kroonile moodustades tuludest ca 9%, suurenenud on mittesihtotstarbeliste toetuste osakaal paari protsendipunkti võrra tasemele 38% tuludest – 2007. aastal 77 mln krooni – ja vähenenud jooksvateks kuludeks ettenähtud toetuste osakaal 2% tuludest – 2007. aastal 3,6 mln krooni. Mittesihtotstarbelised toetused moodustavad puhastuludest 42-43%.

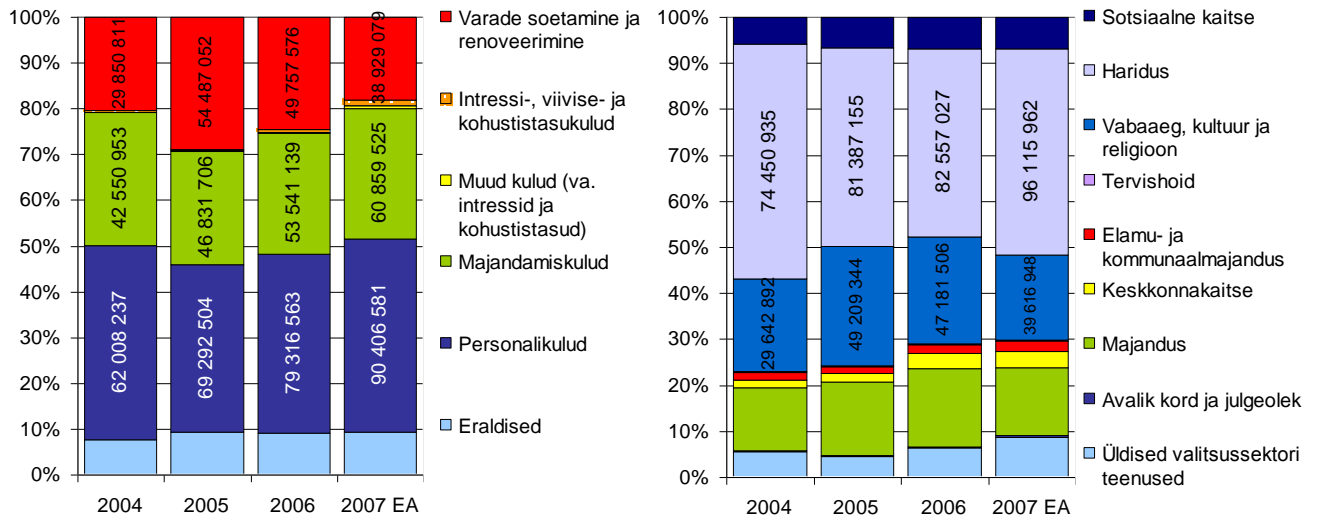
Maksutuludest moodustavad põhiosa – 97-98% – laekumised üksikisiku tulumaksust (joonis 17). 2007. aasta eelarves on tulumaksu laekumine kavandatud tasemele 75,1 mln krooni, kasv võrreldes 2006. aastaga on 16,6%. Tulumaksu osakaal puhastuludes on vaadeldud ajavahemikul tõusnud 37%-lt tasemele 42% ning osakaal tuludes vastavalt 32%-lt tasemele 38%.

Joonis 17. Võru linna eelarve tulud 2004-2007

Linnaeelarve kulude struktuuris (joonis 18) on proportsionaalselt suurim kuluallikas personalikulud – moodustades kuludest 37-42%. Personalikuludeks on 2007. aastal kavandatud 90,4 mln krooni, keskmine juurdekasv aastas on olnud ca 14%. Valdakondlikult on suurim kuluallikas

haridus – osakaal kuludest 41-51%. Haridusele järgnevad valdkonnad vaba aeg, kultuur ja religioon 18-26% ning majandus 14-17%.

Joonis 18. Võru linna eelarve kulud 2004-2007

Linnaeelarve kulude struktuuris varieerub investeringute osakaal vahemikus 20-30%. Investeringuid on märkimisväärses osas tehtud sihttoetuste ja laenude abil, omafinantseerimisvõimekus on keskpärane.

Perioodil 2004-2007 on investeringute maht kokku 173 mln krooni ning toetuste maht põhivara soetamiseks kokku 57 mln krooni, seejuures 2007. aastal on investeringuid kavandatud 39 mln krooni ning sihttoetusi põhivara soetamiseks 16 mln krooni ulatuses.

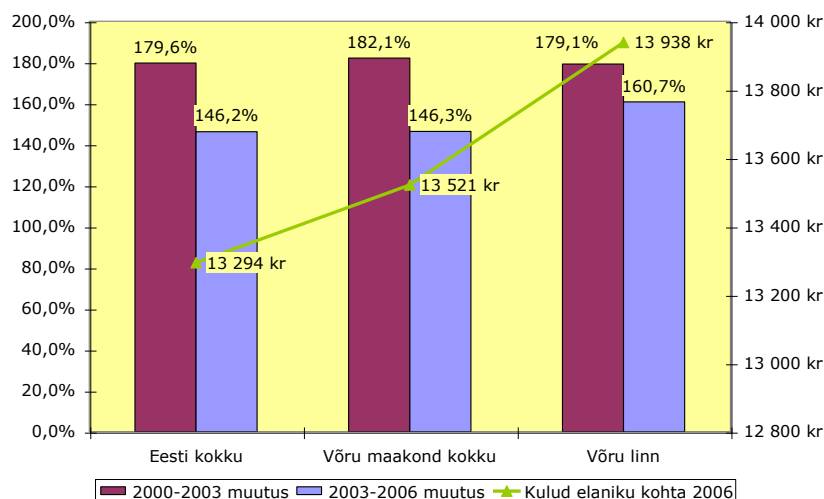
Omafinantseerimisvõimekus² - iseloomustab omavalitsuse võimet teha investeringuid ja kapitalikulud – on Rahandusministeeriumi statistika kohaselt Võru linnal ajavahemikul 2004-2006 püsinud keskpärasel tasemel 1,08-1,1. Heas olukorras olevaks omavalitsuseks hindab Rahandusministeerium omavalitsusi, kelle omafinantseerimisvõime on 1,1 ja kõrgem. Võru maakonna ja Eesti keskmised näitajad on tõusnud 2004. aasta 1,09 tasemelt 2006. aastaks maakonnas 1,14 tasemele ja Eestis keskmiselt 1,17 tasemele.

Rahandusministeeriumi andmetel on võlakoormus perioodil 2003-2006 tõusnud 13 mln kroonilt 70 mln kroonile moodustades puhastuludest vastavalt 11,8% ja 44,7%. 2006. aasta Võru linna võlakoormuse suhe puhastuludesse on oluliselt kõrgem kui Võru maakonnas ja Eestis keskmiselt – 24,8% ja 33,6%. Viie aasta keskmine eelarve defitsiit ajavahemikul 2002-2006 on -8,2%, mis on enam kui 3 protsendipunkti

2 - Koefitsiendi arvutamisel võetakse arvesse üheltpoolt omavalitsuse puhastatud eelarve (st tulud ilma sihtotstarbeliste eraldisteta), liites saadud tulud kohalike teede hoiuks ning arvestades välja tulud varade müügist; teiselt poolt tehtud kulud, millest on maha arvestatud makstud intressid, tehtud investeringud, sihtotstarbeliste eraldiste arvelt tehtud jooksvad kulud ning omavalitsuse sihtotstarbelised eraldised põhivara soetuseks.

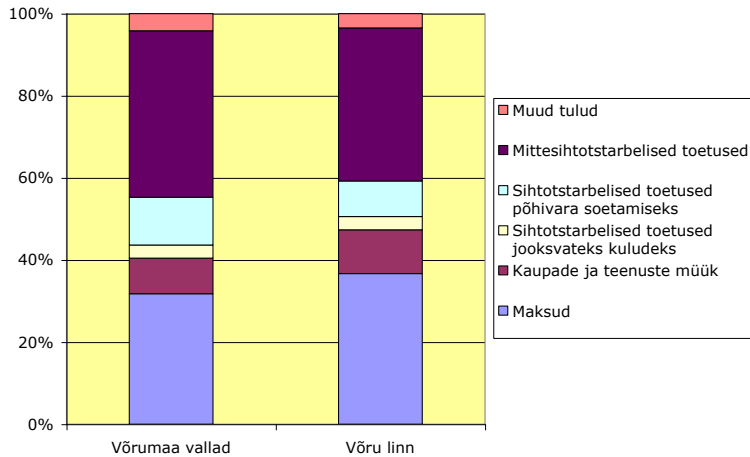
suurem Rahandusministeeriumi poolt uue seaduseelnõuga – „Kohaliku omavalitsuste üksuse finantsjuhtimise seadus” – kehtestatava finantsdistsipliini tagamise meetme eelarvepuudujäägi ülemmäär 5%.

Võru linnaeelarve tulude maht oli 2006.a. 179,5 miljonit krooni ja kulude maht 202,4 miljonit krooni. Puudujääk finantseeriti laenuvahenditest. Kokku oli linnal 2006.a. lõpu seisuga võlakohustusi 68,4 miljoni krooni ulatuses (43,1% puhastatud eelarvest) ja finantsvarasid 24,7 miljoni krooni väärtuses. Laenuvahendite arvelt suutis Võru linn kohalike ülesannete täitmiseks 2006. aastal kulutada ühe elaniku kohta 644 krooni enam võrreldes riigi keskmisega. Võru maakonna vastavat keskmist näitajat ületas Võru linn 417 krooni võrra. Kulude kasv perioodil 2000-2003 oli (paljuski eelarve kujunemise aluste muutumise tõttu) mõnevõrra suurem kui perioodil 2003-2006. Ajavahemikus 2000-2003 oli eelarve kasv lähedane riigi ja maakonna keskmisele tasemele, 2003-2006 aga täiendava laenuraha arvelt kiirem.

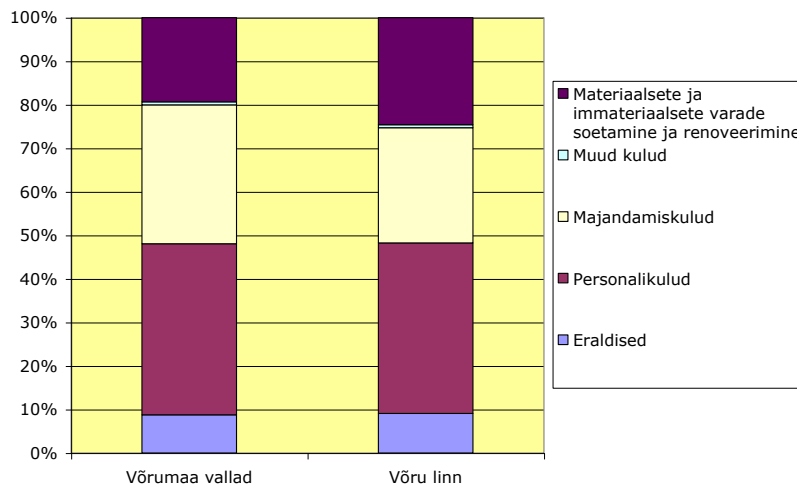
Joonis 19. Kohaliku eelarve kulude maht elaniku kohta ning mahu muutumine 2000-2006 (Andmed: Rahandusministeerium)

Peamisteks linna tuluallikateks on maksud ja mittesihotstarbelised toetused. Võrrelduna maakonna valdadega on Võru linna tulude struktuuris mõnevõrra olulisem osa maksudel ning kaupade ja teenuste müügil, väiksem aga mittesihotstarbelistel toetustel.

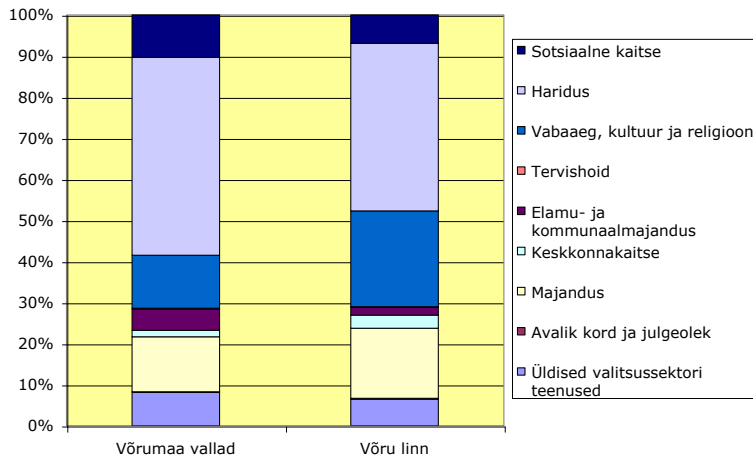
Joonis 20. Kohalike eelarvete tulude struktuur 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)

Kohaliku eelarve kulude struktuuris on tähtsaimal kohal personalikulud. Majandamiskulud ja investeringukulude osakaal on suhteliselt võrdne. Võrrelduna maakonna valdadega oli linna suhteline investeerimisvõime 2006.a. mõnevõrra suurem.

Joonis 21. Kohalike eelarvete kulude struktuur majandusliku sisu alusel 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)

Tegevusalade lõikes oli suuremaks kuluallikaks haridus (40%), millele järgnesid vaba aja valdkond ning linnamajandus. Võrreldes maakonna teiste omavalitsuse üksustega on Võrul kulutuste struktuuris olulisemal kohal vaba aeg, majandus ja keskkonnakaitse. Suhteliselt vähem kulutatakse haridusele ja sotsiaalsele kaitsele.

Joonis 22. Kohalike eelarvete kulude struktuur tegevusalade alusel 2006.a. (Andmed: rahandusministeerium)

Järgnevalt on toodud eelarve tulude ja jooksvate kulude – majandusliku sisu klassifikaator 4,5,6 - prognoos aastateks 2008-2011, mis annab aluse arengukava elluviimise võimaluste hindamisele.

Prognoositud on maksutulused, laekumisi kaupade ja teenuste müügist³, tasandusfondi laekumisi k-valemi alusel ning muid tuluseid ehk nõndanimetatud tuluseid, mille jaotamise üle poliitikud otsustavad. Seega prognoosist on välja jäetud tasandusfond §4 lg2 (peamiselt hariduskulud) ja sihtvahendid ning nende arvelt tehtavad jooksvad kulud. Lisatud on andmed olemasolevate võlakohustuste tagasimaksete kohta tulevastel perioodidel. Prognoosi aluseks on Võru linna eelarve andmed seisuga 28.märts 2007.

Aastatel 2008-2011 on tulude juurdekasv konservatiivne. Tulumaksu laekumine kasvab maksumaksjate brutotulu kasvu arvelt, maksumaksjate arv on esialgses hinnangus jäetud 2007. aasta tasemele. Brutotulu maksumaksja kohta Võrus kasvab hinnanguliselt mõnevõrra aeglasemalt kui riigis keskmiselt: 2008 – 10%, 2009 ja 2010 – 9% ning 2011 – 8%.

Tabel 4. Tulumaksu laekumine 2007-2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Tulumaksu laekumine, kr	73 830 000	81 213 000	88 522 170	96 489 165	104 208 299
Registreeritud elanike brutotulust KOV-ile laekuv määr, %	11,9%	11,9%	11,9%	11,9%	11,9%
keskmine brutotulu maksumaksja kohta Võru linnas kuus, kr	8617	9 479	10 332	11 262	12162
Maksumaksjate arv Võru linnas	6000	6000	6000	6000	6000
<i>Muutus tulumaksu laekumises, %</i>	<i>14,53%</i>	<i>10,00%</i>	<i>9,00%</i>	<i>9,00%</i>	<i>8,00%</i>

Tasandusfondi §4 lg1 laekumiste kavandamise juures on arvestatud elanike arvu vanusgruppide lõikes ja teede andmete jäämisega 2007. aasta

³ - va tulud allasutustel, mis kulutatakse omavahendite eelarve alusel.

tasemele. Parameetrite hinded kasvavad vastavalt Rahandusministeeriumi THI prognoosile.

Tabel 5. Tasandusfondi §4 lg1 laekumine 2007-2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Toetuse suurus [(1+2+3-4)*toetustaseme koefitsient]	33 502 000	33 948 000	36 280 000	38 745 000	40 259 000
Toetustaseme koefitsient	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Arvestuslikud tulud kokku (1+2+3)	59 511 883	68 728 809	77 496 114	85 352 282	93 081 659
1. Arvestuslik maamaksu laekumine	927 388	927 388	927 388	927 388	927 388
2. Arvestuslik loodusvarade kasutamise tasu	187 806	200 000	200 000	200 000	200 000
3. Arvestuslik kaalutud kolme eelneva aasta keskmine tulumaks tasandusfondi	58 396 689	67 601 421	76 368 727	84 224 895	91 954 272
tulumaks tasandusfondi n-1 aastal	64 928 359	74 568 300	82 025 130	89 407 392	97 454 057
tulumaks tasandusfondi n-2 aastal	54 193 817	64 928 359	74 568 300	82 025 130	89 407 392
tulumaks tasandusfondi n-3 aastal	48 371 821	54 193 817	64 928 359	74 568 300	82 025 130
4. Arvestuslik keskmistatud kulu kokku	59 511 883	106 448 575	117 807 064	128 402 160	137 813 525
Elanike vanusrühmad ja hooldatavad isikud					
Elanike arv kokku	14 356	14 356	14 356	14 356	14 356
elanikud vanuses 0-6	932	932	932	932	932
elanikud vanuses 7-18	2 204	2 204	2 204	2 204	2 204
elanikud vanuses 19-64	8 504	8 504	8 504	8 504	8 504
elanikud vanuses 65+	2 716	2 716	2 716	2 716	2 716
hooldatavate arv	747	747	747	747	747
Teede ja tänavate tegelik pikkus kokku (km)					
kohalikud kõvakattega tänavad (km)	35,00	35,00	35,00	35,00	35,00
kohalikud mittekõvakattega tänavad (km)	34,00	34,00	34,00	34,00	34,00
Parameetrite hinded					
elanikud vanuses 0-6	13,15	14,47	16,01	17,45	18,73
elanikud vanuses 7-18	10,45	11,50	12,73	13,88	14,89
elanikud vanuses 19-64	4,33	4,76	5,27	5,75	6,17
elanikud vanuses 65+	6,29	6,92	7,66	8,35	8,96
hooldatavate (hooldaja toetust ja muud hooldusteenust saavad isikud) arv	8,44	9,29	10,28	11,21	12,03
teed ja tänavad	44,71	49,20	54,45	59,35	63,70
THI prognoos aasta n kohta, mil tasandusfondi laekumist arvestatakse	4,90%	5,20%	4,40%	3,60%	3,30%

Varade müüki pole ette näha. Ülejäänud tululiikide suurenemised eelarves on võrdlemisi tagasihoidlikud.

Tabel 6. Tulud 2007-2011

Tunnus		2007	2008	2009	2010	2011
3	TULUD KOKKU	124 162 000	131 944 500	142 130 715	153 765 907	164 164 804
30	Maksud	75 290 000	82 573 000	89 882 170	97 849 165	105 568 299
3000	Füüsilise isiku tulumaks	73 830 000	81 213 000	88 522 170	96 489 165	104 208 299
3030	Maamaks	1 100 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
3044	Reklaamimaks	350 000	350 000	350 000	350 000	350 000

3045	Teede ja tänavate sulgemise maks	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
32	Kaupade ja teenuste müük	13 150 000	13 265 000	13 768 850	14 972 047	16 137 810
320	Riigilõivud	300 000	300 000	300 000	300 000	300 000
322, 323	Kaupade ja teenuste müük	12 850 000	12 965 000	13 468 850	14 672 047	15 837 810
3220	Laekumised haridusasutuste majandustegevusest	7 700 000	8 470 000	9 232 300	10 063 207	10 868 264
3221	Laekumised kultuuri- ja kunstiasutuste majandustegevusest	2 200 000	2 420 000	2 637 800	2 875 202	3 105 218
3222	Laekumised spordi- ja puhkeasutuste majandustegevusest	1 100 000	1 210 000	1 318 900	1 437 601	1 552 609
3224	Laekumised sotsiaalasutuste majandustegevusest	600 000	0	0	0	0
3225	Laekumised elamu- ja kommunaalasutuste majandustegevusest	150 000	165 000	179 850	196 037	211 719
3233	Üüri ja renditulud	1 100 000	700 000	100 000	100 000	100 000
35	Toetused	34 372 000	34 818 000	37 150 000	39 615 000	41 129 000
3500	Sihotstarbelised toetused jooksvateks kuludeks	870 000	870 000	870 000	870 000	870 000
3500.00.07	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	870 000	870 000	870 000	870 000	870 000
352	Mittesihotstarbelised toetused	33 502 000	33 948 000	36 280 000	38 745 000	40 259 000
352.00.17	Vabariigi Valitsus, s.h.	33 502 000	33 948 000	36 280 000	38 745 000	40 259 000
	Tasandusfond § 4 lg 1	33 502 000	33 948 000	36 280 000	38 745 000	40 259 000
38	Muud tulud	1 350 000	1 288 500	1 329 695	1 329 695	1 329 695
382	Tulud varadelt	800 000	700 000	700 000	700 000	700 000
3820	Intressi- ja viivisetulud hoiustelt	600 000	500 000	500 000	500 000	500 000
3825	Rendi- ja üüritulud mittetoodetud põhivaradelt	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
382540	Laekumine vee erikasutusest	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
388	Muud tulud	550 000	588 500	629 695	629 695	629 695
3882	Saastetasud ja keskkonnale tekitatud kahju hüvitus	550 000	588 500	629 695	629 695	629 695

Kulude prognoosimisel on rakendatud järgmisi kasvutemposid: personalikulud (50) 8% aastas ja majandamiskulud (55) 4% aastas. Eraldised (4) ja muud kulud va intressid (60) jäävad 2007. aasta tasemele ning hinnangud intressidele (65) on antud vastavalt laenumaksete graafikutele.

Tabel 7. Kulud 2007-2011

	2007							2008					
	KULUD MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI	Eraldised	Personalikulud	Majandamiskulud	Muud kulud (va. intressid ja kohustistasud)	Intressi-, viivise- ja kohustistasud	varade soetamine ja renoveerimine	KULUD MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI	Eraldised	Personalikulud	Majandamiskulud	Muud kulud (va. intressid ja kohustistasud)	Intressi-, viivise- ja kohustistasud
KULUD TEGEVUSALADE JÄRGI	127 069 000	15 591 000	53 439 000	43 134 000	1 599 000	2 170 000	11 136 000	122 536 000	15 591 000	57 714 000	44 859 000	1 599 000	2 772 000
Üldised valitsussektori teenused	16 069 000	445 000	8 244 000	3 701 000	1 510 000	2 170 000	0	17 479 000	445 000	8 903 000	3 849 000	1 510 000	2 772 000
Avalik kord ja julgeolek	600 000	80 000	120 000	400 000	0	0	0	626 000	80 000	130 000	416 000	0	0
Majandus	17 138 000	2 196 000	3 118 000	7 179 000	45 000	0	4 600 000	13 074 000	2 196 000	3 367 000	7 466 000	45 000	0
Keskkonnakaitse	5 463 000	36 000	766 000	3 650 000	0	0	1 011 000	4 659 000	36 000	827 000	3 796 000	0	0
Elamu- ja kommunaalmajandus	3 923 000	300 000	199 000	3 424 000	0	0	0	4 076 000	300 000	215 000	3 561 000	0	0
Tervishoid	159 000	15 000	64 000	80 000	0	0	0	167 000	15 000	69 000	83 000	0	0

Vabaaeg, kultuur ja religioon	29 054 000	5 857 000	13 732 000	8 324 000	41 000	0	1 100 000	29 386 000	5 857 000	14 831 000	8 656 000	41 000	0
-------------------------------	-------------------	-----------	------------	-----------	--------	---	-----------	-------------------	-----------	------------	-----------	--------	---

Haridus	43 022 000	351 000	25 561 000	12 682 000	3 000	0	4 425 000	41 149 000	351 000	27 606 000	13 189 000	3 000	0
Sotsiaalne kaitse	11 641 000	6 311 000	1 636 000	3 694 000	0	0	0	11 920 000	6 311 000	1 767 000	3 842 000	0	0

	2009						2010					
	KULUD MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI	Eraldised	Personalkulud	Majandamiskulud	Muud kulud (va. intressid ja kohustistasud)	Intressi-, viivise- ja kohustistasud	KULUD MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI	Eraldised	Personalkulud	Majandamiskulud	Muud kulud (va. intressid ja kohustistasud)	Intressi-, viivise- ja kohustistasud
KULUD TEGEVUSALADE JÄRGI	128 619 000	15 591 000	62 331 000	46 654 000	1 599 000	2 444 000	135 145 000	15 591 000	67 318 000	48 520 000	1 599 000	2 117 000
Üldised valitsussektori teenused	18 017 000	445 000	9 615 000	4 003 000	1 510 000	2 444 000	18 620 000	445 000	10 385 000	4 163 000	1 510 000	2 117 000
Avalik kord ja julgeolek	653 000	80 000	140 000	433 000	0	0	681 000	80 000	151 000	450 000	0	0
Majandus	13 642 000	2 196 000	3 637 000	7 765 000	45 000	0	14 244 000	2 196 000	3 928 000	8 076 000	45 000	0
Keskonnakaitse	4 877 000	36 000	894 000	3 948 000	0	0	5 106 000	36 000	965 000	4 105 000	0	0
Elamu- ja kommunaalmajandus	4 236 000	300 000	232 000	3 704 000	0	0	4 402 000	300 000	251 000	3 852 000	0	0
Tervishoid	176 000	15 000	75 000	87 000	0	0	185 000	15 000	80 000	90 000	0	0
Vabaaeg, kultuur ja religioon	30 918 000	5 857 000	16 017 000	9 003 000	41 000	0	32 560 000	5 857 000	17 299 000	9 363 000	41 000	0
Haridus	43 885 000	351 000	29 814 000	13 717 000	3 000	0	46 819 000	351 000	32 199 000	14 265 000	3 000	0
Sotsiaalne kaitse	12 215 000	6 311 000	1 908 000	3 996 000	0	0	12 527 000	6 311 000	2 061 000	4 156 000	0	0

	2011					
	KULUD MAJANDUSLIKU SISU JÄRGI	Eraldised	Personalkulud	Majandamiskulud	Muud kulud (va. intressid ja kohustistasud)	Intressi-, viivise- ja kohustistasud
KULUD TEGEVUSALADE JÄRGI	142 088 000	15 591 000	72 703 000	50 461 000	1 599 000	1 734 000
Üldised valitsussektori teenused	19 234 000	445 000	11 215 000	4 329 000	1 510 000	1 734 000
Avalik kord ja julgeolek	711 000	80 000	163 000	468 000	0	0
Majandus	14 881 000	2 196 000	4 242 000	8 399 000	45 000	0
Keskonnakaitse	5 348 000	36 000	1 042 000	4 270 000	0	0
Elamu- ja kommunaalmajandus	4 577 000	300 000	271 000	4 006 000	0	0
Tervishoid	195 000	15 000	87 000	94 000	0	0
Vabaaeg, kultuur ja religioon	34 318 000	5 857 000	18 683 000	9 737 000	41 000	0
Haridus	49 965 000	351 000	34 775 000	14 836 000	3 000	0
Sotsiaalne kaitse	12 858 000	6 311 000	2 225 000	4 322 000	0	0

Järgnevalt on esitatud tulude ja kulude koondtabel.

Tabel 8. Tulud ja kulud 2008-2011

	2008	2009	2010	2011
1. TULUDE PROGNOOS	131 944 500	142 130 715	153 765 907	164 164 804
2. JOOKSVATE KULUDE PROGNOOS	122 535 848	128 619 236	135 145 370	142 088 170
3. KOHUSTUSTE VÄHENEMINE	8 054 169	8 054 169	8 054 169	5 499 340
TULUD - KULUD (1-2)	9 408 652	13 511 480	18 620 537	22 076 634
SISSETULEKUD - VÄLJAMINEKUD (1-2-3)	1 354 483	5 457 311	10 566 368	16 577 294

Toodud andmete alusel jääb Võru linnal investeringute tegemiseks raha tõusvas joones, kuid lähiaastatel on arenguks kulude ja investeringute omafinantseerimisvõime madal.

Hinnanguliselt on tulude ja jooksvate kulude vahe tulude kasuks: 2008 – 9,4 mln, 2009 – 13,5 mln, 2010 – 18,6 mln ja 2011- 22,1 mln krooni. Arvestades olemasolevate võlakohustuste tagasimakseid jääb hinnanguliselt vahendeid investeringuteks ilma sihttoetusteta, võlakohustusi juurde võtmata ning vabasid vahendeid kulutamata: 2008 – 1,35 mln, 2009 – 5,46 mln, 2010 – 10,57 mln ja 2011 – 16,58 mln krooni.

Võru linna omavalitsuse arenguvõimet suurendab koostöö teiste kohalike omavalitsustega nii Eestis kui ka rahvusvahelisel tasemel. Võru linn kuulub Võrumaa Omavalitsuste Liitu ja Eesti Linnade Liitu. Välissuhted on välja kujunenud üheksa omavalitsustega seitsmes riigis: Läti – Aluksne, Poola – Suwalki, Prantsusmaa – Chambray-Lés-Tours, Rootsi – Landskrona, HARRYDA, Saksamaa – Bad Segeberg, Soome – Laitila, Iisalmi, Ukraina – Kanev. Sõpruslepingud on sõlmitud Laitila (1990), Landskrona (1992), Suwaliki (1999), Chambray-Lés-Toursi (2003) ja Kaneviga (2004).

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linna haldussuutlikkust iseloomustab toimiv organisatsioon ja võimekus rahastada linna arengut. Linnaametnike arv on püsinud stabiilsena ja eelarve maht on aasta-aastalt kasvanud.
- Võru omafinantseerimisvõimekus on keskpärane võrrelduna teiste kohalike omavalitsusüksustega Eestis.
- Linna konservatiivne eelarveprognoos näitab eelarve mahu kasvu, seda eelkõige maksumaksjate brutotulude kasvu arvelt. Vaatamata asjaolule, et raha linnaeelarves investeringuteks kasvab, on lähiaastatel investeringute omafinantseerimisvõime suhteliselt madal.

2.8 KOHALIKU OMAVALITSUSE HALDUSALA

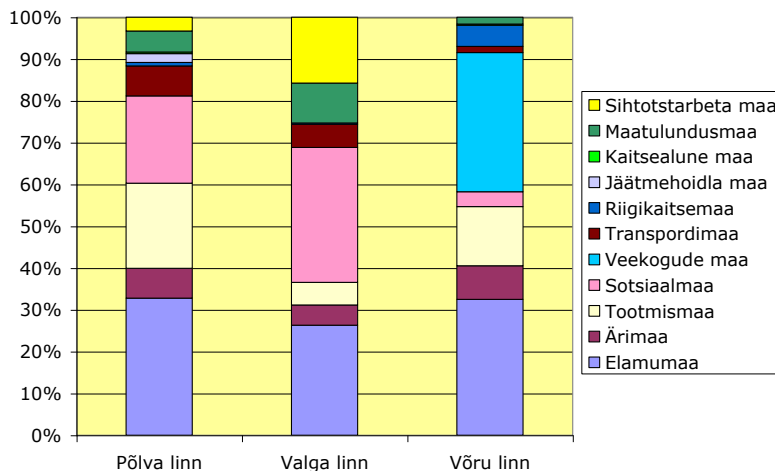
2.8.1 MAAKASUTUS, TERRITORIAALNE PLANEERIMINE JA E HITUSTEGEVUS

Linna 1323 hektarist on maakatastrisse kantud 56,6%, mis on vähem kui teistes Kagu-Eesti maakonnakeskustes. Teiste maakonnakeskustega võrreldes on väike munitsipaalmaa pindala ja osakaal.

Tabel 9. Katastris registreeritud maa ja selle jagunemine omandi alusel 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: ESA, Maaamet)

	Haldusüksuse pindala, ha	Katastris registreeritud maa, ha	Katastris registreeritud maa osatähtsus, %	Katastris registreeritud riigimaa, ha	Katastris registreeritud munitsipaalmaa, ha	Katastris registreeritud eramaa, ha
Põlva linn	547,3	329,5	60,2	31,6	42,5	255,4
Valga linn	1654,2	1203,9	72,8	83,4	567,0	553,5
Võru linn	1323,7	748,9	56,6	311,2	10,4	427,3

Kõige enam maast on määratud elamumaade ja veekogude maa sihtotstarbeks. Võrrelduna Valga ja Põlva linnadega on tagasihoidlik sotsiaalmaa ja maatulundusmaa osakaal. Tootmismaa osakaalu poolest edestab Võru Valga linna kuid jääb alla Põlvale.

Joonis 23. Katastris registreeritud maa jagunemine sihtotstarbe alusel 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: ESA, Maamet)

Oluline maakasutuse piiraja on Võru vanalinna muinsuskaitseala, mille põhimääruse kinnitas Vabariigi Valitsus 2006. aastal. Muinsuskaitseala koosneb Tamula järve ja Koreli oja vahel paiknevast ajaloolisest linnatuumikust, mis on rajatud 1785. aasta generaalplaani järgi. Põhimääruse järgi on muinsuskaitseala ülesanne ajalooliselt väljakujunenud linnaehitusliku terviku ja muinsuskaitseala kujundavate ehitiste, plaanistruktuuri, maastikuelementide, miljöölise eripära ning muinsuskaitsealale avanevate kaug- ja sisevaadete säilitamine.

Võru linnal puudub hetkel uuemal ajal koostatud üldplaneering. Võru Linnavolikogu 12.04.2006 otsusega nr 47 "Kehtestatud planeeringute ülevaatamine" jäeti jätkuvalt üldplaneeringutena kehtivateks järgmised planeeringud: Võru linna generaalplaani korrektuur (1974), Võru linna generaalplaani osaline muudatus (1987), Võru vanalinna detailplaneerimisprojekti korrektuur (1982), Võrusoo tööstusrajooni planeerimise projekt (1980), Nõõrimaa tööstusrajooni planeerimise projekt (1968), Võrusoo elamukvartali detailplaneerimine (1985), Kubija elamurajooni detailplaneerimise projekt (1968), Kubija järve idakalda detailplaneerimise projekt (1975), Liitva individuaalelamute rajooni detailplaneerimisprojekti korrektuur (1981) ja Vilja tn - Mustjärve vaheline kvartal tööstuse tn detailplaneerimine (1990). Planeeringud on kehtivad

koos neid muutvate ja täpsustavate kehtestatud detailplaneeringutega, milleks on Võru Linnavolikogu 24.05.2000 otsuse nr 93 "Kehtestatud planeeringute ülevaatamine" p 1 alusel kehtima jäetud detailplaneeringud ning Võru Linnavolikogu poolt perioodist 24.05.2000 kuni 14.11.2005 kehtestatud detailplaneeringud.

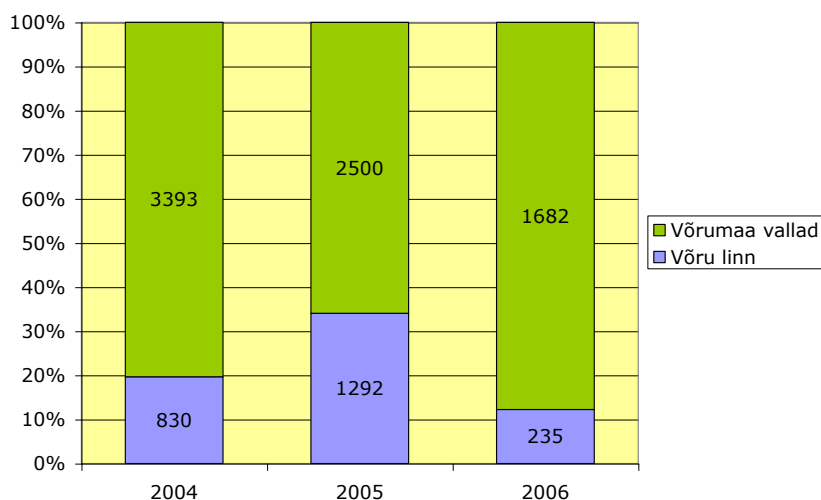
2005. aasta jaanuaris algatas Võru Linnavolikogu uue Võru linna üldplaneeringu koostamise. Koostatava üldplaneeringu eesmärk on linna ruumilise arengu põhimõtete kujundamine ja kavandatava ruumilise arenguga kaasnedes võivate majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste mõjude ning looduskeskkonnale avalduvate mõjude hindamine ning selle alusel säästva ja tasakaalustatud ruumilise arengu tingimuste seadmine. Kehtestatud üldplaneering on aluseks detailplaneeringute koostamisele.

Kehtestatud detailplaneeringute arv on jäänud perioodil 2003-2007 suhteliselt samaks. Väljastatud projekteerimistingimuste arv näitab aga alates 2004. aastast kahanemistendentsi, mis tuleneb asjaolust, et detailplaneeringute koostamisel lisatakse projekteerimistingimused detailplaneeringu koosseisu.

Tabel 10. Võru linnas kehtestatud detailplaneeringud ja väljastatud projekteerimistingimused 2003-2007 (Andmed: Avaliku Teabe Portaali)

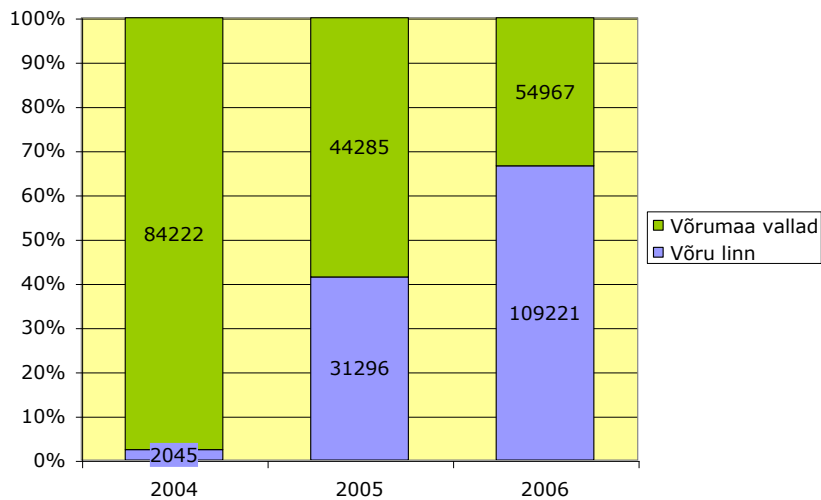
	2003	2004	2005	2006	2007 (jaanuar-juuni)
Kehtestatud detailplaneeringud	13	10	12	10	9
Väljastatud projekteerimistingimused	69	101	33	24	6

Eluruumide ehitus Võru linnas ei ole viimastel aastatel aktiivne olnud. Perioodil 2004-2006 sai kasutusloa vaid u. 2300 ruutmeetrit elamispinda, mis moodustab u. ¼ maakonna mahust.

Joonis 24. Kasutusloa saanud eluruumide pindala 2004-2006 (Andmed: Ehitisregister)

Mitte-eluruumide osas on Võru linna ehitusalane aktiivsus mõnevõrra suurem, eriti 2006.a. valminud uue spordihoone arvelt.

Joonis 25. Kasutusloa saanud mitteeluruumide ruumala 2004-2006 (Andmed: Ehitisregister)

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linn vajab hädasti kaasaegset üldplaneeringut, et kindlustada linnaruumi tasakaalustatud ja sihipärane areng, mis vastab avalikele huvidele.
- Linnaruumis on oluline siduda ajalooline ja kaasaegne linnakeskkond, mis tagaksid linnaruumi miljööväärtuse, funktsionaalsuse ja tervisliku elukeskkonna.

2.8.2 MAJANDUS JA TEHNILISED INFRASTRUKTUURID

2.8.2.1 TEED JA TRANSPORT

Võru linna teedevõrk on sama tihedusega kui teistes Kagu-Eesti maakonnakeskustes, kuid võrrelduna Põlva linnaga on oluliselt vähem jalg- ja rattateid.

Tabel 11. Linnatänavate pikkus 2006.a. lõpu seisuga (ESA)

	Linnatänavate pikkus km	Jalgteede ja jalgrattateede pikkus km	Linnatänavate pikkus (m) ha kohta	Jalgteede ja jalgrattateede pikkus (m) ha kohta
Põlva linn	30	4,3	54,8	7,9
Valga linn	82,4	1,5	49,8	0,9
Võru linn	72,3	2,6	54,6	2,0

Linnatänavate kvaliteedi näitajate – kõvakattega teede osakaal, kõnniteedega tänavate osakaal ja valgustatud tänavate osakaal – võrdluses jääb Võru linn Valgale ja Põlvale selgelt alla.

Tabel 12. Linnatänavate kvaliteet 2006.a. lõpu seisuga (ESA)

	Kõvakattega tänavate osakaal	Kõnniteega tänavate osakaal	Valgustatud tänavate osakaal
Põlva linn	100,0%	37,3%	70,0%
Valga linn	61,8%	37,9%	68,6%
Võru linn	56,2%	27,5%	59,5%

Võru linn on maakonna ühistranspordivõrgu keskuseks. Võrumaa erinevatesse asulatesse viib elanikke 65 maakonnaliini ja 4 linnalähiliini. Elanike teenindab 4 linnaliini Võrus. Tartusse viib Võru elanikke tööpäevadel keskmisel 23 ja Tallinna 12 bussiliini.

2.8.2.2 VEEMAJANDUS

Vee- ja kanalisatsiooniteenuseid osutab Võru linna ja lähiümbruse elanikele AS Võru Vesi. Ettevõttes töötab 30 inimest.

ASile Võru Vesi kuulub 13 puurkaevu, mis varustavad veega Võru linna ja Võru valla Kose aleviku veetarbijaid ning 17 reoveepumplat. Töös on hetkel 6 puurkaevu Võru linnas ja 1 puurkaev Võru vallas Kosel. Ettevõtte Võru linnas asuvast 12 puurkaevust on 10 kaevu ühendatud ühtsesse veevõrku. Iseseisvas veevõrgus on reoveepuhasti 2 puurkaevu. Võru linna reovesi kogutakse kokku Roosi peapumpas, kust pumbatakse edasi Kirumpää reoveepuhastisse.

Järgnevate aastate olulise investeeringuna ÜVK süsteemi kavandatakse aastatel 2007-2010 Võrusoo veetöötlusjaama ja Kirumpää reoveepuhasti rekonstrueerimist. Neile ja väiksemaile kaasnevatele töödele kaasfinantseerimistoe hankimiseks on AS Võru Vesi koostanud kaks projekti: Emajõe-Võhandu valgala veeprojekt Kirumpää reoveepuhasti, Võrusoo veetöötlusjaama, Roosi tn reoveepumpla rekonstrueerimiseks ja mitmete tänavate torustike rekonstrueerimiseks ja uute torustike ehitamiseks ning KIK'i toel Männiku tn ja Räpina mnt reoveepumplate rekonstrueerimise projekt.

Sademeveesüsteemid kuuluvad Võru Linnavalitsusele. AS Võru Vesi tellimusel valmis 2006. aastal "Võru linna sademeveesüsteemide uuring ja perspektiivskeem". Uuringus kaardistati ja uuriti olemasolevate sademeveesüsteemide olukorda. Perspektiivskeemi kohaselt vajaks Võru linn 2006. aasta seisuga üle 100 miljoni krooni sademeveesüsteemide korrastamiseks ja uute ehitamiseks.

2.8.2.3 SOOJAMAJANDUS

Võru linna soojusmajandusega tegeleb AS Võru Soojus. Soojusmajanduse arendamine toimub arengudokumendi „Võru linna soojusmajanduse arengukava aastani 2020“ alusel, mis on koostatud AS Võru Soojuse tellimisel OÜ Pilvero poolt ja millest juhindub oma arendustegevuses AS Võru Soojus.

AS Võru Soojusel on 133 klienti, neist ärikliente 68 ja elukondlike kliente 65. Klientidele osutab teenust 4 AS Võru Soojus hallata olevat katlamaja: Võrusoo, Vabaduse (Keskkatlamaja), Laane ja Võrukivi katlamajad. AS Võru Soojus tootmisvõimsuseks on 59,2 MW. Kaugküttevõrkude torustike pikkus oli 2006.a. lõpu seisuga 22 km, neist rekonstrueeritud 27,7% ehk 6,1 km.

Ettevõtte tootis 2006.a. 75000 MWh energiat, millest lõpptarbijale müüdi 55000 MWh. Viimastel aastatel on ettevõtte kütusekasutuse struktuuris pidevalt suurenenud puitkütuse osakaal ja tõusnud kuni 88,6%-ni. Varemkasutatud masuudi on täielikult välja vahetanud kodumaine põlevkiviõli, tänu millele on vähenenud ka kulud kütuse eelsoojendamiseks ja hoiustamiseks.

Oluliseks probleemiks on suured trassikaod, seda ka võrreldes teiste sarnaste süsteemidega. Soojustrasside efektiivsuse tõstmiseks investeeriti aastatel 2004-2006 1,5 miljonit krooni, kuid trassikaod suurenesid sellest hoolimata. Esmase ülesandena nähakse Keslinna kaugküttevõrgu optimeerimist.

Kokku on aastatel 1992-2006 rekonstrueerimis- ja moderniseerimistöid tehtud ligi 55 mln krooni, sellest aastatel 2001-2006 36 mln krooni eest, millest osa on laenude, osa omavahendite arvelt.

2.8.2.4 ELAMUMAJANDUS

Võru linnas oli 2006.a. lõpu seisuga 7163 eluruumi (korterit, maja) ehk üks eluruum 2,03 elaniku kohta. Nii eluruumide kui eluruumide pindala osas jääb linn maakonna valdade ja maakonna keskmisele tasemele alla.

Tabel 13. Eluruumid arv ja pindala 2006.a. lõpu seisuga (Andmed: Ehitisregister)

	Eluruumide arv	Eluruumide pindala, m ²	Elanike arv eluruumi kohta	Eluruumide pindala elaniku kohta
Võru linn	7163	405841	2,03	27,9
Võrumaa vallad	11969	822040	1,98	34,6
Võru maakond	19132	1227881	2,00	32,1

Eluhoonete kasutuslubade viimaste aastate statistika näitab, et uusi elurume lisandub linna väga vähe.

2.8.2.5 JÄÄTMEMAJANDUS

Võru linna jäätmekava 2006-2010 toob välja olulisemad jäätmemajanduse töösuunad lähiaastateks:

- korraldatud jäätmeveo organiseerimine;
- prügilasse ladestatavate jäätmekoguste ja nende ohtlikkuse vähendamine;
- ohtlike jäätmete ja probleemtoodete kogumissüsteemi täiustamine; elanike kaasamine ja keskkonnateadlikkuse edendamine;
- jäätmemajandusalase statistika korrastamine;
- jäätmekäitlusalase järeelvalve tõhustamine.

Kokkuvõte Võru edasise arengu kontekstis

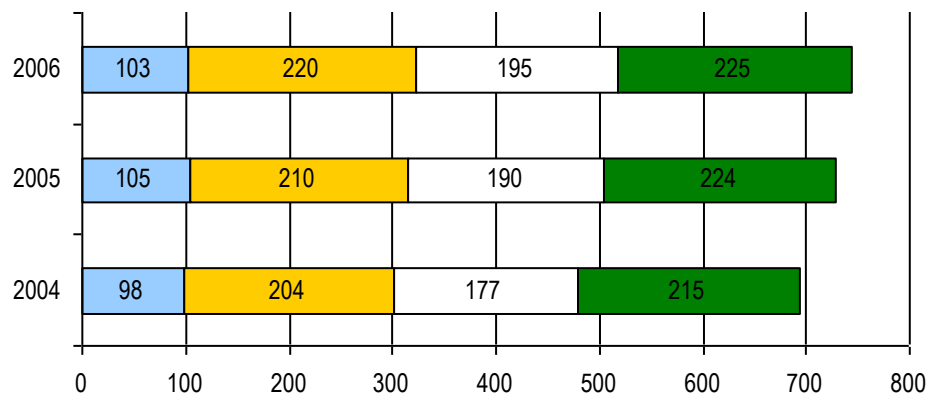
- Võru linna infrastruktuur vajab kaasajastamist- tänavad, kõnniteed, ühisveevärk ja -kanalisatsioon, sadevee ärajuhtimine, soojatorustike uuendamine, jäätmete kogumine, tänavavalgustuse rajamine, energia kokkuhoid, kergliiklusteede ehitamine.
- Elamurajoonide väljaehitamine koos infrastruktuur rajamise ja heakorratöödega.

2.8.3 HARIDUS

2.8.3.1 ALUSHARIDUS

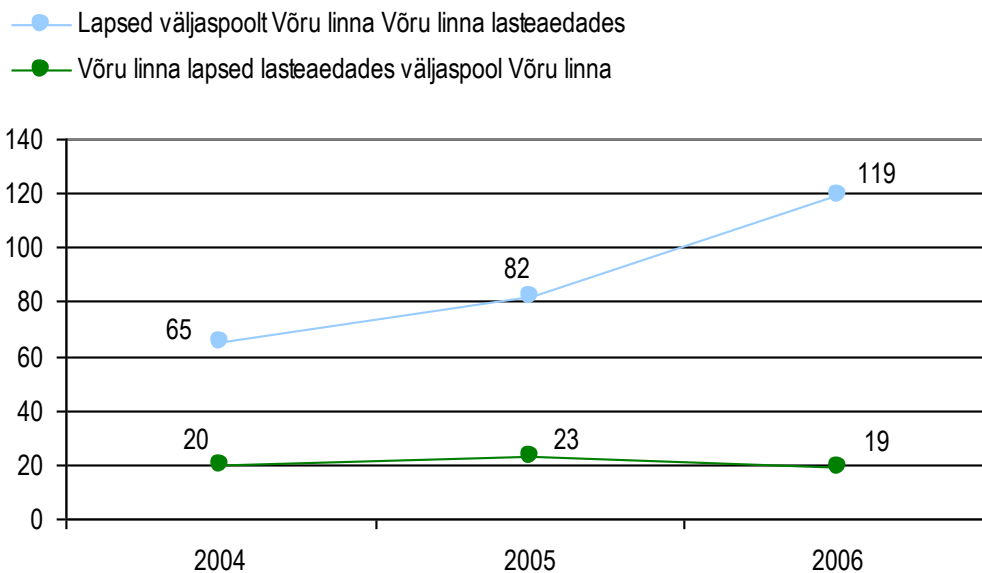
Võru linnas annavad alusharidust neli lasteaeda: Võru Lasteaed Okasroosike, Võru Lasteaed Punamütsike, Võru Lasteaed Päkapiikk ja Võru Lasteaed Sõleke. Kõigil neil on üks teeninduspiirkond – Võru linn. Lapsevanem võib ise valida, millisesse lasteaeda last registreerida soovitakse. Üldise rahvaarvu vähenemise taustal on lasteaialaste arv viimase kolme aasta jooksul järk-järgult suurenenud: täna käib 36 rühmas kokku 743 last, st 49 last rohkem kui 2004. aastal. Laste arv on aastati tõusnud kõigis lasteaedades (vt joonis 26).

□ Okasroosike □ Punamütsike □ Päkapiikk ■ Sõleke

Joonis 26. Võru lasteaedades käivate laste arv lasteaedade kaupa 2004-2006 (Andmed: Võru LV)

Järjest rohkem käib Võru linna lasteaedades lapsi teistest omavalitsustest, moodustades 16% lasteaialaste koguarvust ja panustades olulisel määral Võru lasteaialaste arvu suurenemisse. On ka Võru lapsi, kes käivad lasteaedades väljaspool Võru linna. Nende arv on püsinud viimase kolme aasta jooksul ligikaudu 20 (vt joonis 27).

Joonis 27. Väljastpoolt Võru linna Võru lasteaedades käivate laste arv ja Võru linna laste arv lasteaedades väljaspool Võru 2004-2006 (Andmed: Võru LV)

Kõigi Võru linna lasteaedade juures on kujundatud võimalused huvitegevusteks nii lastele kui ka nende vanematele. Täpsema ülevaate lasteaedadest annab tabel 14.

Tabel 14. Võru linna lasteaiad 2006 (Andmed: Võru LV)

Lasteaed	Rühmade arv	Laste arv	Pedagoogide arv	Sobitusrühm	Kohanemisrühm	Logopeed	Tervishoiutöötaja	"Hea alguse" rühmad	Tervist Edendavate	Muu
Okas-roosike	5	103	16			✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Muinasjutul põhinev kasvukeskkond ▪ Hea Alguse mudelrühmad

										<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keskkonnakasvatus: projekt „Loodus on kõigile kodu“ ja lasteaia loodusrada Kirumpääl ▪ Kunstiring, näputööring, tantsuring poistele, tantsuring tüdrukutele, teatriring, puidutööring ▪ Teatrituba ja loodustuba ▪ Kooli ettevalmistus – Kuninga Kool
Puna- mütsike	11	220	34	✓		✓	✓		✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oma ujula ja ujumisõpetus ▪ Süvendatud muusika-, liikumis- ja keskkonnaõpetus
Päkapikk	9	195	23			✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rahvatantsurühm; judo ▪ Osalemine maakonna folklooripäevadel, Võru folkloorifestivalil, Võru laste laulu- ja tantsupeol ▪ Koostöö Euroopa Noored Vabatahtliku teenistusega ▪ Keskkonnaharidus: projekt „Ökokratt“ ▪ Kevadine heategevuslik perepäev Mängumaa ▪ Ujumise algõpetus koolieelikutele
Sõleke	11	225	38	✓	✓	✓	✓			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ujumise algõpetus koolieelikutele ▪ Rahvuslikkus: folkloori- ja pilliõpperühmad jms ▪ Terviseõpetus ▪ Öuesõpe ▪ Puutööring
<i>Kokku</i>	<i>36</i>	<i>743</i>	<i>111</i>							

Tuginedes prognoosidele, mis näevad ette lasteaialaste arvu jätkuvat suurenemist on kavandatud uue alusharidusasutuse rajamine aadressil Paju 5A 2009. aastal.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Viimastel aastatel on laste arv tõusnud kõigis Võru linna lasteaedades.
- Suureneb Võru lasteaedades käivate teiste omavalitsuste juures registreeritud laste arv.
- Kõik lasteaiad pakuvad mitmekülgse tegevuse võimalusi nii lastele kui ka nende vanematele.
- Järgneva kahe aasta jooksul valmistatakse ette ühe uue lasteaia avamine.

2.8.3.2 PÕHI- JA KESKHARIDUS

Võru linnas tegutseb kuus üldhariduskooli:

- üks põhikool – Võru I Põhikool;
- neli keskharidust andvat kooli – Võru Kesklinna Gümnaasium, Võru Kreuzwaldi Gümnaasium, Võru Vene Gümnaasium (vene õppekeelega) ja Võru Täiskasvanute Gümnaasium;
- üks toimetulekukool mõõduka ja raske vaimse ning liitpuudega õpilastele – Võru Järve Kool (lõpetajad saavad põhikooli lõputunnistuse).

Koolid teenindavad kogu Võru maakonda; Võru Vene Gümnaasiumis, Võru Täiskasvanute Gümnaasiumis ja Võru Järve Koolis on õpilasi ka väljastpoolt maakonda. Mitmekülgse arengu võimaldamiseks on koolide juures lastele loodud võimalused erinevates huvitegevustes osalemiseks: laulukoorid, kunstiringid, aineringid, spordiringid jne. Õpilased osalevad erinevatel olümpiaadidel, konkurssidel ja spordivõistlustel. Kõigil koolidel on oma raamatukogu. Koolides toimuvast on täpsem ülevaade tabelis 15.

Tabel 15. Üldhariduskoolid Võru linnas 2006 (Andmed: Võru LV)

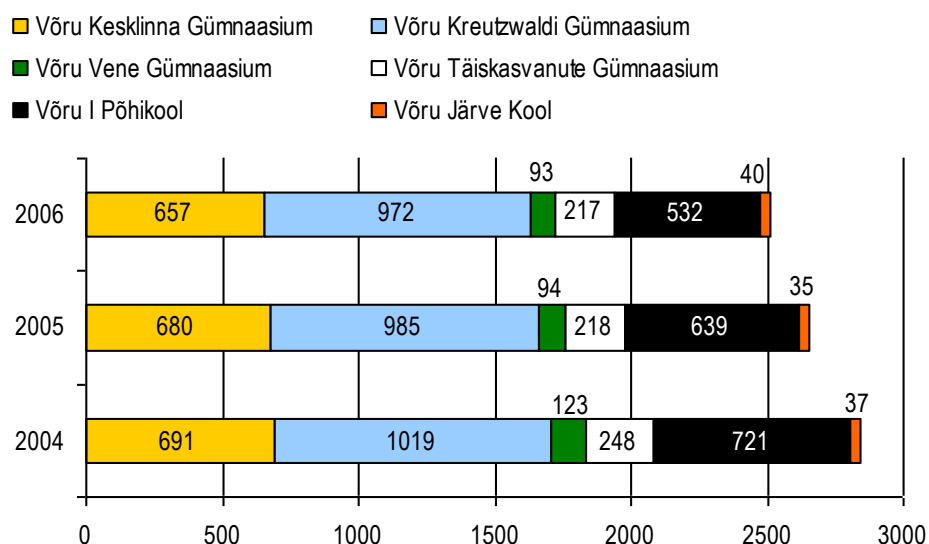
Kool	Õpilaste arv	Klassikomplektide arv	Pedagoogide arv	Logopeed	Psühholoog	Sotsiaalpedagoog	E-kool	Võimla	Muu
Võru Kesklinna Gümnaasium	657	25	51	✓	✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ "Hea Alguse" metoodika rakendamine algklassides ▪ Gümnaasiumis majandus- ja humanitaarõppesuund ▪ Tunnirahuklass ja parandusõpperühmad ▪ Pikapäevarühmad algklasside õpilastele ▪ Välissuhted koolidega Rootsis, Saksamaal, Soomes ja Taanis ▪ Rahvusvahelised projektid ▪ Muusika-, võimlemise- ja rahvatantsuringid ▪ 11. ja 12. klasside õpilastega uurimistöde kirjutamine ▪ Noorkotkaste ja kodutütarde rühmad
Võru Kreutzwaldi Gümnaasium	972	34	78	✓	✓	✓	✓	✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gümnaasiumis humanitaar-, reaalar-, infotehnoloogia, riigikaitse ja matemaatika- inglise keele õppesuund ▪ Võimalus inglise keele süvaõppeks 2. klassist alates ▪ Laulukoorid, spordiringid, rahvatantsuring, portselanimaaliring ▪ Välissuhted koolidega Rootsis, Saksamaal ja Soomes ▪ Rahvusvahelised projektid ▪ Tunnirahuklass ja parandusõpperühmad ▪ Pikapäevarühmad põhikooli õpilastele ▪ 8. ja 11.klasside õpilastega uurimistöde kirjutamine ▪ Kooli infolehe väljaandmine 2xkuus ▪ Kooli almanahhi „Lauluisa radadel“ väljaandmine ▪ AO Eksamikeskus arvutikasutaja oskuseksami sooritamiseks ▪ Võõrkeelte keskus täiendkoolituskeskusena õpetajatele ja õpilastele
Võru Vene Gümnaasium	93	7	14					✓	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Õpetajate arenguprogramm

									<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iga-aastane õpetajate kooli tööle hinnangu andmine ▪ Majandusõppesuund ▪ eesti keele süvendatud õpetamine ja õpilaste toetamine põhikoolis
Võru Täiskasvanute Gümnaasium	217	8	13						<ul style="list-style-type: none"> ▪ Õppetöö alustamine alates 8. klassist ▪ Õppetöö toimub õhtukooli tunnijaotusplaani alusel ▪ Ainus täiskasvanutele suunatud gümnaasium nii Võru- kui ka Põlvamaa territooriumil
Võru I Põhikool	532	31	59	✓	✓	✓	✓		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tunnirahuklass ja parandusõppe rühmad ▪ Välissuhted koolidega Rootsis ja Soomes ▪ Tervist edendavate koolide pilootkool, tervist edendavad projektid ▪ Keskastmes õpilased paljudes ainetes jaotatud õpilaste individuaalsust arvestades võimekusrühmadesse ▪ Algklassid töötavad "Hea Alguse" meetodika järgi ▪ Keraamika-, kunsti-, rahvatantsu-, aeroobika-, rütmika-, siidimaali-, klaasimaali-, puidu-, tehnika- ja pallimängu ringid ▪ Kategooriaga mudilas- ja lastekoorid, ansamblid ▪ Koolileht „Postikaru“ ▪ Noorkotkaste ja kodutütarde rühmad
Võru Järve Kool	39	6	16		✓				<ul style="list-style-type: none"> ▪ Individuaalne õppekava, mis valmib koostöös lapsevanematega ▪ Lisa-aastatega on võimalik õppimisaja pikendamine sotsiaalse toimetuleku kindlustamiseks kuni 3 a. ▪ Ettevalmistus erikutserühma astumiseks ▪ Võimalused koolis ööbimiseks ▪ Ravivõimlemine, helikiir, vibroakustiline teraapia, muusikateraapia, kõnearendus ▪ Kohalikud ja rahvusvahelised projektid ▪ Välissuhted koolidega Suurbritannias, Portugalis, Rumeenias, Poolas, Ungaris, Saksamaal, Soomes ja Tšehhis

										<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koostöösidemed Taani Sotsiaalministeeriumiga ▪ Toetus Saksa-Eesti Puuetega Laste Toetamise Seltsilt, Võru sõpruslinnalt Bad Segebergilt Saksamaalt, Hollandi Kesk- ja Ida-Euroopa Fondide Ühenduselt ▪ Osalemine erinevates liitudes- Eesti Eripedagoogika Liit, Eesti Eriolümpia Liit, Eesti Autismiühing
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumi juures töötav Võru Võõrkeeleõpetajate Keskus tegeleb maakonna võõrkeeleõpetajate täienduskursuste organiseerimise, metoodilise nõustamise ning kirjanduse ja metoodiliste materjalide laenutamisega. Arvutikasutaja oskuseksami sooritamiseks on kooli juurde loodud AO Eksamikeskus. Kõigi koolide meditsiiniliseks teenindamiseks on moodustatud osahing Tugikoda, kus töötavad üks kooliarst ning 3 keskmeditsiinitöötajat.

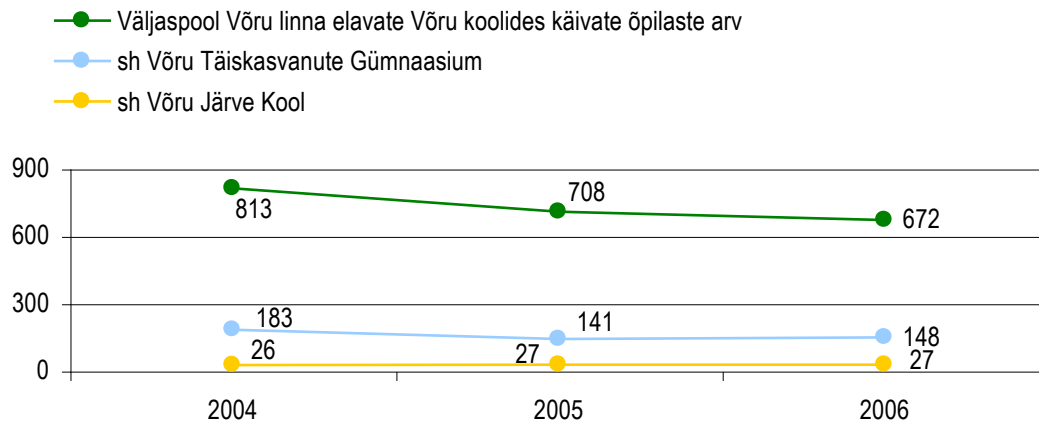
Vastupidiselt lasteaedadele on kooliõpilaste arv viimastel aastatel üldisi rahvastikuprotsesse järgides vähenenud (vt joonis 28). Õpilaste arvu langus puudutab teravaimalt põhikooliosasid. 2006. aasta septembris alustas kooliteed 2511 õpilast, mis on 12% vähem kui kolme aasta eest 2004. aastal. Kooliskäijate hulk on langenud peaaegu kõigis Võru linna koolides. Vaatlusalusel perioodil on stabiilseima õpilaste arvuga olnud Võru Järve Kool, 2006. aastal on laste arv isegi tõusnud. Vähesemal määral on muutunud ka Võru Täiskasvanute Gümnaasiumis ja Võru Vene Gümnaasiumis õppijate arv. Suurimaks kooliks on jäänud Võru Kreutzwaldi Gümnaasium.

Joonis 28. Võru linna koolide õpilaste arv 2004-2006 (Andmed: Võru LV)

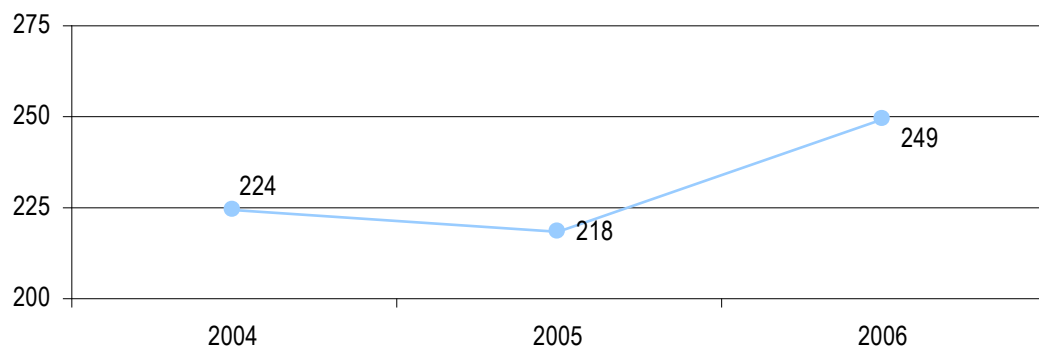
Õpilaste arvu langustendentse on aeglustanud Võru maakonnakeskuse staatus ja maakonna keskmisest oluliselt parema tulemuslikkusega koolide

olemasolu linnas ning edaspidised võimalikud ümberkorraldused maakonna hariduskorralduses, mis hoiavad jätkuvalt kõrge nende õpilaste osakaalu, kes küll elavad väljaspool Võru linna, kuid käivad siin koolis (vt joonis 29). Suurim Võrus mitteelavate õppurite osakaal on Võru Täiskasvanute Gümnaasiumis ja Võru Järve Koolis (mõlemas ligikaudu 70%). 2006. aastal moodustab Võrust väljaspool elavate õpilaste arv ligikaudu 30% Võru üldhariduskoolide õpilaste koguarvust.

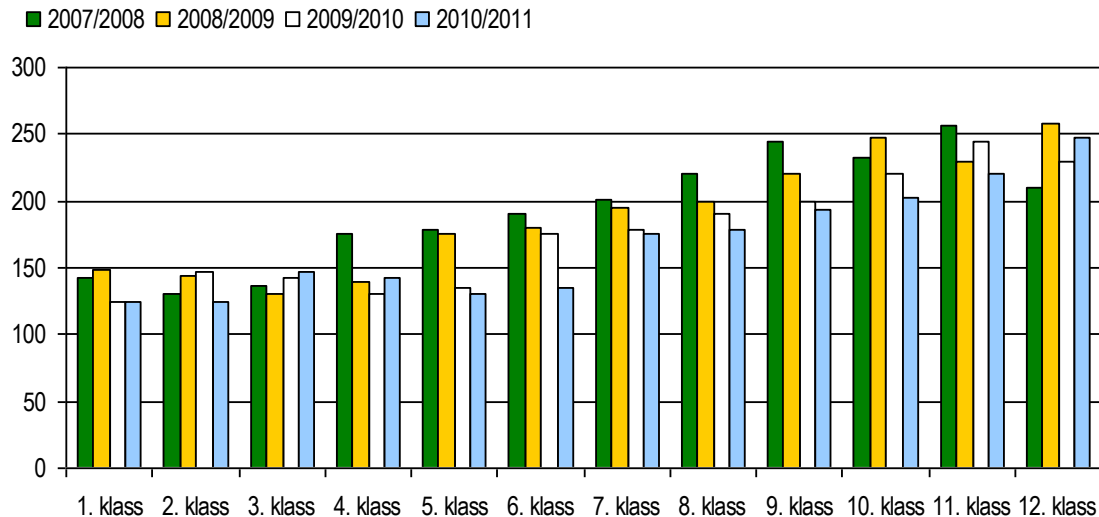
Joonis 29. Väljaspool Võru linna elavate Võru koolides käivate õpilaste arv (Andmed: Võru LV)

Võru linna õppima tulijate kõrval on ka neid noori, kes vastupidi, siirduvad õppima teiste omavalitsuste koolidesse (vt joonis 30). Kõige rohkem minnakse õppima Parksepa Keskkooli, kusjuures viimase kolme aasta jooksul on nende õpilaste arv kasvanud ning jõudnud 148 õpilaseni. Tartu linna koolides käib 2006. aastal 30 õpilast. Maakonnasiseselt käiakse Võrust veel Puiga Põhikooli (7 õpilast) ja Kääpa Põhikooli (5 õpilast).

Joonis 30. Võrus linna õpilaste arv, kes käivad koolides väljaspool Võru linna (Andmed: Võru LV)

Edasiste prognooside kohaselt väheneb Võru linna koolide õpilaste arv järgnevatel aastatel veelgi (vt joonis 31). Gümnaasiumiosas langeb õpilaste arv oluliselt 2009. aastast alates.

Joonis 31. Võru linna õpilaste arvu prognoos 2007/2008-2010/2011. (Andmed: Võru linna haridusametuse võrgu arenguprogramm 2007-2011)

Koolilaste arvu vähenemine tingib ümbervaatamisi hariduskorralduses ja koolivõrgus: 2003/2004 aastal liideti endine Võrusoo Põhikool Võru I Põhikooliga; 2005. aastal suleti Võru Vene Gümnaasiumi juures tegutsenud kasvatusraskustega õpilaste klass. Järgmisteks aastateks on kavandatud Võru Vene Gümnaasiumi ümberkujundamine Võru Vene Põhikooliks, kooli gümnaasiumiosa suletakse. 2010/2011 korraldatakse Võru Kesklinna Gümnaasium põhikooliks, Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumi ja Võru Kesklinna Gümnaasiumi klassid liidetakse kuue paralleelklassiga gümnaasiumiks. Võru I Põhikooli 9 klassikomplekti liidetakse Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumi põhikooliosa klassidega ning 6 klassikomplekti Võru Kesklinna Kooliga.

Ümberkorraldused on toimumas ka koolihoonete kasutuses. Võru Täiskasvanute Gümnaasium alustab tööd Võru Vene Gümnaasiumi hoones, koolihariduse andmine lõpetatakse Võru I Põhikooli Kreutzwaldi 109 hoones. 2009. aastal alustatakse uue gümnaasiumihoone ehitusega. Nimetatud reorganiseerimised nõuavad suuri investeeringuid ning on seotud otsustega, millel on suur emotsionaalne mõju. Uus hariduslinnak koondub Kooli tänavale.

Kokkuvõte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linna üldharidussüsteem on tihedalt seotud maakonna haridussüsteemiga: kõik koolid teenindavad kogu maakonda.
- Võru Täiskasvanute Gümnaasium, Võru Vene Gümnaasium ja Võru Järve Kool on ainsad omataolised Võru- ja Põlvemaal.
- Õpilaste arv Võru linna koolides väheneb.
- Seoses kooliskäijate arvu langusega on haridusvõrgus toimunud mitmesuguseid muudatusi; optimaalsete tulemuste saavutamiseks

need jätkuvad ning uus hariduslinnak koondub Kooli tänava piirkonda.

2.8.3.3 KUTSE- JA KÕRGHARIDUS

Võrumaa Kutsehariduskeskus Väimelas on linnale lähim rakenduskõrgharidust ning kutsekeskharidust pakkuv haridusasutus. 2006./2007. aastal õpetatakse järgmisi erialasid: hotelliteenindus, infotehnoloogia süsteemid, infotöötlus, mehhatroonika, metallide töötlemine, puidutöötlemise tehnoloogia, puidutöötlus, turismi- ja toitlustuskorraldus, turismikorraldus, ärijuhtimine ja ärikorraldus. Seoses sellega, et Kutsehariduskeskuses alustatakse 2007. aastal põhikoolijärgse kutseõppega, avanevad täiendavad koostöövõimalused Võrumaa Kutsehariduskeskuse ja Võru Täiskasvanute Gümnaasiumi vahel kutseõppe lisa-aasta koolituse osas.

Mainori Kõrgkooli Võru õppekeskus pakub linlastele kaugõppevormis majandusalast rakenduskõrgharidust.

Võru linna noored saavad kutseharidust omandada ka Parksepa Keskkooli kutseõppe klassides.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Rakendusliku kõrghariduse ja kutsehariduse valdkondades on Võru linn seotud Väimelas paikneva Võrumaa Kutsehariduskeskusega; lisaks saab kutseharidust omandada ka Parksepa Keskkooli kutseõppe klassides.
- Kaugõppevormis on Võrus võimalik omandada majandusalast rakenduskõrgharidust Mainori Kõrgkooli Võru õppekeskuses.

2.8.3.4 NOORTE HUVITEGEVUS JA –HARIDUS. NOORSOOTÖÖ.

Võru linna noortel on mitmekesised võimalused erinevate huvidega tegelemiseks nii koolides, huvikoolides kui ka mittetulundusühingutes.

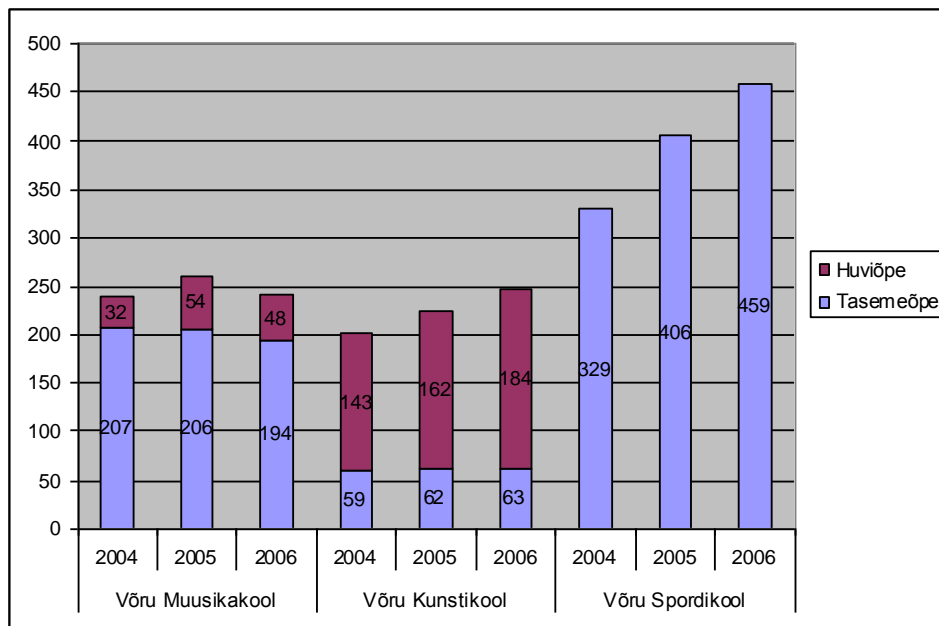
Tabel 16 kirjeldab koolides pakutavates huviringides osalemise aktiivsust 2006. aastal. Kokku täideti 1266 huviringikohta – iga kahe kooliõpilase kohta keskmiselt üks ringikoht. Koolide võrdluses on õppurid huviringidesse kõige rohkem kaasatud Võru Vene Gümnaasiumis (iga õpilase kohta on rohkem kui üks ringitegevuse koht), järgneb Võru I Põhikool.

Tabel 16. Huvitegevuses osalevate õpilaste arv Võru koolides 2006. (Allikas: Võru LV)

Kool	Kultuuri-ringid	Spordi-ringid	Aine-ringid	Käsitöö ja kunst	Kokku
Võru I Põhikool	396	43	89	51	579
Võru Keslinna Gümnaasium	159	62	60	22	303
Võru Kreutzwaldi Gümnaasium	162	96	0	15	273
Võru Vene Gümnaasium	0	19	50	42	111
Kokku	717	220	199	130	1266

Populaarseim ringide rühm koolides on kultuuriringid, mille kohtade arv moodustab enam kui poole ringitegevuse kohtade koguarvust. Kultuuriringidele järgnevad spordiringid ja aineringid; viimase puhul võib eraldi välja tuua kodu-uurijate ringi, mis on lisaks positiivseks ajasisustuseks olemisele ka linna jaoks võimalik kohaidentiteeti tugevdav ning linnaruumi kujundamisel tõenäoliselt seisukohta omav sidusrühm.

Võru linnas tegutseb kolm munitsipaalhuvikooli – spordikool, muusikakool ja kunstikool. Kõik neist koolidest annavad huvihariduslikku tasemeõpet; lisaks on muusikakoolis ja kunstikoolis ka huviõppe võimalused. 2006. aastal said huvikoolides huviharidust kokku 716 õpilast, huviõppes osales 232 noort (vt joonis 32). Huvikoolidest suurim on spordikool, milles käijate arv on lisaks suurenenud viimase kolme aasta jooksul ligikaudu 40%. Järjest atraktiivsemaks on muutunud ka kunstikoolis pakutav huviõpe.

Joonis 32. Võru linna munitsipaalhuvikoolides õppijate arv 2004-2006. Allikas: Võru linn.

Võru Spordikoolis on võrkpalli, kergejõustiku, murdmaasuusatamise, kahevõistluse, laskesuusatamine, kreeka-rooma maadluse ja orienteerumise treeningrühmad. Koolile kuuluvad spordihoone koos võimla, maadlussaali, jõusaali ja tõstesaaliga (võimalused tegeleda pallimängude, kergejõustiku ja maadlusega), spordiväljak 330 m ringraja ja hüppepaikadega (tingimused kergejõustiku ja jalgpalli jaoks), välisväljakud (3 võrkpalli- ja 2 jalgpalliväljakut). Samuti omab spordikool Kubija Suusabaasi (2, 3 ja 5 km suusarajad, 2,2 km rollerirada) ja Andsumäe Suusabaasi (hüppemäed K10 ja K30) ning Jaanimäe Spordibaasi (suusa- ja jooksurajad, palliplatsid).

Lisaks spordikoolile on noortel võimalik tegeleda spordiga ka klubides (vt Sport 2.8.4.2.).

Võru Muusikakoolis on võimalik õppida järgmistel erialadel: akordion, klaver, keelpillid, puhkpillid ja pärimusmuusika. Koolis tegutsevad puhkpilliorkester, keelpilliorkester ja akordioniorkester. Orkestrite kõrval töötavad kõikidel erialadel suuremad ja väiksemad ansamblid (2006. aastal 6 puhkpilli-, 6 klaveri-, 4 pärimusmuusika-, 4 keelpilli- ja 5 akordioniansamblit). Muusikakooli huviõpetuse alla kuulub muusikaline tegevus erinevates ansamblites, koorides ja pilliõpperingides. Käesoleval hetkel tegutsevad huviõppes Võru Poistekoor ja kitarr- ning akordionimängu õpetuse pilliringid. Huviõppesse saab astuda avalduse alusel, vastuvõtukatseid ei toimu. Isemajandaval alusel korraldatakse pilliõpet ka vabaklassis, kus õpe piirdub elementaarsete pillimänguoskuste andmisega. Programm koostatakse lähtuvalt õppija individuaalsetest võimetest ja soovidest. Väiksemate lastega tegutsetakse muusikakooli eelkoolis ja rühmakoolis.

Võru Kunstikooli kunstiosakonnas on võimalik õppida nii taseme- kui huviõppes. Tasemeõppes õpitakse joonistamist, maalimist, kompositsiooni-

ja vormiõpetust ning graafikat. Huviõppe grupid jagunevad vanuseti ja erialati. Kooli üldkultuuri osakonnas saab õppida lilleseadet, käsitööd ja tantsukunsti (show-, estraadi-, stepp- ja flamencotants). Isemajandavates õppegruppides pakutakse tantsu- ja kunstiõpet ka täiskasvanud huvilistele.

Võimalusi erinevate oskuste arendamiseks pakuvad noortele ka mittetulundusühingud: Aila Näpustuudio, Tantsutrupp Variatsioonid, Hilaro Võru Loovuskool, Kunstistuudio Krisepto, Papa Kreutzwaldi Õueteater, Jalgpalliklubi Võru, SK Budokai, Parksepa Spordiklubi, Motoklubi Sinilind, Judoklubi REI, Võru Piljardispordiklubi ja Spordiklubi Profit. Võru Kultuurimaja Kannel juures töötavad laste ja noorte tantsurühm Hopser, Võru Teatriateljee juures tegutsev Võru Draamastuudio ja võimlemisklubi Sirutus.

Noortele suunatud tegevusvõimaluste mitmekesistamiseks on linnas loodud mittetulundusühing Võru Noortekeskus, kus arendatakse eelkõige noorte endi soovide ja huvidega arvestavat noorsootegevust. Viiakse läbi noorteseminare, -koolitusi ja -projekte, saab osaleda õpilasmalevas ning õppelaagrites, saab laenutada matkavarustust, kohapeal sisustada vaba aega erinevate tegevustega.

Noortele pakuvad tegevusvõimalusi ka järgmised noorteorganisatsioonid: Noorte Kotkaste Võrumaa Malev, Võrumaa Kodutütred, Q- klubi (Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis) ja Noorteklubi Õ (Võru Kesklinna Gümnaasiumis).

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru linnas on mitmekesised huvihariduse ja -tegevuse võimalused. Aktiivselt tegeletakse noorsootööga.

2.8.4 VABA AEG

2.8.4.1 KULTUUR

Võru linn on kultuuritegevuse poolest aktiivne keskus, kus leiavad aset nii kohaliku kui ka rahvusvahelise tähtsusega sündmused. Samuti pakub linn rohkelt regulaarse kultuurilise tegevuse võimalusi.

Linna olulisimaks kultuurisündmuseks võib pidada iga-aastast juulis toimuvat Võru Folkloorifestivali, mis sai alguse 1995. aastal. Festivalil osalevad lauljad, pillimängijad ja tantsijad nii Eestist kui välismaalt – 12 festivali raames on oma loomingut külastajatele tutvustanud 32 eri riigi folkloorigrupid. Elamusi loovad rohked kontserdid ja üritused ning käsitöö- ja kunstitaolad. Võru Sümfooniilise Muusika Ühingu poolt korraldatavad Võru Vaskpillipäevad toimuvad alati augustis koos Võru linna sünnipäeva üritustega. Traditsiooniks on saanud ka Papa Kreutzwaldi Õueteatris lavastatavad etendused muuseumi hoovis ja üle-aastased rahvusvahelised Võru Akordionimuusika päevad.

Noortele suunatud ettevõtmistest on olulisemad MTÜ Võru Noortekeskuse korraldatavad Võrumaa Noortemess ja Võru Õpilasmalev. Viimastel aastatel on noorte endi poolt ellukutsutud MTÜ YourEvents viinud läbi ka Playback Show-d ja muusikaüritust Summerfest.

Keskne kultuuritegevuse korraldaja linnas on kultuurimaja Kannel, mis jätkab 1881. aastal Eesti esimeste seltside reas asutatud Võru laulu- ja mänguseltsi Kannel traditsioone. Kandle eesmärk on rahvuskultuuri edendamine, vaimse elu arendamine muusika-, tantsukultuuri ja näitekunsti kaudu riiklikus vaimus. Nii korraldatakse harrastus- kui ka professionaalset tegevust kunsti-, muusika-, teatri- ja tantsuvallast ning tutvustatakse ja jäädvustatakse Võru kultuurilugu. Kultuurimaja juures tegutsevad poolkutseline väiketheater Võru Teatriateljee, kino Kannel, Võru Linnagalerii. 2006. aastal, Kandle seltsi 125ndaks juubeliaastaks, uuendati põhjalikult kultuurimaja hoone ning sellest sai antud ajahetkel moodsaima sisustusega omavalitsusalluvusega kultuuriasutus Eestis.

Kultuurimajal on teatrisaal-kinosaal 420 kohaga, 290-kohaline kontsertsaal, 120-kohaline väike saal ja Linnagalerii ruum 70 kohaga. Nimetatud ruume on võimalik ka rentida.

Kandles toimub aktiivne harrastustegevus, mis vastab erinevatele huvidele ja vanusegruppidele.

- 8 koori ja lauluringi: segakoorid Hilario, Tervis ja Videvik, naiskoor Kannel, koor Tempera, Võru Meeskoor, Seto leelokoor Helmekaala, seltskonnalauluring.
- 7 tantsurühma ja -ringi: naisrahvatantsurühmad Kabujalakesed, Tsõör ja Viire, Kultuurimaja Kannel segarahvatantsurühm, laste ja noorte tantsurühm Hopser, Memmede tantsurühm, eakate seltskonnatantsuring.
- 3 instrumentaalansambliit-orkestrit: Võru Puhkpilliorkester, Kultuurimaja Kannel kapell ja Tamula kapell.
- Teatritegevus: Võru Teatriateljee ja Võru Draamastudio gümnaasiumiõpilastega.
- Eakate klubi Hõbedane Juus.
- Kultuurimaja Kannel võimlemisklubi Sirutus.

Võrumaa Keskraamatukogu sai alguse 1. augustil 1909. aastal. Maakonnaraamatukoguna korraldatakse täna 33 Võru maakonnas asuva raamatukogu tööd:

- komplekteerib, arvestab ja töötleb teavikuid;
- korraldab Võrumaa elanike teatmebibliograafilise teenindamise;
- kogub ja säilitab Võrumaad puudutavaid väljaandeid;
- koostab koduloolist andmebaasi;
- juhendab metoodiliselt Võru maakonna raamatukogutöötajaid ja korraldab nende erialast täiendkoolitust;
- korraldab konverentse, seminare ja näitusi.

Praeguses asukohas Jüri tänav 54, aktsiaseltsile Elion kuuluvas hoones alustati tegevust 1995. aastal. 2003. aastast on Keskraamatukoguga ühes hoones ka lasteosakond oma kojulaenutuse, lugemissaali, Tähesaali ja Jututoaga. Raamatukogu juurde kuuluvad veel täiskasvanute kojulaenutus, lugemissaal, Välis-Eesti ja vana raamatu osakond, konverentsisaal, hoidlad ning Avalik Internetipunkt.

Teatmekoguga lugemissaal on 38-kohaline. Kojulaenutuses saavad lugejad kasutada avakogu. Kohapeal on võimalik kuulata CDsid ja helikassette, viimaseid laenatakse ka kodudesse. Konverentsisaalis ja lasteosakonna Tähesaalis saab vaadata kunstinäitusi ja kord kuus tutvuda uudiskirjandusega. Avatud on püsiekspositsioon Võrumaa kirjanikest. Toimuvad maakonna raamatukogutöötajate seminarid, kohtumised kirjanikega, raamatute esitlused, loengud ja muud üritused. Konverentsisaali on võimalik ka rentida.

Esimene rahvaraamatukoguna Eestis võttis Võrumaa Keskraamatukogu 1995. aastal kasutusele automatiseeritud raamatukoguprogrammi. Täna on kasutuses kaasaegne tarkvaraprogramm RIKS ja selle interneti-versioon RIKSWEB, mille abil on Võrumaa rahvaraamatukogude andmebaas internetis kättesaadav Võrumaa Keskraamatukogu kodulehel.

Raamatukogu kasutamise aktiivsust viimase kolme aasta jooksul kirjeldab tabel 17. Võrreldes eelnevate aastatega on 2006. aastal toimunud langus kõikides näitajates.

Tabel 17. Võrumaa Keskraamatukogu statistika 2004-2006 (Allikas: Võrumaa Keskraamatukogu)

Aasta	Kasutajad	Laenutused	Külastajad	Kogud
2004	8094	246674	130871	166026
2005	9156	225641	124075	159602
2006	7833	190936	107209	141219

Võrumaa Muuseum, mis asub spetsiaalselt selleks otstarbeks 1983. aastal valminud ehitises, annab oma püsinäituses põhjaliku ülevaate Võrumaa ajaloost. Muuseumi näitusesaalides korraldatakse igal aastal ligi 20 näitust ja väljapanekut, raamatukoguruumi kasutatakse ka ürituste ja kohtumiste korraldamiseks. Võrumaa Muuseum töötab 1966. aastast ning on riiklikult finantseeritud.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum asutati Kreutzwaldile kuulunud majavaldusse 1941. aastal ning tutvustab aastatel 1833-1877 Võrus elanud arsti ja kirjaniku Friedrich Reinhold Kreutzwaldi elu ja loomingut.

Tabel 18. Muuseumide küllastatavus 2004-2006

	2004	2005	2006
Võrumaa Muuseum	5209	7065	4481
Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum	6840	7694	7702

Sihtasutus Eesti Orelikeskuse orelimuuseum (Tartu 42), mis avati 2005. aastal, tutvustab nelja põlvkonna orelimeistrite Kriisade elu ja tegevust.

Eksponeeritud on vanad näidised ja tööriistad. Lisaks on muuseumiga sama katuse all ka Orelikeskus, mis tegeleb kõikide Eesti oreelite kaardistamise ja kataloogiseerimisega.

Võru valla territooriumil asuv Võru-Kubija lauluväljak kuulub Võru linnale. Lauluväljakut haldab 2012. aastani OÜ Päikesereisid. Võru-Kubija laulukaare alla astmetele mahub 3000 lauljat, tantsupõranda üldpindala on 1000 m². Vaatajatele on 4500 istekohta.

Võru linnas tegutseb 6 kogudust, millest arvukaim on ca 240 liikmega EELK Võru Katariina Kogudus (vt tabel 19). Enamus kogudusi näeb oma liikmete arvu pigem kahanemas kui kasvamas, välja arvatud Võru Baptistide kogudus. Võrus tegutsev metodisti kogudus kavandab juurdeehitust ning Võru kristliku keskuse loomist, mis hõlmaks Võru kristlikku hariduskeskust ning kristlikku laste ja noorte päevakeskust.

Tabel 19. Võru linnas tegutsevad kogudused 2006

Kogudus	Ligikaudne liikmete arv	Palvemaja/kirik
EELK Võru Katariina Kogudus	240	Jüri 9, pastoraat Tartu 42
Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Võru Ekateriina Kogudus	100	Tartu mnt 26
Eesti Metodisti Kiriku Võru Kogudus	35	Uus 21
Jehoova Tunnistajate Kogudus		Kreutzwaldi 61a
Seitsmenda Päeva Adventistide Võru Kogudus	60	Jüri 53
Võru Baptisti Kogudus	40	Karja 27
EEVL Täisevangeelne Võru Hosianna Kogudus	30	Kreutzwaldi 54b

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võrus on aktiivne kultuurielu, mis kandub ka rahvusvahelisele tasemele. Elanikel on võimalused eneseväljenduseks ja arenguks läbi seltsingute ja teiste koostöövormide.
- Mainekad kultuurisündmused, mis loovad Võrule tuntust.
- Hea seistakse kultuuriväärtuste hoidmise ja arendamise eest.

2.8.4.2 SPORT

Spordis peetakse Võrut eelkõige võrkpalli- ja suusalinnaks. Siin korraldatav võrkpalliturniir on Eesti vanim ja suusahooaeg kestab aastas kõige kauem. Regulaarsed spordiüritused on toodud alljärgnevas tabelis 20.

Tabel 20. Võru linna regulaarsed spordiüritused

Üritus	Ulatus	Toimumiskoht
J. Kaarna mälestusvõistlus suusahüpetes ja kahevõistluses	vabariiklik	Andsumäe
Võrumaa lahtised meistrivõistlused karates	Vabariiklik	Võru Spordikool
Ümber Tamula järve jooks	Maakondlik	Tamula järve ümbrus
Perespordipäev Kubijal	Ülelinnaline	Kubija Suusabaas
Võrkpalliturniir Tamula Vanake	Vabariiklik	Võru Spordikooli välisväljakud
Võru noorte meistrivõistlused rannavõrkpallis	Ülelinnaline	Tamula rand
Võru Roller	Rahvusvaheline	Võru kesklinn
Silja Sport Cup rannajalgpallis	Vabariiklik	Tamula rand
Tasa 13 ühepäevakümnevõistlus	Maakondlik	Võru spordiväljak
Jaan Gutmanni nimeline Võru rahvusvaheline võrkpalliturniir	Rahvusvaheline	Võru Spordikool
Võru Spordikooli rahvusvaheline noorte võrkpalliturniir	Rahvusvaheline	Võru Spordikool
Võru Spordikooli murdmaajooksu ja rullsuusatamise võistlus	Rahvusvaheline	Võru Spordikool
Eduard Pütsepa mälestusturniir kreeka-rooma maadluses	Vabariiklik	Võru Spordikool
Judoturniir Võru kevad	Rahvusvaheline	Võru spordihoone
Kergejõustikuvõistlused Võru Spordikooli auhindadele	Rahvusvaheline	Võru spordihoone
Munamäe-Võru maastikujooks	Maakondlik	Võru-Kubija
Kubija Minitriatlon	Vabariiklik	Võru-Kubija
Alar Siku Matkaseiklus	Vabariiklik	Võru-Kubija
Haanja Rattamaraton	Vabariiklik	Võru-Kubija
Rattamaraton Haanja 100	Vabariiklik	Võru-Kubija
Võru tänavakorvpalliturniir	Vabariiklik	Võru linn
Lõuna-Eesti ralli	Rahvusvaheline	Võru maakond
Võru Twin Cities Junior Spots Games - Võru Sõpruslinnade Noorte Spordimängud	Rahvusvaheline	Võru spordihoone

Enamik linnas olevad spordirajatised kuuluvad Võru linnale ning nende haldajaks on Võru Spordikool. Täpsema ülevaate Võru linna elanike sportimispaikadest annab tabel 21.

Tabel 21. Peamised Võru linna elanikke teenindavad spordirajatised Võru linnas ja maakonnas.

Munitsipaalomandis spordirajatised	Teised spordirajatised
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võru Spordikooli hoone (võimla, maadlusaal, tõstesaal, jõusaal) ▪ Võru Spordikooli spordiväljak (330 m ringrada, hüppepaigad) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võru Spordikeskus (kergejõustikuhall 200 m ringraja ja 60 m jooksurajaga, hüppe- ja heitepaikadega, pallimängude hall kahe väljakuga, judosaal, jõusaal)

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Võru Spordikooli suusabaas Kubijal (2, 3 ja 5 km suusarajad, rollerirada 2,2 km) ▪ Võru Spordikooli suusabaas Andsumäel (hüppemäed K10 ja K30) ▪ Võru Spordikooli Jaanimäe spordibaas (jooksurajad, saunad, palliplatsid) ▪ Võru Spordikooli mänguväljakud (3 võrk- ja 2 jalgpalliväljakut) ▪ Kreutzwaldi pargi mänguväljakud ▪ 3 linna üldhariduskoolide võimlat - Võru Keslinna Gümnaasium, Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, Võru Vene Gümnaasium ▪ Tamula ranna tennise-, korvpalli- ja rannavõrkpalliväljakud ▪ Skatepark ▪ Võru tenniseväljak (2 asfaltkattega väljakut) ▪ Vee tänava ja Vabaduse tänava korvpalliväljakud (asfaltkattega) ▪ Minijalgpalliväljakud Luha ja Laane linnaosas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spordiklubi ProFit spordikompleks (squashisaal, poksisaal, aeroobikasaal, jõusaal, saunad, solaarium) ▪ Väimela Tervisekeskus ja staadion ▪ Haanja suusarajad ▪ Kütioru mäesuusakeskus ▪ Parksepa Keskkooli võimla ▪ Sõmerpalu spordikompleks ▪ Kääpa Põhikooli võimla
---	--

Lisaks Võru Spordikoolile (vt Noorte huvitegevus ja -haridus) on Võru linnas registreeritud 24 spordiklubi, pakkudes mitmesuguseid sportimise võimalusi: jalgpall, võrkpall, judo, karate, kergejõustik, murdmaasuusatamine, laskesuusatamine, kahevõistlus, korvpall, motokross, orienteerumine, male, indiac, suusatamine, võimlemine, ratsutamine, aeroobika, squash, lauatenis, poks, *bowling*, piljard, võrkpall, maadlus, laskesport jm. Suuremateks klubideks on Spordiklubi ProFit, Spordiklubi REI, Kergejõustikuklubi Lõunalövi, Orienteerumisklubi Võru, Võru Võrkpalliklubi, Võru Suusaklubi, Jalgpalliklubi Võru.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru on aktiivne spordilinn, mis on tuntud aktiivsete spordiorganisaatorite ja sporditegijate poolest.
- Sportimistingimuste paranemine on laiendanud aastaringse sisuka vaba aja veetmise võimalusi. Võru on soositud spordivõistluste koht Eestis.

2.8.5 TERVISHOID

Võru linna elanike jaoks on kõrgeima taseme tervishoiuasutuseks Võru vallas asuv Lõuna-Eesti Haigla. AS Lõuna-Eesti Haigla on 400 töötajaga ettevõtte, mis osutab eriarstiabi 17 ambulatoorsel ja 9 statsionaarsel

arstierialal. Statsionaaris on avatud 167 aktiivravi voodit, 30 hooldusravivoodit ja 46 üldhooldekodu kohta. Samas asub ka 7 kohaga päevastatsionaar ja ajakohane Taastusravi Keskus.

Kvaliteetsema ambulatoorse arstiabi osutamiseks on arstide vastuvõtt koondatud kaasaegselt remonditud ruumidesse haigla neljandal korrusel. Üksikutel erialadel (günekoloog) toimub vastuvõtt ka endises polikliiniku hoones. Lõuna-Eesti Haigla AS kindlustab ööpäevaringse kiirabi teenuse kahe brigaadiga.

Eraldi hoones asub MTÜ Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste Keskus. Haigla peahoones pakub keskus toetatud elamise teenust.

Linna 6 perearstipraksist tegutsevad kesklinnas asuvas polikliiniku hoones.

Kokkuvõte Võru edasise arengu kontekstis

- Keskne koht linnas arstiabi osutamisel on AS Lõuna-Eesti Haiglal, mille edasisest arengust sõltub suuresti tervishoiuteenuste kättesaadavus ja kvaliteet kohapeal.
- Linnaelanikele on oluline teadvustada tervist väärtustavat käitumist.

2.8.6 SOTSIAALNE KAITSE

Võru linna sotsiaaltöös ja -teenustes on kesksel kohal eakatele pakutavad teenused, mille kõrval on lastele ja noortele suunatud teenused, samuti töötutele pakutavad teenused. Niisugune rõhuasetus lähtub valdkonna olukorrast Võrus, mida iseloomustavad järgmised näitajad:

- Pensionäre on ligikaudu 30% elanikkonnast;
- Lastekodudes on 11 last, perekondades on hooldamisel 33 last;
- Puudega inimesi on 2006. aasta 01. jaanuari seisuga 2816, neist 60 on lapsed;
- Tööealisest elanikkonnast on registreeritud töötuid 2%;
- Ravikindlustuseta isikuid, kelle ravi eest on tasunud Linnavalitsus, on 176 (2006. aasta 01. jaanuar);
- Toimetulekutoetuse saajaid on 2006. aasta 01. jaanuari seisuga 393.

Keskse väljakutsena võib vaadelda elanikkonna madalaid sissetulekuid, mille taga peitub puuetega inimeste ja eakate suur hulk linnas, samuti aga töötute, sealhulgas pikaajaliste ja kvalifikatsioonita töötute, samuti madalapalgaliste hõivatute suur osakaal tööealisest elanikkonnast. Sellega on seotud ka alkoholi liigtarvitamine, elanike terviseprobleemid, sotsiaalsete garantiide puudumine ning ka probleemid eluaseme eest tasumisega.

Sotsiaalhoolekandevalast tööd linnas korraldab Sotsiaaltöösakond, kuhu kuuluvad abilinnapea, sotsiaaltöösakonna juhataja, 2 sotsiaaltöötajat, 2 lastekaitse spetsialisti ja linnaarst. Osakonna ülesanneteks on Võru linna elanike toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine; sotsiaalsete erivajadustega isikute sotsiaalsele turvalisusele, arengule ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine; sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi korraldamine ning sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine; sotsiaalnõustamine; eestkostetasutuse töö korraldamine; hoolduse korraldamine ning laste hoolekandevalane tegevus. Sotsiaaltoetuste eraldamist viimasel kolmel aastal kirjeldab tabel 22.

Tabel 22. Sotsiaaltoetuste liigid ja maht, 2004-2006

Toetuse liik	2004		2005		2006	
	Toetust saanute arv	Kogusumma	Toetust saanute arv	Kogusumma	Toetust saanute arv	Kogusumma
Toimetulekutoetus	463	2751797	310	2150514	224	1423234
Täiendav toetus	1166	995454	567	739214	870	637298
Üksikvanema toetus			68	87000	43	63600
Teenused, arendus				369308		839101
Hooldajatoetus + s/m			505	1958025	581	3352594
Täiendav toetus			1155	1083343	623	672455
Teenused			22	128352	27	659224
Sünnitoetus	105	141500	114	228000	133	394000
Matusetoetus	172	172000	168	168000	161	241000
Elluastumistoetus					1	5000
Ravimitoetus (taotluste arv)	285	64831	101	19750	89	17916
Prillitoetus (taotluste arv)	35	11940	27	8585	33	9645
Invaabivahendite ja -teenuste toetus (taotluste arv)	19	27973	9	5881		
Õnnetusjuhtumi toetus	4	10000	2	6000	3	9000
Isikutunnistuse toetus (taotluste arv)	9	1300			3	520
Lastelaagri toetus	21	13860	26	13104	21	10400
Muud toetused (taotluste arv)	340	129454	206	125277	140	93702
Laste toitlustamise ja koolieelse lastetasutuse muude kulude toetus (taotluste arv)	155	17015	105	30380	96	15481
Koolitoit (taotluste arv)	333	126144	365	192506	90	41325
Lasteaia toit (taotluste arv)	58	27198	96	53689	115	68236

Võru linna otsesel või osalisel rahastamisel tegutseb kaks hoolekandeesutust: Nöörimaa Tugikodu ja SA Võru Pensionäride Päevakeskus. Nöörimaa Tugikodu osutab järgmisi sotsiaalteenuseid: sotsiaalnõustamine, avahooldusteenus, ajutine eluase vältimatu sotsiaalabi korras (kodutute öömaja teenus), päevakeskuse teenus, töötute rehabilitatsiooniteenus, võlanõustamine, isikliku abistaja teenus, supiköögi teenus ja invatranspordi teenus. Samuti osutatakse turvakoduteenuseid vanemliku hoolitsuseta ja perevägivald all kannatavatele alaealistele ja/või peredele ning eluasemeteenust (sotsiaaleluruumid).

SA Võru Pensionäride Päevakeskus tegutseb aadressil Jüri tn 19a alates 2005. aasta septembrist. Keskuses on võimalik lugeda ajalehti ja raamatuid, kasutada internetti, mõõta vererõhku ja osaleda keskuse korraldatavas tegevuses.

2007. aasta augustis avati Meie Lapse Mure Keskus, mille eesmärgiks on pakkuda Võru maakonna lastele ja noortele tasuta psühholoogilise nõustamise teenust. Keskus nõustab ka peresid ja abistab vajadusel teiste spetsialistide juurde registreerimisel.

Linna lähedal, Meegomäe külas Kubija järve ääres asuv Lõuna-Eesti haigla pakub Võru maakonna, sealhulgas Võru linnast pärit klientidele arstiabi kõrval ka tasuta sotsiaalteenuseid. Võru Linnavalitsus on aastatel 2000-2005 Lõuna-Eesti haigla institutsionaalset hooldeteenust ostnud keskmiselt 20 eakale ja puudega isikule aastas. Lõuna-Eesti haigla pakub ka Haigekassa poolt tasustatavat koduõenduse teenust. Lõuna-Eesti Haigla juures tegutseb ka mittetulundusühing Lõuna-Eesti Haigla Erihooldusteenuste Keskus, mis osutab psüühiliste erivajadustega inimestele erihooldusteenuseid (ööpäevaringse hooldamise teenus täiskasvanud psüühikahäiretega inimestele (sh tugevdatud toetusega hooldamise teenus) ja toetavaid teenuseid – igapäevaelu toetamine, toetatud elamine, töötamise toetamine, rehabilitatsiooniteenused).

Lisaks Lõuna-Eesti Haiglale ostab linnavalitsus nii lähivaldade (Sõmerpalu, Rõuge, Lasva, Vastseliina, Antsla) kui ka teiste maakondade (Põlva, Jõgeva, Pärnu, Valga) hooldekodude teenuseid.

Sotsiaalse abistamisega tegelevad Võrus järgmised organisatsioonid.

- Võrumaa Puuetega Inimeste Koda, Jüri 19a. Koda koondab enda alla 16 liikmesorganisatsiooni. Pakutakse võimalust osaleda puuetega inimeste organisatsioonide töös ning vabaaja veetmise ja koolituse võimalusi. Lisaks on võimalik saada informatsiooni ja esmatasandi nõustamist, kasutada arvutit, internetti, laenutada ja lugeda raamatuid ning ajalehti. Linn annab tegevustoetust nii ema- kui allorganisatsioonidele.
- Mittetulundusühing Võru Ühisabi, Lembitu 2. Toimub kasutatud riiete kogumine ja jagamine, töö lasterühmadega, sõbraring, AA rühma tegevus. Linn annab tegevustoetust.
- Mittetulundusühing Päästarmee, toimub riskirühmade toitlustamine.
- Mittetulundusühing Võru Päevakeskuse Ühing, Jüri 19a pakub linna ja maakonna täisealistele psüühiliste erivajadustega isikutele teenust, mis aitab toime tulla igapäevase eluga (psüühiliste,

füüsiliste ja sotsiaalsete oskuste arendamine, tegevusteraapia, pereliikmete nõustamine ja toetamine). Linn annab tegevustoetust.

- Pimedate Infoühing Helikiri, Jüri 54. Tegevuseks on pimedatele ja vaegnägijatele heliteavikute valmistamine ja tasuta laenutamine. Linn annab tegevustoetust.
- Eesti Punase Risti Võrumaa Selts, Olevi 23-3. Toimub esmaabikoolituste korraldamine, töö riskirühmadega (ka vähekindlustatud laste ja nende peredega). Linn annab tegevustoetust.
- Võrumaa Lasterikaste Perede Ühing, Jüri 19a. Toimub ühisürituste ja laagrite korraldamine, suurte perede materiaalne toetamine. Linn annab tegevustoetust.
- Võrumaa Lastekaitse Ühingu tegevuseks on erinevate lastele suunatud koolituste, laagrite ja muude ühisürituste korraldamine. Linn annab tegevustoetust.

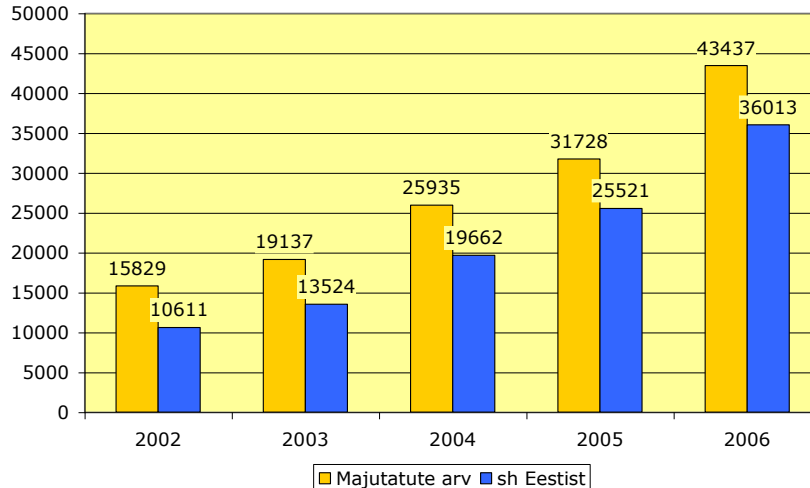
Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Eakate, riskirühmade ja puuetega inimeste eest hoolitsemine ja neile ühiskonnaelus sidususe kindlustamine on Võru Linnavalitsuse prioriteet.
- Seoses rahvastiku vananemisega ja elanike toimetuleku toetamisega on oluline suunata vahendeid teenuse osutamise kvaliteedi parandamisele ja teenuste mahu suurendamisele: Nõõrimaa Tugikodu hoone renoveerimine, Laste- ja Pereabikeskuse loomine ning pansionaadi/hooldekodu kohtade arvu suurendamine.

2.8.7 TURISM

Turism ja puhkemajandus on kasvav majandussektor nii Võru maakonnas kui ka Võru linnas. Koostatud on Võru linna turismi arengukava aastani 2016, mille alusel toimub ka valdkonna arendamine.

Majutatud turistide arv on Võrumaal järjepidevalt kasvanud. 2006.a. ulatus see 43437 majutatuni. Valdava osa majutatutest moodustavad aga jätkuvalt Eesti siseturistid.

Joonis 33. Majutatute arv Võru maakonnas

Võru linnas pakuvad turistidele majutusvõimalusi kaks heatasemelist hotelli Kubija ja Tamula (kohti 154) ja kolm külalistemaja (109 kohta). Lisaks on olemas üks külaliskorter. Karavanituristidele on loodud peatumiseks vastavad tingimused ühel hotellil. Toitlustust pakuvad üks 90-kohaline restoran, 75 kohaga baar, viis publi, viis kohvikut ja kümme sööklad/toidusaali.

Võru linnast saavad alguse turismimarsruudid maakonda, linn ise pakub võimalusi kultuuri- ja õpilasturismiks, konverentsi-, tervise-, spordi-, keele- ja loodusturismiks. Võrus on kolm muuseumi, kaks supelranda, rajamisel Kubija rekreatsiooni ja tervisespordikeskus. Oluline turismi soodustav sündmus on Võru Folkloorifestival.

Turismiinfo kogumise ja edastamisega tegeleb Võru Turismiinfokeskus. Võru Turismiinfokeskust külastas 2006. aastal 10128 inimest, mis on 200 inimese võrra rohkem kui 2005. aastal ning üle 3000 inimese rohkem kui 1999. aastal. Siseturiste oli infokeskuse 2006. aasta külastajate seas ligikaudu 60% – 5919. Väliskülaliste seas oli enim lätlasi (1243), järgnesid sakslased (793), soomlased (787) ja prantslased (253).

Turismiarendustööd teeb mittetulundusühing Võrumaa Turismiliit, sihtasutus Võrumaa Arenguagentuur ning linna- ja maavalitsus. Loodud on ka Võrumaa Giidide Ühing, mille eesmärk on tagada atesteeritud ja professionaalsete giidide kasutamine gruppide juhtimisel regioonis.

Võrumaa turismivõimalusi on tutvustatud järgmistel üritustel: Tourest ja EHE Tallinnas, Matka- ja Mardilaat Helsingis, Balttour Riias, koostöös Lõuna-Eesti Turismi sihtasutusega messidel Peterburis ja Moskvas. Saksamaal tutvustatakse Võrumaad läbi Baltikumi Turismiinfokeskuse. Marketingi osas lähtutakse järjest enam tootekesksest turundusest.

Võru linna ja kogu maakonna külastajate jaoks on avaldatud mitmesuguseid trükiseid (linna ja maakonna juhendkaart, imago trükised, infovihik, marsruudiraamat ning koostöös Sihtasutusega Lõuna - Eesti Turism üld-, kultuuri- ja aktiivse puhkuse trükised kolmes keeles). Valminud on Võrumaa fotopank 450 fotoga ja ka kuuekeelne Võru turismi

kodulehekülj www.visitvoru.ee. Võru linna turismiinfo on kättesaadav mitmekeelsena Võru linna koduleheküljel www.voru.ee.

Liiklemise hõlbustamiseks on Võru linna paigutatud üks linnakaart ja kolm viidaposti 50 suunaviidaga. Linna sissesõitudel on infovõravad. Põhilisteks turismiobjektideks Võru piirkonnas on:

- Fr. R. Kreutzwaldi monument ja Kreutzwaldi park,
- Parvlaeva Estonia katastroofis hukkunute mälestusmärk,
- Vabadussõjas langenute kalmistu ja mälestussammas Võrus,
- Võru Suurkannataja Jekateriina kirik,
- Võru Katariina kirik,
- Rippsild Roosisaarele Tamula järve põhjanurgas,
- Arteesia kaev Võru-Kubija järve ääres – arteesiabasseini surveelised veed väljuvad siin mitmesaja meetri sügavuse puuraugu kaudu maapinnale,
- Karma antikvariaat – üks suuremaid antikvariaate Eestis,
- Tamula ja Kubija järved,
- Kirumpää piiskopilinnuse varemed,
- Kuperjanovi pataljoni,
- Koreli oja,
- Kesklinna park,
- Väimela mõisakompleks,
- Võru pangahoone 1939. aastast
- Võru I Põhikool endise mõisa härrastemajas – Võru linna esimene administratiivhoone ja koolimaja 1805. aastast.

Turismiinfokeskuse andmetel on enamkülastatavateks turismiobjektideks Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseum, Kesklinna park ja Fr. R. Kreutzwaldi monument, Roosisaarele viiv rippsild, Katariina kohvik, Võrumaa Muuseum ning Karma Antikvariaat.

Kagu-Eestisse tuleku põhjusteks on tavaliselt puhkus, vaatamisväärsused, matkamine jalgsi või jalgratastel, suusatamine-kelgutamine (eriti lätlaste puhul), noortelaagrid, asutuste suve- ja talvepäevad, kultuuri- ja spordisündmused, kodukandipäevad. Välis turistidele on Võrumaa või Võru linn tihti Baltimaade ja Venemaa transiitreisi üks peatuspunkt.

Võru linna tajuvad külalised kauni ja turistisõbralikuna ja peavad seda heaks puhkepaigaks. Kesklinna on eriti suviti positiivselt esile tõstetud – seal on lilled ja park ning puhtam keskkond kui varem. Linna liikluskorraldust on peetud segadust tekitavaks, aga samas ollakse üllatunud, et parkida saab peaaegu igal pool ja tasuta ning siis ollakse rahul. Suuremate ürituste (folkloorifestival, suve- ja talvepäevad, seminarid) ajal on linnas puudu samatasemelistest majutuskohtadest, noortele sobivatest odavamatest majutuskohtadest (hostel).

Võru linna turismi arengukava aastani 2016 järgi on turismivaldkonna peamiseks kitsaskohtadeks turismiattraksioonide ja arhitektuurimälestiste kehv olukord ning turismiinfrastruktuuri puudulikkus. Eelisarendatavateks turismiobjektideks on määratud Võru Suurkannataja Jekateriina kirik, Võru Katariina kirik, Tamula järve rannaala, Tamula järve, Võhandu kanali ja Antsla maantee vaheline puhkeala, Katariina allee, Seminari väljak, Kubija puhke- ja rekreatsioonikeskus. Oluliseks ülesandeks on ka Fr. R. Kreutzwaldiga seonduva kultuuriväärtuste arendamine. Kirikud oleks hea avada külastajatele ka väljaspool teenistuste aegasid.

Kokkuvõtte Võru edasise arengu kontekstis

- Võru populaarsus külastuskohana kasvab, üha enam on linnas võimalusi lõõgastumiseks ning kultuuri-, spordi-, koolitus- ja konverentsiturismiks.
- Võru turismi arengus on tähtis suurendada koostööd teiste Võrumaa kohalike omavalitsuse üksustega ja naabermaakondadega.

2.9 VÄLISKESKKONNA MÕJUD VÕRU LINNA ARENGULE

Peamiseks väliskeskkonnas viimastel aastatel toimunud muutusteks on järgmised:

- Eesti-siseste kasvukeskuste, eelkõige Tallinna ja Tartu jätkuv tugevnemine, noorte (haridus, töö) ja keskealiste elanike (töö) jätkuv väljaränne maapiirkondadest linnaregioonidesse.
- Üldine majanduskasv ja sellega suurenenud tarbimis- ja investeerimisvõime kasv nii elanikel, ettevõtetel kui ka omavalitsusüksustel. Kuna suur osa majanduskasvust on olnud stimuleeritud sisetarbimisest, milles oluline osa laenudel, siis laenutingimuste karmistumine toob kaasa tarbimise alanemise ja üldise majandustegevuse tasakaalustumise. Endiselt palju sõltub Eesti arengus sellest, mis juhtub globaalses majanduskeskkonnas.
- Riikliku arenduspoliitika seotus Euroopa Liidu struktuurifondide vahenditega. Aastatel 2007-2013 lisanduvad Euroopa Liidu arengufondide vahendid aitavad kaasa Eesti konkurentsivõime üldisele kasvule ja konvergensile Euroopa Liiduga.
- Ehitushindade kiire kasv Eestis ja sellega kaasnenud investeringurahade kõrge inflatsioon on komplitseerinud suurte ehitustööde kavandamist ja finantseerimist. Investeringuteks kasutada olevad vahendid ei ole kasvanud sama kiiresti kui ehitushinnad.
- Majandustõusuga ja tööturu avanemisega Euroopa Liidus on kaasnenud tööpuuduse kahanemine kogu Eestis ja sealhulgas ka

Võrus. Teravnenud on kohalik tööjõupuudus, süvenenud struktuurne tööpuudus ja laienenud tööjõu mobiilsus.

- Eesti ja Venemaa suhete halb seis ei soosi piirülest majanduslikku koostööd. Võru asukohaerialised majandustegevused ei avaldu ning transiidi- ja logistikapotentsiaal on pärsitud.
- Maamajanduses tootmisüksuste suurenemine ning suurte ressursside koondumine kitsasse omanike ringi. Euroopa Liidu arengutoetused soosivad suuri tegijaid ja väiketootjate puudub stabiilne väljud turule. Küll aga on maal endiselt inimesi, kelle töö on osa nende elulaadist, mis kindlustavad äraelamise. Võru linna tagamaa majandus- ja tarbimisvõimsus soosivad linna tähtsust teenuseid osutava maakonnakeskuseks.
- Riiklik surve kohalike omavalitsusüksuste haldus-territoriaalseteks ümberkorraldusteks puudub. Võru linnal kui kõige suurema arengupotentsiaaliga kohaliku omavalitsuse üksusel tuleb jätkuvalt enam panustada maakonna arengusse, et hoida koostöös kohalike omavalitsuse üksustega linnale vajalikku tagamaad.
- Sotsiaalsete ja muude pehmete väärtuste – sh linnade miljöo- ja arhitektuurilise väärtuse, pärandkultuuri kasvav tähtsustumine, mis annavad Võrule paremad võimalused oma unikaalsuse väljendamiseks. Samas konkurents antud valdkonnas süveneb ja lahendusi tuleb otsida läbi laiema koostöövõrgustiku.
- Siseturismi kasv tänu paranenud kohalikule tarbimisvõimele. Ühtlasi on kasvanud ka piirkondade vaheline konkurents selles valdkonnas.

2.10 KOONDHINNANG VÕRU LINNA OLUKORRALE JA TULEVIKUVÄLJAVAADETELE

Lähtudes eelnevast analüüsist saab kokkuvõtvalt välja tuua rida Võru linna tugevusi, millest arendustegevuses lähtuda, ning nõrkusi, mille parandamise või leevendamise tuleb tegeleda. Samuti on võimalik esitada mitmeid võimalusi ja ohtusid, mida arendustegevuse kavandamisel tuleb arvesse võtta.

TUGEVUSED	NÕRKUSED
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Võru on maakonnalinn, Eesti kontekstis keskmise suurusega linn, mille ümber on moodustunud väike linnastu, ➤ Linnal on üleriigiline eripära, traditsioonidel põhinev omakultuur, ➤ Rahulik ja turvaline elukeskkond, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Perifeerne asend, kaugus keskustest, ➤ Piiratud valik töökohti ja elanike suhteliselt madalad sissetulekud, ➤ Elanikkonna vähene innovaatilisus, keskendumine traditsioonidele ja kujunenud suhetele,

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vanalinna olemasolu, rohelus ja miljööväärtus, ➤ Tamula järv ja rand, ➤ Mitmekülgsed vaba aja veetmise võimalused, ➤ Mitmekülgsed logistilised võimalused, piiriülene koostöö, ➤ Soodsad kinnisvarahinnad, ➤ Linna ümbritseb kauni loodusega atraktiivne Võrumaa. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Investeeringuvajadused ületavad linna investeerimisvõime, ➤ Vananenud õpikeskkond, ➤ Halvas seisus tänavad, ➤ Loodus- ja miljööväärtuste vähene kasutamine linna arengus.
VÕIMALUSED	OHUD
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mujal Eestis ja välismaal elavate võrokeste toetus, ➤ Huvi Läänemere regioonis, sh Võru arengute vastu, ➤ Eesti liitumine Schengeni ruumiga ja piiriületuse lihtsustumine, elanike mobiilsuse kasv, ➤ Eesti-Vene suhete paranemine – logistiliselt parem positsioneerumine Venemaa suunal, ➤ Huvi suurenemine kultuuritraditsioonide vastu, ➤ Euroopa Liidu arengutoetused, rahvusvahelised projektid, ➤ Riigi regionaalpoliitika muutused, maakondliku kontseptsiooni tähtsustumine, Võrumaa arengu edenemine ja tagamaa positiivne toetus Võru arengule, ➤ Linnastumine – sidemete tihenemine ümberkaudsete kohalike omavalitsuse üksustega kuni ühinemiseni. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Eesti majanduskasvu alanemine, ettevõtluskliima halvenemine ja investeeringute vähenemine, ➤ Eesti ja Vene suhete madalseis, piiriülese koostöö pärsitus, ➤ Tootmissisendite kallinemine, inflatsiooni kasv ja surve väiketootjatele, ➤ Halduskorralduse muutused, mis nõrgendavad maakonda ja maakonnalinna, ➤ Kohustuste kasv ilma riigipoolsete finantseeringuteta; riigi initsiatiivid pärsivad omavalitsuse initsiatiive, ➤ Lähiasulate elukeskkonna eeliste tugevnemine – Võru kujunemine teeninduskeskuseks, vähem soositud elukohaks.

SWOT-analüüsi põhjal joonistuvad välja järgmised strateegilised järeldused Võru linna arengu kavandamiseks:

- Regionaalse koostöö suurendamine naaberomavalitsustega, et otstarbekalt kasutada ressursse ja pakkuda kvaliteetseid avalikke teenuseid;
- Võru positiivne teadvustamine Eesti avalikkuses, linna elamis- ja puhkevõimaluste aktiivne tutvustamine, linna rikkaliku kultuuripärandi teadvustamine Eesti ühiskonnas;

- Atraktiivsete, teadmistemahukate töökohtade loomise soodustamine, innovatiivsete ettevõtete meelitamine linna;
- Haridusvõimaluste mitmekesistamine, haridusasutuste koostöö ja sünergia suurendamine hariduslinnaku rajamisega;
- Linna tehnilise infrastruktuuri kaasajastamine, miljööväärtuse suurendamine ning looduse ja kultuuri eripäradest tulenevate konkurentsieeliste kasutamine;
- Eesti ja Euroopa Liidu arengufondide aktiivne kasutamine linna arengu tarvis.

3 VÕRU LINNA ARENGUSTRATEEGIA

3.1 VISIOON 2027

Võru on võrukeste Võru. Linnas on avatud ja tegusad inimesed, oma kultuur ja armas ajalooline vanalinn. Võrus on mõnus olla ja külalistel põhjust siia tulla. Väärtustatakse looduslähedust, tervislikkust, elukestvaid õppimist ja tasakaalustatud arengut – et Tamula kaldal elu ikka edasi kehtaks.

3.2 KOHALIKU OMAVALITSUSE MISSIOON

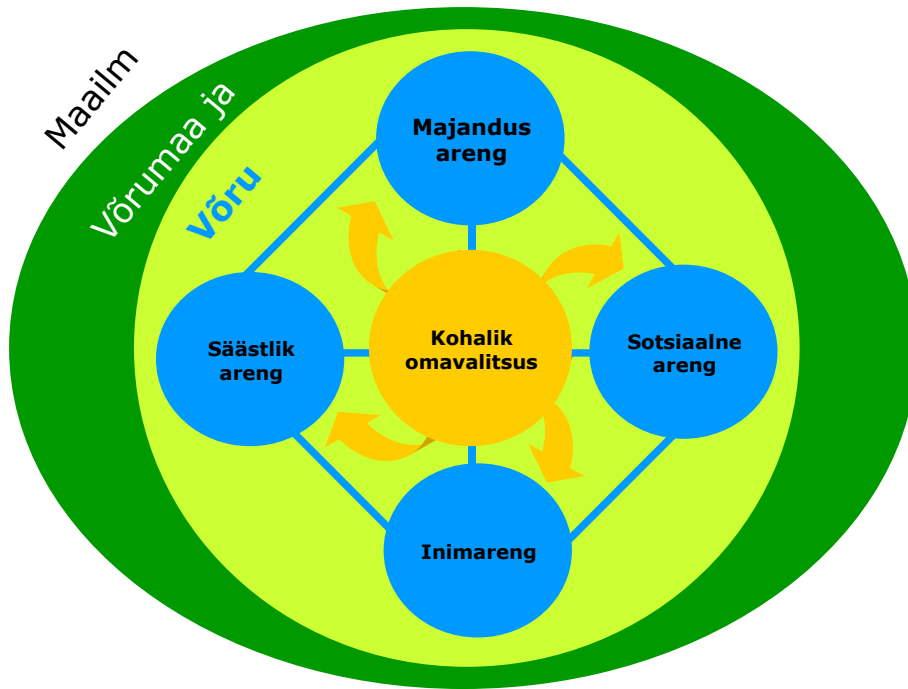
Lua atraktiivne ja jätkusuutlik elukeskkond, mis väärtustab Võrumaa pärandkultuuri ja inspireerib loovust, olla parim avalike teenuste osutaja ja kogukonna eestvedaja Kagu-Eestis.

3.3 ARENGUFILOSOOFIA

Võru linna arendamisel lähtutakse tasakaalustatud arengu põhimõtetest. Oluline arendustegevuse siht on tagada inimarengu, sotsiaalse arengu ja majandusarengu ning looduskeskkonna ja muude ressursside kasutuse (säästlik areng) tasakaal linnas. Inimarengus väärtustatakse inimeste teadmisi ja oskusi, aga samuti tugevat identiteeti ja eluga rahulolu. Sotsiaalse arengu peamiseks mõõduks on elanike ja organisatsioonide osalus avalikus elus ning erinevates koostöövõrgustikes. Majandusarengus väärtustatakse ettevõtlikkust ja kõrget tööviljakust. Säästev areng seostub eelkõige keskkonnahoiuga.

On selge, et need erinevat laadi arengud toetavad teineteist ja sõltuvad teineteisest. Ühe tugevdamine teise arvelt ei ole pikemas perspektiivis jätkusuutlik ning hakkab nõrgendama ka algselt tugevdatut. Sellest vastastikkusest sõltuvusest johtuvalt tagab tasakaalustatud areng ökonoomseima tee visiooni saavutamiseni.

Kohaliku arendustegevuse keskse kavandaja ja eestvedaja nähakse kohaliku omavalitsust ja selle võimuorganeid – linnavalikogu ja linnavalitsust. Linnavalitsusel on tähtis roll ka kohaliku partnerluse kujundamisel ning koostöö arendamisel teiste piirkondadega. Võru linna arengu eelduseks on edukas koostöö Võrumaa teiste omavalitsusüksustega ja maailmaga laiemalt.

Joonis 34. Võru linna tasakaalustatud arengu mudel

3.4 ARENDUSTEGEVUSE LÄBIMURDEVALDKONNAD

Lähtudes olukorra analüüsi tulemustest ja üldisest eesmärgipüstitusest visiooni näol tõstetakse arendustegevuses esile 4 läbimurdevaldkonda, millega on vaja tegeleda, et saavutada soovitud visioon. Nendeks valdkondadeks on:

- elukeskkond;
- elanike identiteet;
- haridus;
- turism.

3.5 VALDKONDLIKUD EESMÄRGID

I Kohalik omavalitsus

Kohaliku omavalitsuse tegevus lähtub Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja Eesti põhiseaduse põhimõtetest. Linnavalitsus on kaasaegne haldusorganisatsioon, mida iseloomustab avatud juhtimine ning ametnike selge tööjaotus ja vastustus. Linna arendamine on järjepidev, süsteemne ning tugineb linna arengukavale. Otsuste tegemisse kaasatakse elanikke ning elanikud on aktiivsed ja pädevad omavalitsuslike õiguste realiseerimisel. Võru linn on algatusvõimeline partner Võrumaa omavalitsusüksuste koostöövõrgustikes ning rahvusvahelises koostöös.

II Maakasutus, ehitustegevus ja territoriaalne planeerimine

Maakasutuse muutusi ja ehitustegevust suunab linna üldplaneering ning sellega kooskõlas olevad teema- ja detailplaneeringud. Planeerimis- ja ehitustegevus tagab linnaruumi kvaliteedi ning on koordineeritud naaberomavalitsusüksustega.

III Linnamajandus ja keskkonnakaitse

Korrastatud sujuvat liiklemist võimaldavate tänavate, kergliiklus- ja kõnniteede võrgustik, mis on ühendatud lähialade, maakonna ja Eesti teedevõrguga.

Linna ja selle lähialade igapäevast töö ja tarbimisega seotud liikumist võimaldav kohalik ühistranspordiühendus. Maakonnaliinid võimaldavad kõigist Võrumaa omavalitsusüksustest maakonnakeskuse mugava külastamise. Linnal on regulaarne ühistranspordiühendus regiooni olulisemate keskustega (Tartu, Tallinn, Valga, Pihkva).

Tegusad majaomanikud ning toimivad elamuühistud, mis tagavad majade ja õuealade heakorra ning vajadusel renoveerimise. Avalike huvide rahuldamiseks on linnal piisav munitsipaalamufond.

Heakorrastatud tänavate, väljakute, veekogude, parkide ja muude rohealade võrgustik, mis väärtustab linnaruumi. Terve ökorežiimiga pinnaveekogud, puhas õhk ning minimeeritud müra linnaruumis.

Kogu linna haaravad elanikele kvaliteetset joogivett pakkuvad ning keskkonnasõbralikud vee- ja kanalisatsioonisüsteemid.

Maksimaalset taaskasutust võimaldav jäätmekäitlussüsteem, mis haarab endasse keskkonnateadlikud elanikud, hästi varustatud majapidamised, spetsialiseeritud kogumispunktid ning säästlikult toimiva jäätmeveo.

IV Vaba aeg

Mitmekesised vaba aja veetmise võimalused ning elanike aktiivne osalus kultuuri- ja spordielus. Elanike tervist väärtustav käitumine.

V Haridus

Optimaalne haridusasutuste võrk, mis pakub mitmekesist ja regionaalsel tasandil konkurentsivõimelist haridust kaasaegses õpikeskkonnas.

VI Sotsiaalne kaitse

Kõigile abivajajatele on tagatud vajalikud sotsiaalteenused.

VII Tervishoid

Elanikkonna kõrge terviseteadlikkus ning tervislikud eluviisid. Linnas on koostöös kõrgema taseme haiglatega tagatud enamus raviteenustest.

VIII Ettevõtlus

Konkurentsi- ja arenemisvõimelised ettevõtted, mis pakuvad elanike oskustele vastavaid maksimaalselt kõrge tööviljakusega töökohti.

IX Turism

Võru on Võrumaa turismivõrgustiku sõlmpunkt koos vastava turismi infrastruktuuri ja teenuste valikuga.

Lähtudes eesmärkidest on seatud ülesanded, mis eesmärkide saavutamiseks tuleb lahendada Iga ülesande täitmiseks määratleti konkreetsed tegevused aastateks 2007-2011 koos orienteeruva rahalise maksumusega. Arengukava elluviimiseks püstitatud eesmärgid, ülesanded ja tegevused on esitatud järgnevas tegevuskavas, mis on aluseks linnaeelarve koostamisele.

4 TEGEVUSKAVA 2016-2021

Valdkond	Arengueesmärk	Ülesanne	Tegevuse nr	Tegevus	Aastad						Finantseerimisallikas	Teostaja / vastutaja
					2016	2017	2018	2019	2020	2021		
I KOHALIK OMAVALITSUS												
<p>E1. Kohaliku omavalitsuse tegevus lähtub Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja Eesti põhiseaduse põhimõtetest. Linnavalitsus on kaasaegne haldusorganisatsioon, mida iseloomustab avatud juhtimine ning ametnike selge tööjaotus ja vastutus. Linna arendamine on järjepidev, süsteemne ning tugineb linna arengukavale. Otsuste tegemisse kaasatakse elanikke ning elanikud on aktiivsed ja pädevad omavalitsuslike õiguste realiseerimisel. Võru linn on algatusvõimeline partner Võrumaa omavalitsusüksuste koostöövõrgustikes ning rahvusvahelises koostöös.</p>												
Ü1. Haldusvõimekuse suurendamine												
			T1	Kohaliku omavalitsuse ülesannete täitmiseks mittevajalike kinnistute müük	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T2	Tartu tn 25 (pangamaja) hoone kasutuselevõtt linnavalitsuse büroona	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T3	Linnavalitsusele heade töötingimuste tagamine ja teenistujate pädevuse tõstmine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T4	Võru linna haldusterritooriumi suurendamine	x	x					Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T5	Võru linna uue veebilehe loomine	x						Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T6	Võru linnavalitsuse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiliste vahendite kaasajastamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
			T7	Võru linnale vajaliku andmesidevõrgu arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea

Ü2. Osaleda aktiivselt siseriiklikus ja rahvusvahelises koostöös												
			T8	Aktiivne osalemine Läänemere maade Linnade liidu töös	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
			T9	Võru linna sõpruslinnade ja linna organisatsioonide vahelise koostöö toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T10	Koostöö arendamine Eesti teiste kohalike omavalitsuste, nende liitude ja Võru linna sõpruslinnadega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
II Maakasutus, ehitustegevus ja territoriaalne planeerimine												
E2. Maakasutuse muutusi ja ehitustegevust suunab linna üldplaneering ning sellega kooskõlas olevad teema- ja detailplaneeringud. Planeerimis- ja ehitustegevus tagab linnaruumi kvaliteedi ning on koordineeritud naaberomavalitsusüksustega.												
Ü3. Uuendada linna üldplaneering ning kujundada sellega seotud digitaalne andmekogu												
			T11	Digitaalse andmebaasi loomine ja täiustamine, arendus	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü4. Koostada vajalikud munitsipaalmaade detailplaneeringud												
			T12	Detailplaneeringute koostamine linna osalusel	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü5. Lahendada maa omandiküsimused												
			T13	Linnale vajalike maade munitsipaalomandisse taotlemine ning linna omavalitsusliku tegevuse täitmiseks mittevajalike varade müük ja tegevuseks vajalike varade soetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
III Linnamajandus ja keskkonnakaitse												

E3. Korrastatud sujuvat liiklemist võimaldavate tänavate, kergliiklus- ja kõnniteede võrgustik, mis on ühendatud lähialade, maakonna ja Eesti teedevõrguga.												
Ü6. Rekonstrueerida olemasolevaid tänavaid												
			T14	Tänavate ja kõnniteede remont ning nende hooldus	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T15	Remonti vajavate tänavate rekonstrueerimisprojektide koostamine ja rekonstrueerimistööd	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T16	Linna põhitänavate korrastamine, mis ühendavad linna jaotustänavatega (magistraaltänavad, juurdesõiduteed)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T17	Elamurajoonides kruuskattega tänavate viimine mustkatte alla	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T18	Sissesõiduteede ja parklate rekonstrueerimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T19	Korterimajade õuealade rekonstrueerimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T20	Räpina mnt ja Vilja tn ringristmiku rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T21	Jüri tn ja Luha tn ringristmiku rajamine				x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T22	Männiku tänava rekonstrueerimine		x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T23	F. R. Kreutzwaldi tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T24	Vabaduse tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T25	Luha tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T26	Vilja tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T27	Tartu tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T28	Jaama tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T29	L. Koidula tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T30	Kanepi tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T31	Laane tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T32	Taara tänava rekonstrueerimine	x	-	-	-	-	-	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T33	Silikaadi tänava rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü7. Ehitada uusi tänavaid												
			T34	Üldplaneeringust ja detailplaneeringutest tulenevate uute tänavate projekteerimine ja ehitus (sh Humala tn, Petseri tn ja F. R. Kreutzwaldi tn pikendused)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü8. Rajada kergliiklus- ja kõnniteid, tugevdada keskuse ja tagamaade vahelisi ühendusi ning tagada töökohtadele ja teenustele parem ligipääs												
			T35	Kõnniteede rekonstrueerimine ning uute kõnni- ja kergliiklusteede projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T36	Ühistranspordi ja alternatiivsete liikumisvahendite kasutamise propageerimine (soodustamine) ning selle tugitaristu rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T37	Liikuvuste parandamine tööstuspiirkondade, bussijaama ja suuremate elumupiirkondade vahel	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T38	Täiendavate istepinkide paigaldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü9. Rajada sildasid												
			T39	Sildade (Räpina mnt, Kesa tn, Roosisaare, Tartu tn, Vabaduse tn ja Pikk tn sild) projekteerimine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü10. Rajada ja rekonstrueerida tänavavalgustust												
			T40	Tänavate valgustuse projekteerimine, rekonstrueerimine (sh liinid, postid ja valgustid)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / OÜ Taristuhaldus juhataja
			T41	Uue tänavavalgustuse rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / OÜ Taristuhaldus juhataja
			T42	Ülekäiguradade valgustuse rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / OÜ Taristuhaldus juhataja
Ü11. Paigaldada liikluskorraldusvahendeid ja suurendada liiklusohutust												
			T43	Liikluskorralduse parendamine ja ohutuse tagamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T44	Tänavasiltide korrastamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T45	Bussipeatuste korrastamine, kaasajastamine ja uute rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T46	Liiklusmärkide ja viitade korrastamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T47	Kõnniteekivide langetamine ülekäiguradadel	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
E4. Linna ja selle lähialade igapäevast töö ja tarbimisega seotud liikumist võimaldav kohalik ühistranspordiühendus. Maakonnaliinid võimaldavad kõigist Võrumaa omavalitsusüksustest maakonnakeskuse mugava külastamise. Linnal on regulaarne ühistranspordiühendus regiooni olulisemate keskustega (Tartu, Tallinn, Valga, Pihkva).												
Ü12. Optimeerida linnaliini												
			T48	Ühistranspordi korraldamine (sh teenustele ja töökohtadele parema ligipääsu võimaldamine)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
E5. Tegusad majaomanikud ning toimivad elamuühistud, mis tagavad majade ja õuealade heakorra ning vajadusel renoveerimise. Avalike huvide rahuldamiseks on linnal piisav munitsipaallemufond.												
Ü13. Toetada elanikke ja ettevõtteid ehitiste korrastamisel												
			T49	Muinsuskaitse alal ehitiste rekonstrueerimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü14. Toetada energiasäästu												
			T50	Energiasäästu propageerimine, energiakadude mõõtmine ja analüüs ning energiasäästule orienteeritud meetmete rakendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T51	Linnale kuuluvatele hoonetele energiaauditi läbiviimine	x	x					Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T52	Energiaühenduse suurendamine linnale kuuluvates hoonetes	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T53	Energiaühistute tekkele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T54	Energiasäästu ja mikrotootmisealase nõustamise korraldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid, Tartu Energiaagentuur MTÜ	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T55	Võrusoo tööstusala territooriumile (Luha tn) päikeseenergiapargi loomise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid, Tartu Energiaagentuur MTÜ	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T56	Kaugküttevõrgu laiendamise toetamine (individuaalelamurajoonid)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid, AS Danpower Eesti	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T57	"Võru linna soojusmajanduse arengukava aastateks 2016-2027" rakendamine ja seire	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid, AS Danpower Eesti	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / Danpower Eesti AS juhatus
			T58	"Võru linna säästva energiamajanduse tegevukava aastateks 2015-2020" rakendamine ja seire	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
<p>E6. Heakorrastatud tänavate, väljakute, veekogude, parkide ja muude rohealade võrgustik, mis väärtustab linnaruumi. Terve ökorežiimiga pinnaveekogud, puhas õhk ning minimeeritud müra linnaruumis.</p>												
<p>Ü15. Rekonstrueerida väärtuslikud hooned</p>												
			T59	Võru Katariina kiriku rekonstrueerimisele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, Muinsuskaitseamet, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T60	Tartu tn 25 ehitismälestise pangahoone rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
<p>Ü16. Korrastada ja arendada haljasalasisid</p>												
			T61	Haljasalade, tänava haljastuse ja rohekoridoride planeerimine, ehitamine ning rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T62	Tallinna maantee ja Roosisaare silla vahelise ala arendamine linna rohe- ja puhkealaks	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T63	Kubija kaldaala korrastamine ja arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T64	Tamula kaldaala korrastamine ja arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T65	Juudi pargi ja Võlsi tee vahelise Tamula rannaala korrastamine ja arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T66	Koreli kaldaala arendamine (sh kuivendamine) linna puhke-, mängu- ja rohealaks	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T67	Võru linna metsaalade hooldamine ja arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü17. Ehitada linnakujunduse elemente												
			T68	Reklaami paigaldusvõimaluste väljaarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T69	Roosisaare silla kujundusvalgustus	x	x	x				Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü18. Luua uusi väljakuid ja rekonstrueerida olemasolevaid												
			T70	Võru linna keskväljaku projekteerimine ja rajamine (Seminari väljak)	x	x	x				Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T71	Avaliku linnaruumi kaasajastamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü19. Tagada Võru linnakalmistu heakord												
			T72	Võru linnakalmistu uue planeeringu koostamine ja detailplaneeringupõhine väljaarendamine (sh taristu välja arendamine)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T73	Lemmikloomade matmiskoha rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T74	Võru linnakalmistu esise parkla projekteerimine ja rekonstrueerimine, sh vesi ja kanalisatsioon, kauplemiskohad	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T75	Võru linnakalmistu infosüsteemi väljaarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T76	Võru linnakalmistu veevõtukohtade korrastamine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü20. Tervendada pinnaveekogud												
			T77	Tamula ja Vagula järvede vahelise kanali puhastamine ja veeliikluseks kohandamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T78	Võru linna vooluveekogude korrashoidmine ja tervendamine (Koreli oja, Veskiõja, Vana-Võhandu ja Potioja)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T79	Tamula ja Kubija järvede seisundi tervendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T80	Kalastusplatvormide rajamine ja kalandusalase teadlikkuse suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü21. Tagada üldine heakord												
			T81	Avalikuks kasutuseks oleva tualeti rajamine	x	x	x				Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T82	Loomade varjupaiga arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T83	Linnapilti kahjustavate maa-alade korrastamine ja kasutuselevõtu soodustamine ning vajadusel ehitiste lammutamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T84	Lemmikloomade harjutusväljaku rajamine			x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T85	Lemmikloomade jalutusväljaku rajamine			x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T86	Linna asumites kogukondliku ühistegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
E7. Kogu linna haaravad elanikele kvaliteetset joogivett pakkuvad ning keskkonnasõbralikud vee- ja kanalisatsioonisüsteemid.												
Ü22. Arendada ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni süsteemi												
			T87	"Võru linna ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arendamise kava aastateks 2014-2026" rakendamine ja seire	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
Ü23. Arendada sademeveesüsteeme												
			T88	F. R. Kreutzwaldi tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
-	-	-	T89	Jüri tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x				Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T90	Vabaduse tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T91	Luha tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala /

													AS Võru Vesi juhataja
			T92	Vilja tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T93	Tartu tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T94	Jaama ja Roopa tänava ning nende vahelise ala sademeveesüsteemide ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T95	L. Koidula tänava sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T96	Kaare ja Heina tänava vahelise ala sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T97	Üleujutusohuga aladele sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja
			T98	Liitva piirkonna sademeveesüsteemide projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, AS Võru Vesi, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / AS Võru Vesi juhataja

E8. Maksimaalsed taaskasutust võimaldav jäätmekäitlussüsteem, mis haarab endasse keskkonnateadlikud elanikud, hästi varustatud majapidamised, spetsialiseeritud kogumispunktid ning säästlikult toimiva jäätmeveo.											
Ü24. Arendada linnas välja terviklik jäätmekäitlussüsteem											
		T99	Ohtlike jäätmete kogumine, jäätmekäitluse korraldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T100	MTÜ Võru Jäätmekeskus tegevuses osalemine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T101	Korraldatud jäätmeveo organiseerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T102	Jäätmete eraldikogumise korraldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T103	Jääkreostuse likvideerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T104	Võru linnakalmistule haljastusjäätmete kompostla rajamine	x						Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T105	Kortermajade juurde jäätmekäitluse kaasajastamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü25. Tõsta elanike keskkonnateadlikkust											
		T106	Jäätmekäitlusinfo jagamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
		T107	Elanike keskkonnateadlikkuse tõstmine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala

			T108	Keskkonnahariduse keskuse loomise toetamine (olemasolevate haridusasutuste baasil)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
IV Vaba aeg												
E9. Mitmekesised vaba aja veetmise võimalused ning elanike aktiivne osalus kultuuri- ja spordielus.												
Ü26. Korraldada ja toetada kultuuriüritusi												
			T109	Uute, Võru linna positiivset mainet kujundavate ürituste kavandamine ja toetamine, konkursid parimatele lahendustele	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T110	Linna sünnipäeva tähistamine mitmekesise programmiga	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T111	Võru Pärimustantsufestivali toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T112	Kõrgkultuuri ürituste toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T113	Lastefestivali korraldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü27. Arendada linna visuaalset ruumi												
			T114	Kunstnike kaasamine uute motiivide leidmiseks linna suveniirtoodetele	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
			T115	Visuaalset linnaruumi rikastavate kujunduselementide loomine ja rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T116	Hoonetele kunstiliste lahenduste (sh maalingute) teostamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü28. Luua tingimused kultuurielus osalemiseks												
			T117	Kultuuriürituste läbiviimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T118	Kandle aia projekteerimine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala /Abilinnapea linnamajanduse alal /SA Võru Kannel juhataja
			T119	SA Võru Kannel tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü29. Arendada raamatukoguteenuseid												
			T120	Raamatukogu infotehnoloogilise taristu parendamine ja veebilehe arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T121	Raamatukogu hoone projekteerimine, rekonstrueerimine ja hoone energiatõhususe suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, Kultuuriministeerium, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T122	Kaasaegse keskkonna (sisustus, interjäär jne) loomine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü30. Luua tingimusi elanike sporditegevuseks												
			T123	Spordiklubide tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala

			T124	SA Võru Spordikeskuse tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T125	Mängu- ja spordiväljakute olukorra parandamine ja uute (sh talvised uisuväljakud) rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T126	Spordiürituste läbiviimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
-	-	-	T127	Kubija tervisespordi- ja rekreatsioonikeskuse väljaarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T128	Skatepargi rekonstrueerimine ja uue skatepargi projekteerimine ning rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T129	Mini jalgpalliväljakute rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, SA Võru Spordikeskus, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / SA Võru Spordikeskuse juhataja
			T130	Heitealade väljaku rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, SA Võru Spordikeskus, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / SA Võru Spordikeskuse juhataja
			T131	F. R Kreutzwaldi tn 16 multifunktsionaalse spordikompleksi (sh majutusteenus) väljaarendamine ja välisväljakute rekonstrueerimine	x	x	x				Linnaeelarve, abiprogrammid SA Võru Spordikeskus, MTÜ Võru Võrkpalliklubi	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / SA Võru Spordikeskuse juhataja

			T132	Võru linna jäähalli rajamisele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala/ Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T133	Rattateede ning liikumis- ja terviseradade võrgustiku arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala/ Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T134	Andsumäe hüppetorni rekonstrueerimine		x	x	x	x	x	SA Võru Spordikeskus, linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T135	Discgolfi raja rajamisele kaasaaitamine		x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T136	Veesprordi harrastusvõimaluste loomise toetamine Võru linnas asuvatel veekogudel		x	x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T137	Kunstmurukattega jalgpallistaadioni rajamise toetamine	x	x					Eesti Jalgpalli Liit, MTÜ FC Helios Võru, linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala/ Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T138	Talispordi hooaega pikendavate tegevuste toetamine (tehislume tootmine jms)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, koostööpartnerid, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T139	Võru tennisehelli rajamisele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala

Ü31. Tagada tingimused laste kehaliseks arenguks												
			T140	Koreli kaldaalale mänguväljakute ja rekreatsiooniala projekteerimine ja rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T141	Võru Kesklinna pargi mänguala laiendamine (uued atraktsioonid)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T142	Laste sportimistingimuste parandamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
V Haridus												
E10. Optimaalne haridusasutuste võrk, mis pakub mitmekesist ja regionaalsel tasandil konkurentsivõimelist haridust kaasaegses õpikeskkonnas.												
Ü32. Füüsiliselt ja vaimselt turvaline, tervislik ja esteetiline õpikeskkond												
			T143	Võru Lasteaed Okasroosike hoone projekteerimine ja rekonstrueerimine ning hoone energiatõhususe suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T144	Võru Lasteaed Punamütsike hoone projekteerimine ja rekonstrueerimine ning hoone energiatõhususe suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T145	Võru Lasteaed Päkapikk hoone projekteerimine ja rekonstrueerimine ning hoone energiatõhususe suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T146	Võru Lasteaed Sõleke hoone projekteerimine ja rekonstrueerimine ning hoone energiatõhususe suurendamine	x	x					Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala	
			T147	Uue, liginullenergia lasteaia projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T148	Lasteaedade mänguväljakute täiustamine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T149	Kooli tn 7 õuealale spordiväljakute projekteerimine ja rajamine	x	x	x					Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T150	Võru Kesklinna Kooli projekteerimine ja rekonstrueerimine ning hoone energiatõhususe suurendamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T151	Võru Järve kooli juurdeehitise (sh parkla) projekteerimine ja ehitus ning erivajadustega laste jaoks kompleksse keskuse (sh hoiukodu) rajamine	x	x	x	x	x	x		Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T152	Infotehnoloogilise keskkonna (sh võrguühenduste) uuendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü33. Toetada õpilaste kutsevaliku alast tegevust												
			T153	Tingimuste tagamine karjäärinõustamise läbiviimiseks	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T154	Koostöö arendamine Võrumaa Kutsehariduskeskusega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü34. Korraldada õppe- ja kasvatusprotsesse, mis arvestab lapse individuaalsust												
			T155	Õppekava toetavate tugisüsteemide rakendamine erivajadustega lastele	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T156	Koostöö Rajaleidja keskusega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T157	Andekate õpilaste toetamine ja tunnustamine	x	x	x	x	x	x	Haridusasutuste eelarved, linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T158	Keskonnahariduse edendamine ja keskkonnateadlikkuse suurendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü35. Tagada ainealaselt ja üldpedagoogiliselt kompetentne ning eetiline personal												
			T159	Pedagoogilise personali motiveerimine ja tunnustamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü36. Laiendada haridusasutuse arengu kavandamise ja koolikorralduslike põhimõtete koostamise kandepinda												

			T160	Hoolekogu aktiivsuse suurendamine, hoolekogu liikmete rolli olulisuse ja vastutuse tõstmine	x	x	x	x	x	x	Haridusasutuste eelarved	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T161	Koolituste korraldamine lapsevanematele	x	x	x	x	x	x	Haridusasutuste eelarved	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T162	Õpilaste kaasamine kooli arendus- ja juhtimisprotsessi võrdse partnerina	x	x	x	x	x	x	Haridusasutuste eelarved	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T163	Haridusasutuste omanäoliseks kujutamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü37. Mitmekesistada vaba aja sisustamise võimalusi												
			T164	Võru linna noortekogu tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T165	Võru Kunstikooli uute ruumide projekteerimine ja rekonstrueerimine	*	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T166	Noortega tegelevate mittetulundusühingute tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T167	Noortekeskuse tegevusvõimaluste laiendamine (sh sisustuse soetamine), sh Paju tn 5a õueala arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T168	Võru linna õpilasmaleva tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
VI Sotsiaalne kaitse												
E11. Kõigile abivajajatele on tagatud vajalikud sotsiaalteenused.												
Ü38. Parandada sotsiaalteenuste taristu												

			T169	Nööriäa Tugikodu hoone rekonstrueerimisprojekti koostamine ja rekonstrueerimine (sh sotsiaaleluruumide arvu suurendamine) või uue hoone projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T170	Pansionaadi loomisele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, ettevõtjad, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T171	Eakatele ja erivajadustega inimestele keskuse loomine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T172	Liiva tn 21 ruumide kohaldamine MTÜ Toetuskeskus Meidla teenuste laiendamiseks	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T173	Munitsipaalmajade projekteerimine ja ehitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü39. Arendada sotsiaalteenuste süsteemi												
			T174	Eluasemeteenuse parendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T175	Nööriäa Tugikodus teenuste arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T176	Madala kvalifikatsiooniga inimeste ja tööturu riskirühmade hõivevalmiduse tõstmisele kaasa aitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T177	Puuetega inimeste tööhõivesse kaasamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T178	Sotsiaalsete erivajadustega inimestele suunatud teenuste laiendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja

												sotsiaaltöö vastutusala
			T179	SA Võru Pensionäride Päevakeskuse tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T180	Rehabilitatsiooniteenuse väljaarendamine tööturul väikese konkurentsivõimega inimeste abistamiseks	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T181	Riskigruppi kuuluvatele peredele teenuste suurendamine ja vanemluse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T182	Perekeskuse loomise toetamine		x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T183	Lapsehoiu kvaliteedi suurendamine ja uute lapsehoiukohtade loomine ja teenuse pakkumine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
VII Tervishoid												
E12. Elanikkonna kõrge terviseteadlikkus ning tervislikud eluviisid. Linnas on koostöös kõrgema taseme haiglatega tagatud enamus raviteenustest.												
Ü40. Tagada hoonete ja väliskeskonna vastavus tervisekaitse nõuetega												
			T184	Haridusasutuste keskkonna vastavusse viimine tervisekaitse nõuete ja -normidega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T185	Võru linna sauna projekteerimine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü41. Tugevdada elanike terviseteadlikkust												
			T186	Sõltuvusainete tarbimise ennetustegevuse korraldamine ja toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala

			T187	Linnaelanikes tervist väärtustava eluhoiaku kujundamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T188	Tervisepäevade korraldamine, elanike tervisealased koolitused. Rahvaterviseürituste korraldamine koostöös spordiklubide, taastusravikeskuse ja MTÜ-dega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T189	Riskirühmade toetamine ja ravikindlustusest isikutele arstiabi korraldamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T190	Osalemine Tervislike Linnade Liikumise võrgustiku töös	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T191	Võru linna elanike kaasamine erinevate võrgustike kaudu aktiivseks osalemiseks südame- ja veresoonkonnahaiguste ennetamise riikliku strateegia 2005-2020 raames korraldatavatel üritustel	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T192	AA liikumise ja karskusliikumise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T193	Terviseprofili rakendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
Ü42. Toetada tervishoiuteenuste osutamist riskirühmadele												
			T194	Puuetega lastele suunatud teenuste laiendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T195	Tervisekeskuse arendamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
VIII Ettevõtlus												

E13. Konkurentsi- ja arenemisvõimelised ettevõtted, mis pakuvad elanike oskustele vastavaid maksimaalselt kõrge lisandväärtusega töökohti.												
Ü43. Arendada välja ettevõtluse tugistruktuurid												
			T196	Koostöö tõhustamine olemasolevate ettevõtluse tugistruktuuridega, tugistruktuuride tugevdamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
			T197	Inkubatsioonivõimaluste väljaarendamise toetamine (Tööstusalad, militaarettevõtlus, Kagu-Eesti Innovatsioonikeskus)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid, Kagu-Eesti Innovatsioonikeskus MTÜ	Linnapea
			T198	Ettevõtjatele suunatud koolituste, seminaride, infopäevade jms korraldamine ja toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T199	Tööstus- ja ettevõtlusalade (sh Võrusoo ja selle lähiümbrus) väljaarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T200	Võrukivi tehnopargi 8 kinnistu soojavõrguga ühendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T201	Võrusoo tööstusalal taristu I etapi väljaarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T202	Kompetentsikeskuste loomise ja tegevuse toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T203	Ettevõtjate vahelise klastripõhise koostöö toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T204	Ettevõtjate vahelise koostöövõrgustiku loomise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T205	Parimate ettevõtjate tunnustamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
Ü44. Toetada ettevõtluse taristu arendamist												
			T206	Olemasolevate ja taaskasutusele võetavate ettevõtluspaikade tugitaristu parendamine ja arendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T207	Tööstuspiirkondades tugitaristu (juurdepääsuteed, kommunikatsiooni- ja tehnovõrgud) kaasajastamine ja rajamine (Pikk tn, Luha tn, Põllu tn ja Jaama tn)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T208	Kaugküttevõrgu laiendamise toetamine (tööstusalad Võrukivi, Võrusoo, Pikk tn, Jaama tn, Põllu tn)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, AS Danpower Eesti, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T209	Väikeettevõtlust soodustava taristu rajamine rannaaladele ja kesklinna (müügiletid jne)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T210	Võru linna ja selle lähiümbruse töökohtadele ja teenustele parema ligipääsu tagamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T211	Paadisilla ehitamine Tamula järvele	x	x	x	x	x	x	Erasektor, linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü45. Suurendada elanike ettevõtlikkust ja tõsta ettevõtlusteadlikkust												
			T212	Ettevõtlikkust ja ettevõtlusteadlikkust suurendavate ürituste korraldamine ja toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea
			T213	Loomemajanduskeskuse rajamine (F. R. Kreutzwaldi tn 109)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
IX Turism												
E14. Võru on Võrumaa turismivõrgustiku sõlmpunkt koos vastava turismi taristu ja teenuste valikuga.												
Ü46. Tugevdada turismi arendamise jätkusuutlikkust ja tõsta Võru linna kui külastuskeskkonna atraktiivsust												
			T214	Külastusobjektide kasutuse elavdamine ja mitmekesistamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T215	Võru linna veekeskuse rajamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Erasektor, linnaeelarve	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

			T216	Linnasisese ja piirkondliku turismivõrgustiku väljaarendamise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor, abiprogrammid	Linnapea
			T217	Turismitaristu arendamine (sh väljakud, rohealad, kaldaalad, kergliiklus- ja kõnniteed, linnasüda) ja selle toetamine (sh kämpingud)	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, erasektor, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T218	Roosisaare silla ja Seminari väljaku sidumine ühtseks turismimarsruudiks ning vastava taristu rajamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
			T219	F. R. Kreutzwaldi tn 16 ja Katariina allee 11 hoonete projekteerimine ja rekonstrueerimine	x	x	x	x	x	x	Kultuuriministeerium, Võro Instituut, SA Võru Spordikeskus, linnaeelarve, abiprogrammid	Võro Instituudi direktor / abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö ala
Ü47. Arendada turismialast koostööd												
			T220	Koostöö töhustamine Võrumaa Turismiliidu, Võru Turismiinfokeskuse ja omavalitsustega	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
Ü48. Toota ja levitada linna turismiinfot												
			T221	Turismialaste trükiste, infovoldikute publitseerimine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve	Linnapea
			T222	Linna infosüsteemi täiendamine ja edasiarendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala
Ü49. Kultuuriväärtuste restaureerimine												
			T223	Kirikute restaureerimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, Muinsuskaitseamet, abiprogrammid	Linnapea
			T224	Muuseumide nüüdisajastamisele kaasaaitamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, riigieelarve, abiprogrammid	Linnapea

			T225	Mälestiste restaureerimine või nende seisukorra parendamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid	Linnapea / Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala / Abilinnapea, hariduse ja sotsiaaltöö vastutusala
			T226	Võru linnakalmistul asuva kabeli restaureerimise toetamine	x	x	x	x	x	x	Linnaeelarve, abiprogrammid,	Abilinnapea, linnamajanduse vastutusala

[jätk. 01.10.2016]

5 ARENGUKAVA FINANTSEERIMINE

Kehtetu [-jõust. 01.01.2014]

6 ARENGUKAVA TÄITMISE HINDAMINE JA AJAKOHASTAMINE

Arengukava täitmise tulemuslikkust hinnatakse tegevustulemuste igaaastase seirega, mille põhjal antakse Võru Linnavalikogu poolt arengukava täitmisele hinnang. Võru Linnavalitsus ja Võru Linnavalikogu valmistavad ette linna arengut iseloomustavate näitajate taustsüsteemi, mis sisaldab kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed näitajad. Arengukava läbivaatamisel võetakse arvesse Võru linna teiste arenguliste dokumentide – valdkondlike ja hallatavate asutuste arengukavade - põhiseisukohad. Ühtlasi tehakse ettepanekud arengukava realiseerimise tarvis linnaeelarveliste vahendite kasutamiseks.

Arengukava täitmise hinnangu andmisel määratletakse ka arengukava muutmisevajadus. Arengukava muutmiseks loetakse olukorra analüüsi, visiooni ja arengumudelid esitatud strateegia sisulisi muutusi, samuti tegevuskava eesmärkide, ülesannete ja tegevuste muutmist või uute lisamist, mis oluliselt muudavad linnaeelarve kasutamist. Arengukava esitatakse linnavalitsuse poolt volikogule iga aasta septembris. Kui volikogu peab arengukava muutmist vajalikuks, teeb ta linnavalitsusele ülesandeks kuulutada välja arengukava uue redaktsiooni avalik väljapanek. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse kohaselt peab volikogu iga aasta 1. oktoobriks läbi vaatama arengukava ja kinnitama arengukava uue redaktsiooni. Arengukava uus volikogu poolt kinnitatud redaktsioon avalikustatakse linna veebilehel ja see edastatakse vastavalt seadusele Siseministeriumile ja Võru maavanemale.

7 KASUTATUD MATERJALID

1. Eesti regionaalarengu strateegia 2005-2015. Siseministerium.
2. Kagu-Eesti etnosotsioloogiline uuring. Võru Instituut, 1998.
3. Karin-Liis Haljaste, Aado Keskaik, Rivo Noorkõiv, Andrus Pirso, Veiko Sepp (2007). Arengukaval põhinev kohaliku omavalitsuse arendustegevus. Arengukava kui Euroopa Liidu Struktuuritoetuste aruka kasutamise eeldus. Geomedia OÜ ja Siseministerium.
4. Võrumaa hariduse arengukava 2006-2010.
5. Võru Järve Kooli arengukava 2006-2009.
6. Võru Kesklinna Gümnaasiumi arengukava 2006-2008.
7. Võrumaa Keskraamatukogu arengukava aastateks 2006-2010.
8. Võru Lasteaed Okasroosike arengukava aastateks 2007-2009.
9. Võru Lasteaed Punamütsike arengukava 2007-2009.
10. Võru Lasteaed Päkapikk arengukava aastateks 2007-2009.
11. Võru Lasteaed Sõleke arengukava 2007-2009.
12. Võru linna energiamajanduse arengukava aastateks 2001-2005.
13. Võru linna energiamajanduse arengukava edasiarendusi aastateks 2004-2005.
14. Võru linna haridusasutuste võrgu arenguprogramm 2007-2011.
15. Võru linna jäätmekava 2006-2010.
16. Võru linna turismi arengukava aastani 2016.
17. Võru linna ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava aastateks 2000-2012.
18. Võru linna üldplaneeringu lähteandmestiku analüüs. Hendrikson & Ko, 2006.
19. Võru linna üldplaneeringu lähteandmestiku analüüsi lisad. Hendrikson & Ko, 2006.
20. Võru Täiskasvanute Gümnaasiumi arengukava 2006-2009.
21. Võru Vene Gümnaasiumi arengukava 2006-2008.

Tõnu Anton
Esimees